

**Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και
Ανθρωπιστικών Σπουδών**

Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία

**Η ΙΣΤΟΡΙΑ, ΟΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1960 – 1974.**

Σέργη Σωτηρούλλα

Ιούνιος 2025

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Σωτηρούλλα Σέργη, 2025.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο/Η Σέργη Σωτηρούλλα, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο « Η ιστορία, οι δράσεις και η πολιτιστική συμβολή του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου την περίοδο 1960 – 1974 », αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο/Η Δηλών /σα

Περιεχόμενα:

Περίληψη στα Ελληνικά	5
Περίληψη στην Αγγλική Γλώσσα.....	7

Κεφάλαιο 1: Βιβλιογραφική επισκόπηση	9
Κεφάλαιο 2: Εισαγωγή	12
2.1 Η ίδρυση του Λυκείου Ελληνίδων το 1930- Σύντομη σκιαγράφηση του Σωματείου ...	19
Κεφάλαιο 3: Τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του Λυκείου Ελληνίδων – Δραστηριότητες	23
3.1. Η Μαρία Π. Ιωάννου, η Πνευματική Δέσποινα της Αμμοχώστου	28
Κεφάλαιο 4. Το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου μετά την Ανεξαρτησία του νησιού. (1960 – 1974)	32
4.1 Πολιτιστική Δράση του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου	34
4.2 Χορευτική δραστηριότητα	35
4.3 Πνευματικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις	37
4.3 Εθνική και κοινωνική δράση.....	40
4.4 Συνεργασίες και Δικτύωση	44
4.5 Αρχαίο Δράμα	46
4.6 Παιδικό θέατρο.....	47
4.7 Κοινωνική ευαισθησία – Φιλανθρωπία.....	49
4.8 Μουσική– Χορωδία - Συναυλίες- Ωδείο.....	51
Κεφάλαιο 5: Η 30 ^η επέτειος του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου και η ίδρυση του Καλλιμάρμαρου Μεγάρου	54
5.1. Σημαντικές προσωπικότητες που πέρασαν από το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου..	58
5.2. Μια σύντομη αναφορά για την τύχη του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου μετά την Τουρκική εισβολή.	60
Συμπεράσματα	63
Βιβλιογραφία	68

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας:

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής:

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος).....[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Περίληψη στα Ελληνικά

Από μικρή ηλικία θαύμαζα τις πνευματικές γυναίκες εκείνες που, σε δύσκολες και αυστηρά καθορισμένες κοινωνικές εποχές, κατάφερναν να διακριθούν, να ξεχωρίσουν και να αφήσουν ουσιαστικό αποτύπωμα μέσα από την προσφορά τους στην παιδεία, την παράδοση, τον πολιτισμό και την κοινωνική ζωή. Πάντα με ενδιέφερε η πορεία εξέλιξης της γυναίκας στην κυπριακή κοινωνία και όχι μόνο. Ο τρόπος με τον οποίο κατόρθωσε, παρά τις αντιστάσεις, να αποκτήσει φωνή και ρόλο στη δημόσια σφαίρα, υπήρξε για μένα πηγή στοχασμού, θαυμασμού

και εσωτερικής αναζήτησης. Ως χαρακτήρας, πάντοτε έκλινα προς το ανήσυχο και το επαναστατικό και θαύμαζα βαθιά τις δυναμικές γυναίκες που άνοιξαν δρόμους με τόλμη, συλλογικότητα και όραμα.

Παράλληλα, τρέφω βαθιά και ειλικρινή αγάπη για τον τόπο μου και ιδιαίτερα για την πόλη της Αμμοχώστου. Είναι ένας τόπος γεμάτος ιστορία, μνήμες και συγκίνηση. Ζώντας μόλις λίγα μέτρα από την κατεχομένη Αμμόχωστο, κάθε μου επίσκεψη κοντά στην περικλειστη πόλη με διαπερνά συναισθηματικά. Όταν αντίκρισα για πρώτη φορά το κτήριο του Λυκείου Ελληνίδων στην Αμμόχωστο, ένιωσα ρίγος. Ήταν μια εμπειρία σχεδόν αποκαλυπτική. Ως εκπαιδευτικός, αισθάνθηκα αυθόρμητα να ταυτίζομαι με τα οράματα εκείνων των γυναικών που δεν αρκέστηκαν στη σιωπή ή στην αδράνεια, αλλά αγωνίστηκαν για να δημιουργήσουν έναν θεσμό με βαθύ κοινωνικό, παιδαγωγικό και πολιτισμικό αποτύπωμα.

Η απόφαση να ασχοληθώ ερευνητικά με το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου προέκυψε ως φυσική συνέχεια αυτού του εσωτερικού δεσμού. Ωστόσο, η πορεία της έρευνας δεν ήταν εύκολη. Αν και το Λύκειο είχε ενεργό και πολύπλευρο ρόλο στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή της πόλης, διαπίστωσα ότι η τεκμηριωμένη βιβλιογραφία γύρω από τη δράση του ήταν εξαιρετικά περιορισμένη. Πάντοτε άκουγα γι' αυτό μέσα από προφορικές μαρτυρίες, μα όταν θέλησα να αναζητήσω γραπτές πηγές, η εικόνα ήταν φτωχή και αποσπασματική. Έτσι, αντί να αποθαρρυνθώ, ένιωσα ακόμη μεγαλύτερη ευθύνη: να καταγράψω, όσο μπορώ, αυτή την παραγνωρισμένη πτυχή της ιστορίας της Αμμοχώστου, να δώσω υπόσταση και φωνή σε έναν θεσμό που, αν και πρόσφερε πολλά, κινδυνεύει να ξεχαστεί.

Η εργασία αυτή είναι καρπός προσωπικής αναζήτησης, αλλά και πράξης ευθύνης. Κατά τη διάρκεια της εκπόνησής της, αντιμετώπισα αρκετές προκλήσεις. Η απουσία αρχειακού υλικού, η περιορισμένη βιβλιογραφία και οι δυσκολίες πρόσβασης σε πρώτες πηγές αποτέλεσαν σημαντικά εμπόδια. Επιπλέον, πολλά από τα παλαιά μέλη του Λυκείου βρίσκονται σήμερα σε προχωρημένη ηλικία, γεγονός που δυσχέρανε τη συλλογή λεπτομερών μαρτυριών. Κι όμως, κάθε αφήγηση που μου εμπιστεύτηκαν, κάθε πρόσωπο που μίλησε με αγάπη για τη δράση του Λυκείου, μου πρόσφερε κάτι ανεκτίμητο: ένα κομμάτι ιστορικής αλήθειας, και ταυτόχρονα μια συγκινητική μαρτυρία ζωής.

Ιδιαίτερη εντύπωση μου προκάλεσε η συναισθηματική σύνδεση των παλαιών μελών με το Σωματείο. Η αγάπη με την οποία ανακαλούν τις αναμνήσεις τους, η υπερηφάνεια για όσα κατάφεραν, αλλά και η συγκίνηση για όσα χάθηκαν, αποτελούν την πιο αυθεντική απόδειξη της σημασίας που είχε και εξακολουθεί να έχει το Λύκειο στη ζωή τους. Δεν το περιγράφουν

απλώς ως έναν πολιτιστικό σύλλογο, αλλά ως χώρο βαθιάς συλλογικότητας, δημιουργίας και κοινωνικής ταυτότητας, έναν χώρο που τις καθόρισε και τις συντρόφεψε.

Συνολικά, η παρούσα εργασία επιχειρεί να αποδώσει την τιμή που αξίζει σε ένα σωματείο που υπήρξε πυρήνας πολιτισμού, κοινωνικής προσφοράς και γυναικείας ενδυνάμωσης. Μέσα από τις σελίδες της, φιλοδοξώ να διασωθεί κάτι από τη μνήμη, το ήθος και την εσωτερική δύναμη των γυναικών εκείνων που, με λιγοστά μέσα αλλά με πλούσιο ψυχισμό, κατάφεραν να δημιουργήσουν ένα έργο με διαχρονική αξία. Εύχομαι τούτη η προσπάθεια να λειτουργήσει ως αφετηρία για περαιτέρω μελέτη και ανάδειξη της συμβολής του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου στην ιστορική και πολιτιστική μας κληρονομιά.

Λέξεις κλειδιά

1. Λύκειο Ελληνίδων
2. Πολιτιστική δράση
3. Παιδεία και μόρφωση
4. Παράδοση και πολιτιστική κληρονομιά
5. Χορός και μουσική
6. Εκδηλώσεις και συνεργασίες

Abstract

From a young age, I admired intellectual women—those who, during challenging and socially restrictive times, managed to stand out, distinguish themselves, and leave a meaningful mark through their contributions to education, tradition, culture, and social life. I have always been interested in the evolution of the female role within Cypriot society and beyond. The way in which women, despite resistance, succeeded in acquiring a voice and a presence in the public sphere has been, for me, a source of reflection, admiration, and internal exploration. By nature, I have always been drawn to questioning the norm and embracing the unconventional, and I have deeply admired strong women who opened paths with courage, collectivity, and vision.

At the same time, I hold a deep and sincere love for my homeland, and especially for the city of Famagusta. It is a place full of history, memories, and emotion. Living just a few meters

away from occupied Famagusta, every visit near the fenced-off city moves me profoundly. When I first laid eyes on the building of the Lyceum of Greek Women in Famagusta, I felt a shiver down my spine. It was a nearly revelatory experience. As an educator, I instantly felt a deep identification with the visions of those women who did not settle for silence or inertia, but fought to create an institution with profound social, educational, and cultural significance.

The decision to explore the Lyceum of Greek Women of Famagusta as the subject of this research emerged as a natural continuation of this inner connection. However, the path of the research was far from easy. Although the Lyceum had an active and multifaceted role in the city's social and cultural life, I quickly realized that the documented bibliography on its activities was extremely limited. I had always heard of it through oral testimonies, but when I began searching for written sources, the findings were scarce and fragmentary. Rather than being discouraged, I felt an even greater sense of responsibility: to record, as faithfully as possible, this overlooked chapter in the history of Famagusta—to give form and voice to an institution that, despite its significant contribution, risks being forgotten.

This project is the result of personal inquiry, but also of a sense of duty. During the process of writing, I faced several challenges. The lack of archival material, the limited bibliography, and the difficulty in accessing first-hand sources posed significant obstacles. Moreover, many of the Lyceum's former members are now elderly, which made the collection of detailed oral accounts even more difficult. And yet, every testimony entrusted to me, every individual who spoke with love about the Lyceum's work, offered me something invaluable: a piece of historical truth, and at the same time, a touching witness of lived experience.

What struck me most was the emotional bond that former members still hold with the Lyceum. The love with which they recall their memories, the pride in what they achieved, and the deep sorrow for what was lost, are the most authentic proof of the significance that the Lyceum continues to have in their lives. They do not describe it merely as a cultural association, but as a space of collective identity, creativity, and social cohesion—a space that shaped them and accompanied them through their lives.

Ultimately, this study aims to offer the recognition deserved by an institution that functioned as a core of culture, social contribution, and women's empowerment. Through its pages, I hope to preserve something of the memory, the ethos, and the inner strength of those women who, with limited means but abundant spirit, managed to create a body of work with timeless value. I sincerely hope this effort will serve as a starting point for further research and for highlighting the vital role of the Lyceum of Greek Women of Famagusta in our historical and cultural heritage

Keywords

1. Lyceum of Greek Women
2. Cultural activity
3. Social contribution
4. Education and learning
5. Tradition and cultural heritage
6. Events and collaborations

Κεφάλαιο 1: Βιβλιογραφική επισκόπηση

Τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα το 1930, σε μια εποχή όπου οι κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες καθόριζαν τις ευκαιρίες για τη γυναικεία μόρφωση επί βρετανικής κυριαρχίας, πραγματοποιήθηκε η ίδρυση του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου. Η ίδρυση αυτή, αποτέλεσε μια πρωτοβουλία για την ενίσχυση της εκπαίδευσης των γυναικών και παράλληλα μια παρότρυνση της αναβάθμισης του εκπαιδευτικού συστήματος για το γυναικείο φύλο.

Την περίοδο ίδρυσης του λοιπόν, οι ευκαιρίες για τη γυναικεία μόρφωση ήταν περιορισμένες. Για να αντιληφθεί κανείς την πρωτοποριακή αυτή πρωτοβουλία ίδρυσης ενός σωματείου που απευθυνόταν στις γυναίκες, θα ήταν χρήσιμο να μελετήσει τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία της Κύπρου στις αρχές του 20^{ου} αιώνα καθώς και την αντίληψη που επικρατούσε για την εκπαίδευση των κοριτσιών. Στο βιβλίο του Παναγιώτη Κ. Περσιάνη « Ιστορία της εκπαίδευσης των κοριτσιών στην Κύπρο », γίνεται μια εκτενής αναφορά στα βασικά χαρακτηριστικά που επηρέαζαν τη θέση της γυναίκας, με αποτέλεσμα τη διάκριση μεταξύ των δύο φύλων και κατ' επέκταση την περιορισμένη συμμετοχή της στην εκπαίδευση. Σε μια κοινωνία όπου η νόρμα

ήταν ο πρώιμος γάμος, η εγγραφή των κοριτσιών σε σχολείο θα σήμαινε την καθυστέρηση στην εκπλήρωση του φυσικού προορισμού τους ενώ όπως μάλιστα αναφέρει οι γονείς δεν εμπιστεύονταν τα κορίτσια τους ούτε στους δασκάλους¹.

Το πρώτο και το δεύτερο κεφάλαιο από το βιβλίο του Παναγιώτη Κ. Περσιάνη, δίνει μια γενική εικόνα για την αντίληψη της θέσης της γυναίκας την περίοδο της ίδρυσης του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου. Χαρακτηριστική είναι η φράση κατά την ανακοίνωση της ίδρυσης του, «Οι γυναίκες κάμνουν καφενείο²», αποδεικνύοντας τον ξάφνιασμα στο άκουσμα ίδρυσης ενός σωματείου που απευθύνεται στις γυναίκες.

Ο Θεοδόσης Νικολάου στο έργο του «Η πνευματική Φυσιогνωμία της Αμμοχώστου», διαχωρίζει την πνευματική εξέλιξη της Αμμοχώστου σε τρία στάδια. Το πρώτο στάδιο αρχίζει το 1878- 1924, το δεύτερο στάδιο από το 1924 έως το 1945 και το τρίτο, από το 1945- 1974³. Με τον διαχωρισμό αυτό κατορθώνει να παρουσιάσει τις αλλαγές που πραγματοποιούνταν στην εκπαιδευτική – πνευματική δραστηριότητα καθώς κάνει αναφορές στην ίδρυση σωματείων, σχολείων και σημαντικών διδασκάλων. Μερική αναφορά κάνει και για το Λύκειο Ελληνίδων ως προς την συνεισφορά του σε πνευματικές εκδηλώσεις.

Όσον αφορά τα έτη 1955- 1959 ως προς την πνευματική εξέλιξη και εκπαίδευση , σημειώνεται προσωρινή ύφεση καθώς η μόνη μέριμνα τα χρόνια αυτά ήταν ο αγώνας της ΕΟΚΑ.⁴

Κατά την περίοδο που πραγματεύεται η παρούσα εργασία, μετά την Κυπριακή Ανεξαρτησία το 1960 μέχρι και το 1974 ο Θεοδόσης Νικολάου υποστηρίζει ότι τα πνευματικά ενδιαφέροντα συνεχίζονται με ακόμα μεγαλύτερο ενθουσιασμό και μάλιστα πολλοί σύλλογοι μεταξύ αυτών και το ΛΕΑ, συνεχίζουν τις εκδηλώσεις του.⁵ Την άποψη αυτή συμμερίζεται στο βιβλίο του « Η διαδρομή των Γυμνασίων της Αμμοχώστου 1955 – 1974» και ο Δημήτρης Λεβέντης. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι, με την ανεξαρτησία της Κύπρου και μετά, σημειώνεται πρωτοφανή ανάπτυξη στην εκπαίδευση, στον αριθμό μαθητών αλλά και στους τομείς της μάθησης και των εκδηλώσεων, με αναφορά τη συμμετοχή του ΛΕΑ σε δραστηριότητες της πόλης με ομιλητές και απαγγελίες. ⁶

Το πρώτο τετράδιο του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, αποτελεί μια αξιόλογη πηγή για την ίδρυση του σωματείου αυτού, αφού καταγράφονται τα ονόματα με τα πρώτα ιδρυτικά μέλη τα οποία κατάρτισαν το Λύκειο στον πρώτο κιόλας χρόνο της λειτουργίας του. Επίσης, αναφέρεται ο σκοπός του σωματείου ενώ είναι καταγεγραμμένες οι πρώτες συνελεύσεις, οι

¹ Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, *Ιστορία της Εκπαίδευσης των κοριτσιών στην Κύπρο*, Μελέτη της πορείας κοινωνικού και εκπαιδευτικού εκσυγχρονισμού της Κύπρου, Λευκωσία 1998, σ.32.

² Συνέντευξη στην κ. Δέσπω Φαρκωνή, 13/2/2025, η συνέντευξη είναι κατατεθειμένη στο προσωπικό μου αρχείο.

³ Θεοδόσης Νικολάου, *Η πνευματική φυσιогνωμία της Αμμοχώστου*, Σύνδεσμος μητέρων εκτοπισθέντων μαθητών Αμμοχώστου, 1983.

⁴ Νικολάου, *Η πνευματική φυσιогνωμία της Αμμοχώστου*, σ. 9.

⁵ **Στο ίδιο.**

⁶ Δημήτρης Λεβέντης, *Η διαδρομή των Γυμνασίων της Αμμοχώστου από το 1955 – 1974*, Σύλλογος απόφοιτων και φίλων Ελληνικών γυμνασίων Αμμοχώστου, Λευκωσία 2013, σ. 35.

πρώτες συνεδρίες και σημαντικές αποφάσεις, όπως για παράδειγμα, η ίδρυση του «Κυριακού σχολείου», η ίδρυση ωδείου, βιβλιοθήκης, μαντολινάτας κλπ.⁷

Σχετικά πρόσφατα, το 2015, κυκλοφόρησε το βιβλίο «Αμμόχωστος, η Ατελείωτη Ιστορία» από τον Γιάγκο Π. Κλεόπα. Ο συγγραφέας στο έργο του, διαχωρίζει της περιόδους από τα πρώτα βυζαντινά χρόνια φτάνοντας μέχρι το 1974. Ως προς το θέμα της εργασίας, παρουσιάζει επιγραμματικά τις δράσεις του ΛΕΑ και τη συνεισφορά του στην πολιτιστική ζωή της πόλης. Συγκεκριμένα, αναφέρει πως οι εκδηλώσεις του Λυκείου είχαν φιλανθρωπικό πολλές φορές σκοπό κι άλλες πατριωτικό.⁸ Γενικότερα, δίνει μια πρώτη εικόνα για την πορεία της πνευματικής εξέλιξης της Αμμοχώστου με άμεσο αντίκτυπο στην εκπαίδευση και στην πολιτιστική ζωή της πόλης.

Άξιο αναφοράς είναι επίσης το βιβλίο «Ιστορία της Μέσης Εκπαίδευσης Αμμοχώστου 1191 – 1955, Ιδίως δε του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου»⁹ του Κώστα Π. Κύρρη. Αν και δεν υπάρχουν ιδιαίτερες αναφορές ως προς το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου, παρέχει σημαντικές ενδείξεις για την ιστορία της μέσης εκπαίδευσης στην Αμμόχωστο, οι οποίες θεωρούνται χρήσιμες για τη διαμόρφωση της γυναικείας εκπαιδευτικής και πολιτιστικής ταυτότητας στην περιοχή. Παράλληλα, το βιβλίο αυτό αναλύει το πώς το ίδρυμα συνέβαλε στη διατήρηση της παράδοσης του τόπου και στην προαγωγή του πολιτισμού.

Ακολουθώντας, στο βιβλίο «Το κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα – Σταθμοί και θέματα», το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στην ελληνοκυπριακή εκπαίδευση κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας (1878- 1960) και μετά την περίοδο της Ανεξαρτησίας (1960- 1974). Αν και το συγκεκριμένο έργο αποτελεί αρκετά παλιά έκδοση, παρουσιάζει τους κυριότερους σταθμούς της εξέλιξης σε χρονολογικό πίνακα.¹⁰ Το εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου, χαρακτηρίστηκε από πολλές μεταβολές εξαιτίας των πολιτικών, κοινωνικών και πολιτιστικών μετασχηματισμών που επήλθαν μετά την ανεξαρτητοποίηση του νησιού. Κρίνεται σημαντικό, για να μπορέσει κανείς να διερευνήσει την ιστορία και τη συνεισφορά ενός σωματείου που σκοπό είχε τη μόρφωση της γυναίκας, να αντιληφθεί πρωτίστως τις αλλαγές που προέκυψαν στο γενικότερο εκπαιδευτικό σύστημα.

Η Κλαίρη Αγγελίδου εξέδωσε το 2001 το βιβλίο «Συνομιλία με την αδερφή μου Αμμόχωστο, Βίοι παράλληλοι», στο οποίο είχε αφιερώσει ένα μικρό κεφάλαιο για το Λύκειο Ελληνίδων. Ένα συναισθηματικά φορτισμένο έργο αναφερόμενο στην Αμμόχωστο, δίνει αρκετές πληροφορίες για το Λύκειο, αποκαλώντας το μάλιστα ως «το κέντρο της πνευματικής ανάπτυξης της πόλης».¹¹ Η αγάπη της Κλαίρης Αγγελίδου για τα γράμματα, την πρόοδο και την μόρφωση αποδεικνύεται στο έργο μέσα από τις αναφορές και για άλλα σωματεία και συλλόγους. Συγκεκριμένα, είχε γράψει για τον φιλολογικό σύλλογο Αμμοχώστου, για το ελληνικό γυμνάσιο Αμμοχώστου, ενώ είναι εμπλουτισμένο με φωτογραφίες της εποχής.

Ένα πρόσφατο έργο που έχουμε στη διάθεση μας για τη μελέτη της εκπαίδευσης στην Αμμόχωστο, είναι τα «Σύμμεικτα Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου». Πρόκειται για μια

⁷ *Πρώτο τετράδιο Λυκείου Ελληνίδων*, Ομοσπονδία Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, Κύπρος 2015.

⁸ Γιάγκος Π. Κλεόπα, *Αμμόχωστος η Ατελείωτη Ιστορία*, Αρμίδα, Λευκωσία 2015, σ. 488.

⁹ Κώστας Π. Κύρρης, *Ιστορία της Μέσης Εκπαίδευσης Αμμοχώστου 1191- 1955, Ιδίως δε του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου*, σύλλογος απόφοιτων και φίλων Ελληνικών γυμνασίων Αμμοχώστου, Λευκωσία 2015.

¹⁰ Μιχαλάκης Ι. Μαραθεύτης, *Το κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα- Σταθμοί και θέματα*, Λευκωσία 1992, σ.36.

¹¹ Κλαίρη Αγγελίδου, *Συνομιλία με την αδερφή μου Αμμόχωστο – Βίοι παράλληλοι*, Λευκωσία 2001, σ. 21.

εκτενή ανθολογία η οποία συγκεντρώνει έργα μαθητών, αποφοίτων και εκπαιδευτικών των Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου. Πρόκειται για μια έκδοση που αποτελείται από τρεις εκδόσεις που επιμελήθηκε η Χρυσοθέμις Χατζηπαναγή, όπου κατέγραψε την πολιτιστική κληρονομιά των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της Αμμοχώστου, ενισχύοντας τη συλλογική μνήμη και την ταυτότητα του προσφυγικού Ελληνισμού.

Παρά το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που παρουσιάζει η ίδρυση του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου ως φορέας διατήρησης της παράδοσης, της ενδυνάμωσης της γυναικείας ταυτότητας και προαγωγής της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου, η βιβλιογραφία γύρω από το θέμα είναι περιορισμένη και οι αναφορές σ' αυτό είναι πενιχρές. Τα πιο πάνω βιβλία επικεντρώνονται κυρίως σε γενικότερα θέματα γυμνασίων, σχολείων και διδασκάλων. Από την έλλειψη εξειδικευμένων αναφορών, προκύπτουν σημαντικά κενά στην κατανόηση των ιδιαιτεροτήτων της δράσης του Λυκείου. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία αποτελεί μια προσπάθεια κάλυψης αυτών των βιβλιογραφικών κενών, βασιζόμενη κατά κύριο λόγο στις προφορικές μαρτυρίες και στα δημοσιεύματα της περιόδου, με στόχο την ολοκληρωμένη ανάδειξη της κοινωνικής και της πολιτιστικής συνεισφοράς του ιδρύματος.

Κεφάλαιο 2: Εισαγωγή

Το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους φορείς διατήρησης και προώθησης της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς στην Κύπρο. Από την ίδρυση του, το 1930, μέχρι σήμερα, το Λύκειο έχει συμβάλει καθοριστικά στη διατήρηση της παράδοσης, των ηθών και των εθίμων του τόπου, στην εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας καθώς και στην ενδυνάμωση της εθνικής ταυτότητας των κατοίκων της περιοχής.

Η εργασία αυτή εκπονείται στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού προγράμματος «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία» του Πανεπιστημίου Νεάπολις Πάφου. Έχει θέσει ως βασικούς άξονες την ιστορική εξέλιξη, τη δράση και την πολιτιστική προσφορά του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, αναλύοντας παράλληλα τις προκλήσεις και τις προσαρμογές που αντιμετώπισε κατά τη διάρκεια των δεκαετιών.

Ταυτόχρονα, θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στη συμβολή του Λυκείου ως φορέας διατήρησης της παράδοσης, στην εμπλοκή του στα κοινά του τόπου μέσα από τις δραστηριότητές του, όπως για παράδειγμα, χορευτικές και μουσικές εκδηλώσεις, εκπαιδευτικές δράσεις και φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες. Μέσα από αυτή την έρευνα, επιδιώκεται η ανάδειξη της διαχρονικής αξίας του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου ως θεματοφύλακα της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Το πρόσωπο στο οποίο οφείλεται η ίδρυση του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, είναι η πνευματική Δέσποινα της Αμμοχώστου όπως αποκαλείται, η κ. Μαρία Π. Ιωάννου. Με την

ενθάρρυνση του συζύγου της κ. Παναγιώτη Ιωάννου ο οποίος στάθηκε δίπλα της πολύτιμος βοηθός και γενναιόδωρος χορηγός στην ανθρωπιστική της δράση, κατάφερε να ιδρύσει το σωματείο αυτό. Η Μαρία Π. Ιωάννου αφιέρωσε τη ζωή της, το καλλιεργημένο πνεύμα της και όλη τη ζωντάνια της ψυχής της στο ιεραποστολικό της έργο, που αποτελεί ένα ξεχωριστό σταθμό ελληνικού πολιτισμού στην Κύπρο, και τιμά τις Ελληνίδες της Κύπρου αλλά και της Ελλάδας.¹²

Σε ό,τι αφορά τα κεντρικά ερωτήματα της έρευνας και τη μεθοδολογία, θα εξεταστεί ο αντίκτυπος που είχε η ίδρυση του Λυκείου Ελληνίδων στις γυναίκες, καθώς και στην ευρύτερη κοινωνία της Αμμοχώστου. Παράλληλα, θα εξεταστεί η προσφορά του σωματείου και ο τρόπος με τον οποίο έγινε αντιληπτή η δράση του από τους κατοίκους, καθώς σηματοδότησε μία περίοδο κατά την οποία οι γυναίκες άρχισαν να διεκδικούν, έστω και δειλά, ίσες ευκαιρίες εκτός των νοικοκυριών τους. Επιπλέον, θα διερευνηθούν οι τρόποι μέσω των οποίων το Λύκειο έγινε σταδιακά αποδεκτό από τους άνδρες και τα υπόλοιπα σωματεία της πόλης.

Μέσα από την ανάλυση αρχειακού υλικού, συνεντεύξεων και βιβλιογραφικών πηγών, η εργασία θα επιχειρήσει να φωτίσει τη σημασία του θεσμού και την επίδραση του στη διαμόρφωση της τοπικής κοινωνίας. Επίσης, θα γίνει μία προσπάθεια ως προς τον καθοριστικό ρόλο που διαδραμάτισε για την πρόοδο της γυναίκας και γενικότερα της κοινωνίας της Αμμοχώστου.

Για την εκπόνηση της εργασίας θα χρησιμοποιηθεί κατά κύριο λόγο πρωτογενές υλικό, καθώς από την μελέτη της βιβλιογραφίας προέκυψαν πολλά κενά ως προς το θέμα του Λυκείου Ελληνίδων. Σημαντική πηγή, αποτελεί το πρώτο τετράδιο των πρακτικών του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, το οποίο εντόπισε και παρέδωσε ένας Τουρκοκύπριος, ανάμεσα σε πεταγμένα αντικείμενα έξω από το οίκημα του Λυκείου. Δημοσιεύτηκε αυτούσιο το 2015 σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων. Επιπλέον, πηγή για την εργασία είναι ο τύπος, κυπριακές εφημερίδες της εποχής οι οποίες κατέγραφαν τη δράση και τις δραστηριότητες του Λυκείου, που δίνουν σημαντικές πληροφορίες για τον ρόλο που διαδραμάτισε. Τέλος, οι συνεντεύξεις συμπληρώνουν την έρευνα καθώς αποτελούν τις πιο σημαντικές πηγές, παρέχοντας αυθεντικές, προσωπικές μαρτυρίες από μέλη του σωματείου και μεταφέροντας από πρώτο χέρι πληροφορίες που επιτρέπουν την ανακάλυψη νέων στοιχείων.

Η χρονική περίοδος κατά την οποία ιδρύθηκε το Λύκειο Ελληνίδων, υπήρξε από τις κρίσιμότερες και καθοριστικότερες περιόδους για την ιστορία της Κύπρου. Μέχρι το 1878, η

¹² Έκδοση του περιοδικού « Πνευματική Κύπρος», Τιμή στην Μαρία Π. Ιωάννου Η πνευματική Δέσποινα της Αμμοχώστου (μικρή επιλογή από τους Λούλλα και Κύπρο Χρυσανθή), Λευκωσία 1997, σ.9.

Κύπρος, βρισκόταν υπό Οθωμανική κυριαρχία για περίπου τρεις ολόκληρους αιώνες. Η κατάσταση στο νησί, όταν το 1878 η διοίκηση πέρασε στα χέρια των Άγγλων, σηματοδοτώντας την αρχή της Αγγλοκρατίας, ήταν δυσχερής. Η οικονομία της Κύπρου ήταν κατά βάση αγροτική και υπανάπτυκτη. Ο πληθυσμός ζούσε καταπιεσμένος, πολλές περιοχές δεν είχαν τις απαραίτητες υποδομές, όπως οδικό δίκτυο, ενώ οι δυσβάσταχτοι φόροι ταλάνιζαν τους κατοίκους. Όσον αφορά την εκπαίδευση, ήταν σχεδόν ανύπαρκτη, καθώς λειτουργούσαν ελάχιστα σχολεία και δεν υπήρχε καμιά μέριμνα ή πρόνοια για τη μόρφωση των κατοίκων του νησιού.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες μερικά χρόνια αργότερα, το 1930, πραγματοποιήθηκε η ίδρυση του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου. Η δεκαετία αυτή ήταν μια αρκετά κρίσιμη περίοδος, αφού σηματοδοτήθηκε από τη δυσарέσκεια των κατοίκων του νησιού για τη Βρετανική κυριαρχία με αποκορύφωμα τα γεγονότα του 1931. Γνωστά ως Οκτωβριανά, ήταν μια αυθόρμητη ενέργεια των κατοίκων της Κύπρου κατά των Άγγλων εξαιτίας της αυταρχικής πολιτικής που υιοθέτησαν εναντίον τους. Το κίνημα ωστόσο κατεστάλη άμεσα από τους Άγγλους, επαναφέροντας την τάξη.

Έμφαση ωστόσο, θα δοθεί στην περίοδο μετά την ανεξαρτησία του νησιού, καθώς θα εξεταστεί η δράση και οι δραστηριότητες του Σωματείου από το 1960, μέχρι και την Τουρκική εισβολή το 1974. Το Σωματείο, μετά την ανεξαρτησία όχι μόνο συνέχισε το έργο του, αλλά αναπτύχθηκε και ενισχύθηκε εξαιτίας των κοινωνικοπολιτικών αλλαγών που εισήλθαν στο νησί και γενικότερα από την πολιτιστική πρόοδο που προήλθε από το τέλος της αποικιοκρατίας. Μελετώντας εφημερίδες της εποχής, το Λύκειο Ελληνίδων απέκτησε μεγαλύτερη αναγνώριση ως θεσμός και μάλιστα απέκτησε συνεργασίες με άλλα σωματεία και γυναικείες οργανώσεις τόσο στην Αμμόχωστο αλλά και με όλη την Κύπρο. Όπως φαίνεται, με την ανεξαρτησία επικρατούσε η τάση της ενίσχυσης της εκπαίδευσης, με το Λύκειο να πρωτοστατεί ως θεσμός, εμπλέκοντας ολοένα και περισσότερο τη γυναίκα της Κύπρου στα μονοπάτια της πνευματικής αναζήτησης, μέσω της ισχυρής του δράσης.

Για να αντιληφθούμε κάτω από ποιες συνθήκες ιδρύθηκε το Λύκειο Ελληνίδων, θα εξεταστεί η κοινωνική θέση της γυναίκας κατά τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η θέση της γυναίκας επηρεαζόταν έντονα από τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες της εποχής. Η κυπριακή κοινωνία ήταν κατά κύριο λόγο πατριαρχική και οι γυναίκες είχαν περιορισμένες ελευθερίες και δικαιώματα, εξαιτίας της κλειστής κοινωνίας όπου ζούσαν. Φυσικά, υπήρχαν διαφορές ανάλογα από την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκαν, την αστική ή αγροτική τους προέλευση και το επίπεδο εκπαίδευσης της οικογένειας από την οποία προέρχονταν. Στην πλειοψηφία

όμως, η θέση της γυναίκας ήταν αρκετά υποβαθμισμένη και κατώτερη από αυτή του άντρα. Επικρατούσαν στερεότυπα για τον μονοδιάστατο ρόλο της ως μητέρα και ως σύζυγος και ότι έπρεπε να είναι υποταγμένη, πειθαρχημένη και τρυφερή με τον άντρα της.¹³ Η γυναίκα θεωρούνταν υπεύθυνη για τη μέριμνα του νοικοκυριού της και την φροντίδα των παιδιών της. Όσον αφορά την εργασία της, περιοριζόταν σε αγροτικές δουλειές, τις περισσότερες φορές με τον σύζυγό της και άλλοτε ασχολούνταν με το ράψιμο και την παραγωγή εδεσμάτων.

Η υποβαθμισμένη θέση της λοιπόν, είχε άμεσο αντίκτυπο στην εκπαίδευση της. Η κυπριακή κοινωνία στις αρχές μέχρι και τα μέσα σχεδόν του 20^{ου} αιώνα, θεωρούσαν την εκπαίδευση των κοριτσιών λιγότερο σημαντική από αυτή των αγοριών, γεγονός που περιόριζε σε μεγάλο βαθμό τη μόρφωσή τους. Υπήρχε η νόρμα στις οικογένειες της εποχής αυτής, ότι έπρεπε να μορφώνονται τα αγόρια, αφού αυτοί θα αναλάμβαναν τον ρόλο του «κουβαλητή» της οικογένειας, γι' αυτό οι γυναίκες έμεναν στην πλειοψηφία αναλφάβητες ή περιοριζόνταν στη στοιχειώδη εκπαίδευση. Ακόμα, σε αρκετά νεαρή ηλικία τα κορίτσια παντρεύονταν και δημιουργούσαν το δικό τους νοικοκυριό, γεγονός που περιόριζε σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό τις προοπτικές μόρφωσης. Σε μεμονωμένες περιπτώσεις, κάποιες που κατάφερναν να τελειώσουν το σχολείο και προχωρούσαν σε σπουδές, το έκαναν κυρίως στην Ελλάδα και συχνά μέσω της βοήθειας από την εκκλησία ή μέσω φιλανθρωπικών οργανισμών.

Όσον αφορά το διδασκαλικό επάγγελμα, ελάχιστες ήταν οι γυναίκες στην Κύπρο που το ασκούσαν. Το επάγγελμα της δασκάλας ήταν η μόνη διέξοδος της γυναίκας από το νοικοκυριό όμως και σε αυτή την περίπτωση υπήρχε καταπίεση. Εάν η δασκάλα αποφάσιζε να παντρευτεί, ήταν υποχρεωμένη να εγκαταλείψει τη διδασκαλική υπηρεσία και να αφοσιωθεί στο νοικοκυριό της.¹⁴

Με την πάροδο των χρόνων ξεκίνησαν να δημιουργούνται σχολεία θηλέων και άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα που απευθύνονταν μόνο σε γυναίκες. Η Αμμόχωστος συγκεκριμένα, κατόρθωσε μέσα σε λίγα χρόνια να αναπτυχθεί τόσο οικονομικά όσο πολιτιστικά και πνευματικά. Ωστόσο, στα θέματα εκπαίδευσης και παιδείας η πρόοδος καθυστέρησε συγκριτικά με τις άλλες επαρχίες και ένας από τους βασικούς λόγους είναι ότι οι κάτοικοι ασχολούνταν κατά κύριο λόγο με τη γεωργία και επικρατούσε ακόμα η άποψη μεταξύ τους ότι η θέση της γυναίκας είναι εντός του σπιτιού.

¹³ Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, *Ιστορία της Εκπαίδευσης των κοριτσιών στην Κύπρο. Μελέτη της πορείας κοινωνικού και εκπαιδευτικού εκσυγχρονισμού της Κύπρου*, Λευκωσία 1998, σ.27.

¹⁴ Περσιάνης, ο.π., σ.29.

Το 1887 ιδρύθηκε το πρώτο Παρθεναγωγείο της Αμμοχώστου με 54 μαθήτριες σε 6 τάξεις, με πρώτη διευθύντρια την Πολυξένη Φυσεντζίδου – Χρηστίδου και το 1905 διορίστηκε η πρώτη Αμμοχωστιανή διευθύντρια, η αριστούχος Αρσακείας Ελένη Χατζηπέτρου.¹⁵ Κάποια χρόνια αργότερα, ιδρύθηκε το δεύτερο Παρθεναγωγείο Βαρωσίων το 1926.¹⁶ Δασκάλες και καθηγήτριες που υπηρέτησαν την παιδεία της πόλης στο Παρθεναγωγείο ήταν η Περσεφόνη Παπαδοπούλου, που άφησε έντονη την σφραγίδα της στην εκπαίδευση της Κύπρου και πρώτη Κύπρια απόφοιτος ξένου πανεπιστημίου, η Μαρία Χρ. Ανδρέου Ιωάννου, η Χρυσάνθη Πατίστα- Μιχαηλίδου κ.ά. Το 1918 η Ελληνική σχολή η οποία λειτουργούσε από το τέλος του 19^{ου} αιώνα, καθίσταται ημιγυμνάσιο με διευθυντή τον Γεώργιο Μουρούζη και το 1919 – 1920 τον διαπρεπή φιλόλογο Ορέστη Χρηστίδη ενώ το 1921 αποφασίζεται η μετατροπή του σε πλήρες Γυμνάσιο έξι τάξεων.¹⁷

Μεταξύ άλλων, δημιουργήθηκαν διάφορα σωματεία που υποστήριζαν την πνευματική ζωή της Αμμοχώστου, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην εξέλιξή της επαρχίας, η οποία παρά την καθυστερημένη ανάπτυξη της στον τομέα της εκπαίδευσης, άρχισε σταδιακά να προοδεύει. Το 1911, ιδρύεται ο σύλλογος «Αναγνωστήριον Ανόρθωσις», όπου θα πραγματοποιεί διαλέξεις, καλλιεργεί το εθνικό αίσθημα και πρωτοστατεί σε κάθε εθνική εκδήλωση.¹⁸ Η Ανόρθωσις είχε πλούσιο βιογραφικό στο ενεργητικό της αφού ίδρυσε βιβλιοθήκη, διοργάνωνε μουσικές βραδιές, συναυλίες και φιλολογικά τσάγια. Πολλοί ήταν αυτοί που θεωρούσαν το Λύκειο Ελληνίδων και το σωματείο Ανόρθωσις κέντρα ανάπτυξης και πηγή πολιτισμού. Χαρακτηριστική είναι η φράση της αείμνηστης Κλαίρης Αγγελίδου: «Και η Ανόρθωση και το Λύκειον Ελληνίδων αποτελούσαν μελίσσι πνευματικής παραγωγής, χώρους για τους νέους ανθρώπους, αυτούς που θα εργάζονταν να την αναδείξουν ως το πνευματικό κέντρο της Κύπρου»¹⁹.

Σημαντική επίσης, είναι η ίδρυση του Φιλόπτωχου Συλλόγου Ελληνίδων Κυριών Βαρωσίων το 1906, με αξιοσημείωτη φιλανθρωπική και πνευματική δράση. Ιδρύτρια και επικεφαλής του Φιλόπτωχου συλλόγου για 55 χρόνια ήταν η δασκάλα Ελένη Χατζηπέτρου, ενώ άλλα ιδρυτικά μέλη του Συλλόγου ήταν η Περσεφόνη Παπαδοπούλου, η Χρυσάνθη Μιχαηλίδη, η Ελένη Κλεόπα κ.ά. Ο Φιλόπτωχος σύλλογος ήταν η πρώτη γυναικεία κινητοποίηση στον τομέα της φιλανθρωπίας και ιδρυτικός του πυρήνας ήταν νεαρά κορίτσια. Βασική μέριμνα τους ήταν η

¹⁵ Κλεόπας Π. Γιάγκος, *Αμμόχωστος η ατελείωτη ιστορία*, Αρμίδα, Κύπρος 2015, σ.458.

¹⁶ Περσιάνης, ό.π., σ.198.

¹⁷ Κώστας Π. Κύρρης, *Ιστορία της Μέσης Εκπαιδευσεως Αμμοχώστου 1191-1955. Ιδίως δε του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου*, Λευκωσία 2005, σ.64.

¹⁸ Θεοδόσης Νικολάου, *Η πνευματική φυσιογνωμία της Αμμοχώστου*, Σύνδεσμος μητέρων εκτοπισθέντων μαθητών Αμμοχώστου, 1982, σ.3.

¹⁹ Κλαίρη Αγγελίδου, *Συνομιλία με την αδελφή μου Αμμόχωστο. Βίοι Παράλληλοι*, Λευκωσία 2001, σ.25.

βοήθεια μαθητών και μαθητριών απόρων οικογενειών, αναλαμβάνοντας την ένδυση και την υπόδησή τους²⁰.

Μερικές δεκαετίες αργότερα, το 1960 ιδρύθηκε ο «Επιστημονικός και Φιλολογικός Σύλλογος Αμμοχώστου», που έμεινε γνωστός ως ΕΦΣΑ. Ιδρυτής και πρόεδρος του συλλόγου ήταν ο δρ. Κυριάκος Χατζηιωάννου, εκπαιδευτικός και συγγραφέας. Ο ΕΦΣΑ διοργάνωνε διαλέξεις, ομιλίες, και διάφορες φιλολογικές συγκεντρώσεις. Κάθε χρόνο εκδιδόταν το δελτίο του ΕΦΣΑ, το οποίο ήταν ετήσιο σύγγραμμα με το οποίο παρουσίαζε τις δραστηριότητες της χρονιάς²¹.

Τη γενικότερη εικόνα ανάπτυξης και προόδου γύρω από την εκπαιδευτική παιδεία πλαισιώνει η κυκλοφορία περιοδικών και εφημερίδων με πολιτικό, σατιρικό και φιλολογικό περιεχόμενο. Ως γνωστό πριν από την Αγγλοκρατία, το νησί δεν διέθετε τυπογραφεία, επομένως δεν υπήρχαν ούτε κυπριακές εκδόσεις. Ωστόσο, στις αρχές του αιώνα εκδίδονται οι πρώτες τοπικές εφημερίδες: Η Σαλαμίς (1907 – 1911), η πρώτη εφημερίδα της Αμμοχώστου, από τον Κώστα Νικολαΐδη και τον Λουκά Ζαλουμίδα, ο οποίος αργότερα εκδίδει την εφημερίδα Αμμόχωστος (1912 – 1921).²² Το 1913 – 1915 εκδίδεται το πρώτο γυναικείο φιλολογικό περιοδικό/εφημερίδες «Εστιάδες», η εφημερίς των κυριών, με διευθύντρια και συντάκτη τη δασκάλα Περσεφόνη Παπαδοπούλου, του οποίου στόχος ήταν η χειραφέτηση, η μόρφωση και καλλιέργεια, συμμετοχή στα κοινωνικά δρώμενα και διεκδίκηση των δικαιωμάτων της γυναίκας.²³ Ακολούθησε μάλιστα και η κυκλοφορία διαφόρων άλλων εφημερίδων που επιβεβαιώνουν την πρόοδο της πνευματικής ζωής της πόλης.

Είναι ακόμα σημαντικό, να σημειωθούν οι λόγοι που συνέβαλαν στη χειραφέτηση της γυναίκας της Κύπρου καθώς και στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων της. Τη δεκαετία του 1950, η ενεργός συμμετοχή των γυναικών στον αγώνα της ΕΟΚΑ, συνέβαλαν στην ηθική εξύψωση της.²⁴ Παρότι οι μάχες διεξάγονταν κυρίως από τους άνδρες, οι γυναίκες διαδραμάτισαν έναν εξαιρετικά σημαντικό ρόλο, συμμετέχοντας ενεργά στον αγώνα, αναλαμβάνοντας καθήκοντα που αποδείκνυαν την αποφασιστικότητά τους. Συγκεκριμένα, πολλές γυναίκες μετέφεραν όπλα με μεγάλο ρίσκο για τη ζωή τους, προσέφεραν καταφύγιο σε αντάρτες-καταζητούμενους, πολλές βασανίστηκαν από τους Άγγλους, αλλά παρέμεναν πιστές στο έργο τους. Με το τέλος

²⁰ Σταύρος Γ. Λαζαρίδης, *Ενθύμιον Αμμοχώστου*, Λευκωσία 1999, σελ. 189-191.

²¹ Υπουργείο Παιδείας - Διεύθυνση Μέσης Εκπαίδευσης - Υπηρεσία Ανάπτυξης προγραμμάτων, *Η κατεχόμενη γη μας*, Λευκωσία 1991, σελ. 126-127.

²² Γιάγκος, ό.π., σ. 475.

²³ **Στο ίδιο.**

²⁴ Περσιάνης, ό.π., σ.51.

του αγώνα, οι γυναίκες απέδειξαν την αξία τους και άρχισαν να διεκδικούν μεγαλύτερο ρόλο στην κοινωνία.

Η ανεξαρτησία του νησιού σηματοδότησε μια νέα περίοδο για την εκπαίδευση και τη μόρφωση τόσο των αγοριών όσο και των κοριτσιών στην Κύπρο, με το Λύκειο Ελληνίδων να διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στο παρασκήνιο. Την περίοδο 1959 – 1963 συγκεκριμένα, σημειώθηκε μια πρωτοφανή ανάπτυξη στην εκπαίδευση, τόσο σε αριθμό μαθητών όσο και σε αριθμό σχολείων, αλλά και στους τομείς της μάθησης και των εκδηλώσεων.²⁵ Τα πρώτα χρόνια το ΛΕΑ ξεκίνησε δυναμικά τις δράσεις του, εντάσσοντας ολοένα και περισσότερες γυναίκες στις δραστηριότητές του. Μάλιστα, την περίοδο αυτή το έργο του δεν περιορίζεται μόνο στην Αμμόχωστο και την Κύπρο, αλλά αποκτά διεθνή αναγνώριση. Πολλές σημαντικές προσωπικότητες και σπουδαίοι άνθρωποι συνεργάζονται με το Λύκειο, προωθώντας την εκπαίδευση, την πολιτιστική κληρονομιά και την πνευματική ενδυνάμωση της γυναίκας.

Το 1974 με την τουρκική εισβολή το Λύκειο Ελληνίδων χάνει την έδρα του, αφού η Αμμόχωστος αποτέλεσε οδυνηρή απώλεια για το νησί. Ωστόσο, το Λύκειο Ελληνίδων κατόρθωσε με το πέρασ των χρόνων να παραμείνει ενεργό, προσαρμόζοντας τις δράσεις του στα νέα δεδομένα της Κύπρου, διατηρώντας ζωντανή την πολιτιστική του παρακαταθήκη. Μέχρι και σήμερα, αποτελεί έναν πολύ σημαντικό θεσμό στην κυπριακή κοινωνία, συνεχίζοντας την προάσπιση των αρχικών του επιδιώξεων. Σε κάθε επαρχία του νησιού, υπάρχει το σωματείο του ΛΕΑ που απαρτίζεται από πολλά ενεργά μέλη, συνεχίζοντας το αξιόλογό του έργο.

Κλείνοντας, οι λόγοι που επιλέχθηκε το συγκεκριμένο θέμα για την παρούσα εργασία είναι, αφενός, η ιστορική αποτύπωση της δράσης του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου ως σταθμό για τη γυναικεία μόρφωση σε μια ιδιαίτερα δύσκολη εποχή, και αφετέρου, η ανάδειξη της διαχρονικής του σημασίας. Στη σύγχρονη εποχή, όπου οι αξίες δοκιμάζονται και οι μνήμες τείνουν να ξεθωιάζουν, καθίσταται αδήριτη ανάγκη η διατήρηση της συλλογικής μνήμης και η ενίσχυση της πολιτιστικής μας ταυτότητας, ιδίως για τις νεότερες γενιές. Μέσα από την παρούσα έρευνα, επιχειρείται να αναδειχθεί η καθοριστική συμβολή του Λυκείου Ελληνίδων ως φορέα πολιτιστικής και εθνικής ταυτότητας, υπενθυμίζοντας τη βαθιά του σύνδεση με την κατεχόμενη Αμμόχωστο και την κυπριακή κοινωνία.

²⁵ Δημήτρης Λεβέντης, *Η διαδρομή των Γυμνασίων της Αμμοχώστου από το 1955- 1974*, Λευκωσία 2013, σ.35.

2.1 Η ίδρυση του Λυκείου Ελληνίδων το 1930- Σύντομη σκιαγράφηση του Σωματείου

Το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου ιδρύθηκε στις 30 Ιανουαρίου 1930, από τη Μαρία Π. Ιωάννου, μια δυναμική και οραματίστρια γυναίκα για την εποχή την οποία διακατείχε έντονη επιθυμία για την πρόοδο της γυναίκας και κατ' επέκταση ολόκληρης της κοινωνίας. Η ημερομηνία ίδρυσης του δεν ήταν καθόλου τυχαία, καθώς η 30ή Ιανουαρίου, είναι η μέρα των Τριών Ιεραρχών και γιορτή των Γραμμάτων, προσδίδοντας στο εγχείρημα έναν συμβολισμό που συνέδεε το Λύκειο με τις αξίες της παιδείας, της προόδου και της μόρφωσης.

Σύμφωνα με το 1^ο άρθρο του καταστατικού του Λυκείου Ελληνίδων, σκοπός του σωματείου ορίστηκε αφενός η ένωση των Ελληνίδων προς εξυπηρέτηση των εκάστοτε αναφυομένων εθνικών ζητημάτων και αφετέρου η πνευματική, η καλλιτεχνική και η σωματική εξύψωση της Ελληνίδας γυναίκας.²⁶ Τον σκοπό του επιβεβαιώνουν οι μετέπειτα δραστηριότητες και δράσεις του σωματείου, οι οποίες δεν είχαν αλλάξan σε καμία περίπτωση τις αρχικές του επιδιώξεις.

Το δύσκολο έργο της ίδρυσης του Λυκείου Ελληνίδων, ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 1929 από την πρωτοβουλία και την έντονη αφοσίωση της Μαρίας Π. Ιωάννου, η οποία αντιλαμβανομένη την ανάγκη δημιουργίας ενός πολιτιστικού σωματείου για τη γυναίκα και την παιδεία, έθεσε τα θεμέλια για την ίδρυση του Λυκείου στην πόλη. Σε αυτή την προσπάθεια η ιδρύτρια πλαισιώθηκε από τις αγαπημένες της μαθήτριες, Μαρούλα Λοιζίδου, Γιαννούλλα Παναγιωτίδου, Κατίνα Φαλά, Χρυσάνθη Μαραγκού και Φιλίτσα Καψουράχη²⁷. Οι νέες γυναίκες αυτές της Αμμοχώστου, μοιράζονταν το ίδιο πάθος για τη μόρφωση και την ενίσχυση της γυναικείας παρουσίας στην κοινωνία. Αφιερώνοντας απεριόριστο χρόνο από την καθημερινότητα τους, συνεδρίαζαν ώρες στη βεράντα του σπιτιού της Μαρίας Π. Ιωάννου, με σκοπό την δημιουργία του καταστατικού του Λυκείου, την οργάνωση του και την προσπάθεια προσέλκυσης μελών, ώστε το όραμα τους να πάρει σάρκα και οστά παρά τις δύσκολες συνθήκες που έμελλε να αντιμετωπίσουν.²⁸

Ακολούθως, το 2^ο άρθρο του καταστατικού του Λυκείου Ελληνίδων παρέχει πληροφορίες σχετικά με τη σύνθεση των μελών του σωματείου. Συγκεκριμένα, απαρτιζόταν από Ελληνίδες

²⁶ *Καταστατικόν του εν Βαρώσις Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου*, Τύποις Ν. Π. Οικονόμου, 1930, σ.1.

²⁷ Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου, Τα 30 χρόνια.

²⁸ Συνέντευξη στην κ.Μάρω Χαραλαμπίδου, 26/3/2025, η συνέντευξη είναι κατατεθειμένη στο προσωπικό μου αρχείο.

γυναίκες, οι οποίες κατηγοριοποιούνταν σε τακτικά, αντεπιστέλλοντα και επίτιμα μέλη. Τα μέλη αυτά οποία υπέγραψαν στο πρακτικό ίδρυσης και δήλωσαν ότι συμφωνούν με τους όρους του καταστατικού. Επίτιμα μέλη ανακηρύσσονταν οι Ελληνίδες που είχαν προσφέρει στο έθνος, στην πατρίδα, στην πόλη ή στο σωματείο είτε ηθικές είτε υλικές υπηρεσίες, αναγνωριζόμενες έτσι για τη σημαντική συμβολή και την κοινωνική τους προσφορά.²⁹

Σε πρώτο στάδιο, το Λύκειο στηρίχθηκε στην ενεργό συμμετοχή σημαντικών- γνωστών γυναικών της τοπικής κοινωνίας. Η ιδρύτρια προχώρησε σε στοχευμένες προσωπικές προσεγγίσεις, καλώντας κυρίες και δεσποινίδες της πόλης να εγγραφούν στο Σωματείο, με στόχο να εξασφαλιστεί ο αριθμός των 40 – 50 μελών που απαιτούνταν για τη σύγκληση Γενικής Συνέλευσης, ώστε να εγκριθεί το καταστατικό. Πρώτη κυρία εγγεγραμμένη ήταν η κ. Μαριάννα Εμφιετζή, σύζυγος του τότε Δημάρχου Αμμοχώστου.³⁰ Η εγγραφή της κ. Εμφιετζή είχε ως σκοπό να αποτελέσει παράδειγμα προς μίμηση, ενώ σύντομα ακολούθησαν κι άλλες γνωστές γυναίκες της πόλης. Ενδεικτικά ονόματα από τις πρώτες γυναίκες- μέλη ήταν η Αυγούστα Στεφάνου, η Κλειώ Γιαννάκη, η Στέλλα Α. Χριστοδουλίδου, η Ιουλία Γαβριηλίδου, η Μαρία Χρ. Παπαδοπούλου, η Αναστασία Αγγελή ενώ ο αριθμός των μελών που αναγράφονται στο πρώτο τετράδιο πρακτικών του Λυκείου Ελληνίδων, φτάνουν τα 175 μέχρι το 1937.³¹

Ο αριθμός των 175 μελών εκ πρώτης όψεως μπορεί να φαίνεται περιορισμένος, όμως στην πραγματικότητα πρόκειται για μια θετική εξέλιξη της κοινωνικής απήχησης. Αν ληφθεί υπόψη ότι κατά τη δεκαετία του 1930, η συμμετοχή των γυναικών σε οποιοδήποτε σωματείο, δεν ήταν αυτονόητη, είναι σαφές ότι η ενεργός εγγραφή τέτοιου αριθμού μελών, μαρτυρεί τη σημαντική θέση που άρχισε να καταλαμβάνει το Λύκειο στην κοινωνική και πολιτική ζωή της Αμμοχώστου. Κάτω από αυτό το πρίσμα οι εν λόγω εγγραφές αποδεικνύουν ένδειξη σταθερής αποδοχής και ανάπτυξης προς τον νεοσύστατο θεσμό.

Το σωματείο διοικούνταν από δωδεκαμελή επιτροπή, αποτελούμενη από κυρίες και δεσποινίδες, οι οποίες εκλέγονταν από τη Γενική Συνέλευση μέσω μυστικής ψηφοφορίας. Κάθε Διοικητικό Συμβούλιο είχε ετήσια θητεία και αναλάμβανε τη διαχείριση και οργάνωση όλων των υποθέσεων του Λυκείου για το αντίστοιχο χρονικό διάστημα. Το Συμβούλιο απαρτιζόταν από τις εξής θέσεις: Πρόεδρος, Αντιπρόεδρος, Γραμματέας, Ταμίας,

²⁹ *Καταστατικό εν Βαρώσις*, σ.2.

³⁰ Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου, τα 30 χρόνια.

³¹ Ομοσπονδία Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, *Πρώτο Τετράδιο Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου 1929-1930*, Λεμεσός 2015.

Εισπράκτορας και επτά Συμβούλους, οι οποίοι αναλάμβαναν επιμέρους καθήκοντα και συνέβαλλαν στην εύρυθμη λειτουργία του σωματείου.³²

Οι πόροι του σωματείου πρόκυπταν από τα δικαιώματα εγγραφής, από τις ετήσιες συνδρομές των τακτικών και αντεπιστελλόντων μελών, από τις δωρεές υπέρ του σωματείου και από τα έσοδα των διοργανωμένων εορτών.³³ Ωστόσο, τεράστια υλική βοήθεια έδωσαν η Μαρία Π. Ιωάννου και ο σύζυγος της. Χάρη στις ευεργεσίες της οικογένειας Ιωάννου, η Αμμόχωστος απέκτησε τη δική της «κυψέλη μουσών» και το μέγαρο έγινε όπως ανεγράφη στο επίγραμμα του: « Μέλαθρο μουσικής και πνεύματος ιδεών πηγή και στάδιο άμιλλας προς δόξαν των Ελλήνων και την Τέχνης³⁴». Το οίκημα στο οποίο στεγάστηκε το Λύκειο Ελληνίδων εγκαινιάστηκε το 1967, προσφέροντας πλέον ένα μόνιμο χώρο για τις πολιτιστικές και κοινωνικές του δραστηριότητες.³⁵ Το καλλιμάρμαρο κτήριο του Λυκείου, το οποίο πρόσφεραν στην πόλη, έμοιαζε σαν ένα στολίδι ελληνικής αρχιτεκτονικής.³⁶ Μέχρι τότε, οι δραστηριότητες του πραγματοποιούνταν σε μικρότερες και περιστασιακά παραχωρημένες αίθουσες, γεγονός που δεν ανέκοψε, αλλά αντιθέτως ενίσχυσε το πνεύμα δημιουργίας και προσφοράς των μελών του³⁷.

Αναμφίβολα, η Μαρία Π. Ιωάννου, όταν ίδρυσε το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου, είχε αντιληφθεί τη βαθιά ανάγκη για τη δημιουργία ενός γυναικείου σωματείου σε μια κοινωνία όπου κυριαρχούσαν οι ανδρικές παρουσίες και ρόλοι.³⁸ Η πρωτοβουλία της επηρεάστηκε από το Λύκειο Ελληνίδων Αθηνών, το οποίο ιδρύθηκε τον Φεβρουάριο του 1911 από την Καλλιρρόη Παρρέν, πρωτοπόρο του ελληνικού φεμινιστικού κινήματος³⁹. Αν και τα δύο Λύκεια παρουσιάζουν ομοιότητες, καθώς το Λύκειο Αθηνών αποτέλεσε πρότυπο για τη Μαρία Ιωάννου, εντούτοις διαφέρουν σημαντικά ως προς τους βαθύτερους στόχους και τη λειτουργία τους.

Το Λύκειο Ελληνίδων Αθηνών είχε ξεκάθαρα έντονο φεμινιστικό χαρακτήρα, επιδιώκοντας αφενός την πρόοδο του γυναικείου φύλου, την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των γυναικών

³² Καταστατικό εν Βαρωσίοις, σ.3.

³³ Καταστατικό εν Βαρωσίοις, σ.8.

³⁴ Λύκειο Ελληνίδων, τα 50 χρόνια, σ.14.

³⁵ Μαρίνα Σχίζα, *Η Αμμόχωστος της εικαστικής δημιουργίας*, Σύλλογος απόφοιτων και φίλων ελληνικών γυμνασίων Αμμοχώστου, Λευκωσία 2008, σ.26.

³⁶ Λύκειο Ελληνίδων, τα 70 χρόνια, σ.7.

³⁷ Συνέντευξη στην κ. Δέσπω Φαρκωνή, 13/2/2025, η συνέντευξη είναι κατατεθειμένη στο προσωπικό μου αρχείο.

³⁸ Δήμος Αμμοχώστου *ΛΥΚΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ*, διαθέσιμο στο:

<https://www.famagusta.org.cy/En/page/364> (Πρόσβαση: 5 Απριλίου 2025).

³⁹ Λύκειον των Ελληνίδων, *Ποιοι είμαστε*, διαθέσιμο στο: <https://lykeionellinidon.com/el/poioi-eimaste> (Πρόσβαση: 5 Απριλίου 2025).

και αφετέρου τη διατήρηση της ελληνικής παράδοσης και των εθίμων⁴⁰. Απευθυνόταν κυρίως σε γυναίκες των γραμμάτων, των τεχνών και των επιστημών, εκπροσωπώντας περισσότερο τη μορφωμένη αστική τάξη. Αντίθετα, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου χαρακτηριζόταν από ηπιότερους τόνους με σκοπό την ουσιαστική μόρφωση της γυναίκας, την πνευματική και καλλιτεχνική καλλιέργεια της, καθώς και την ανάδειξή της από την κοινωνική αφάνεια στην αναγνώριση.⁴¹

Αν και στην αρχή συμμετείχαν αρκετές μορφωμένες γυναίκες, όπως δασκάλες και πνευματικές προσωπικότητες, το Λύκειο της Αμμοχώστου απευθυνόταν κυρίως στις γυναίκες των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, στις αμόρφωτες και φτωχές κοπέλες, προσφέροντάς τους την ευκαιρία μόρφωσης και εμπλοκής στην κοινωνία. Δεν αποτέλεσε φεμινιστικό σωματείο με την αυστηρή έννοια, αλλά έναν πολύπλευρο φορέα πολιτισμού, γλώσσας και παράδοσης, που ανταποκρινόταν στις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες της κυπριακής κοινωνίας της εποχής.⁴²

Η ίδρυση του Σωματείου υπήρξε ένα φιλόδοξο εγχείρημα, το οποίο συνάντησε σημαντικές δυσκολίες λόγω της συντηρητικής κοινωνίας του Βαρωσιού. Η υποτιμημένη θέση της γυναίκας της Κύπρου, καθώς και οι κοινωνικές προκαταλήψεις, οδήγησαν αρχικά σε αρνητικές αντιδράσεις. Πολλοί ήταν εκείνοι που αντιμετώπισαν την ίδρυση του Λυκείου με περιφρόνηση, χαρακτηρίζοντάς το ειρωνικά ως ένα «γυναικείο καφενείο», ενώ κυκλοφορούσαν φήμες πως ο σκοπός του ήταν απλώς η κοινωνική συνεύρεση και η ψυχαγωγία. Ορισμένοι θεωρούσαν το εγχείρημα ως μόδα της εποχής, εικάζοντας μάλιστα ότι το Σωματείο θα διαλυόταν μέσα σε λίγους μήνες⁴³.

Ωστόσο, παρά τις αρχικές αντιδράσεις και τις δυσπιστίες, τα εγκαίνια του Λυκείου πραγματοποιήθηκαν κανονικά από τον τότε Μητροπολίτη Κιτίου, Νικόδημο Μυλωνά, ο οποίος ενθάρρυνε την δύσκολη προσπάθεια αυτή, σηματοδοτώντας την επίσημη έναρξη της δράσης του⁴⁴. Μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, η σοβαρότητα και η ποιότητα του έργου που επιτελέστηκε από τα μέλη του Σωματείου, συνέβαλαν καθοριστικά στην ανατροπή των αρνητικών εντυπώσεων. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η ταχεία αποδοχή από την ανδρική

⁴⁰ Λύκειον των Ελληνίδων, *Ποιοι είμαστε*, διαθέσιμο στο: <https://lykeionellinidon.com/el/poioi-eimaste> (Πρόσβαση: 5 Απριλίου 2025)

⁴¹ *Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου*, διαθέσιμο στο: <https://www.polignosi.com/cgibin/hweb?-A=6884&-V=limmata> (Πρόσβαση: 5 Απριλίου 2025)

⁴² Δήμος Αμμοχώστου, *ΛΥΚΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ*, διαθέσιμο στο: <https://www.famagusta.org.cy/En/page/364> (Πρόσβαση: 5 Απριλίου 2025).

⁴³ Συνέντευξη στην κ. Μάρω Χαραλαμπίδου, 26/3/2025, η συνέντευξη είναι κατατεθειμένη στο προσωπικό μου αρχείο.

⁴⁴ *Τιμή στην Μαρία Π. Ιωάννου*, ο.π., σ.74.

κοινότητα, η οποία οφειλόταν κυρίως στο γεγονός ότι στο Λύκειο συμμετείχαν προσωπικότητες κύρους και ήθους, που ενέπνεαν εμπιστοσύνη και σεβασμό. Έτσι, δεν άργησε να έρθει η αναγνώριση και η αποδοχή, με πολλούς γονείς να αναθέτουν με εμπιστοσύνη τα παιδιά τους στη φροντίδα και την επιρροή του Σωματείου.⁴⁵

Κεφάλαιο 3: Τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του Λυκείου Ελληνίδων – Δραστηριότητες

Στις 26 Ιανουαρίου 1930, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου πραγματοποίησε την πρώτη Γενική Συνέλευση, κατά την οποία, η ιδρύτρια ανακοίνωσε τον σκοπό ίδρυσης του σωματείου

⁴⁵ Στο ίδιο.

και στη συνέχεια ακολούθησε η εκλογή του πρώτου Διοικητικού Συμβουλίου. Στη θέση της Προέδρου εξελέγη ομόφωνα η Μαρία Π. Ιωάννου, Αντιπρόεδρος η Μαριάννα Εμφιετζή, Γραμματέας η Αναστασία Θ. Μιχαηλίδου, Ταμίας η Αυγούστα Στεφάνου και εισπράκτορας η Γιανούλλα Φιλίππου.⁴⁶

Με την ίδρυση του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, σημαντική πρωτοβουλία αποτέλεσε και η δημιουργία του Κυριακάτικου Σχολείου, το οποίο απευθυνόταν σε άπορες και εργαζόμενες γυναίκες της πόλης. Η πρωτοβουλία αυτή, που στόχευε στη βασική εκπαίδευση και πνευματική καλλιέργεια των κοριτσιών, τιμούσε την Αμμόχωστο και αναγνωρίστηκε ως παράδειγμα προς μίμηση για άλλες πόλεις της Κύπρου. Στο Κυριακάτικο Σχολείο, οι μαθήτρίες διδάσκονταν γραφή, ανάγνωση και λάμβαναν στοιχειώδεις γνώσεις, καλύπτοντας ένα σημαντικό εκπαιδευτικό κενό της εποχής.⁴⁷ Δασκάλες που δίδαξαν στο Κυριακάτικο σχολείο ήταν η Σοφία Ιακώβου, η Φωτεινή Παπαδοπούλου, η Αναστασία Μιχαηλίδου, η Πολυξένη Μιχαηλίδου, η Μαρία Ασπρόφτα, η Μαρία Κυριακίδου κ.α.

Ο Τύπος της εποχής αγάλιασε με ιδιαίτερη θέρμη την πρωτοβουλία για την ίδρυση του Κυριακάτικου Σχολείου, αναγνωρίζοντας τη σπουδαιότητα του εγχειρήματος και τη βαθιά κοινωνική του διάσταση. Μέσα από δημοσιεύματα και άρθρα, υπογραμμίζονταν η αναγκαιότητα ύπαρξης τέτοιων εκπαιδευτικών δομών, οι οποίες θα προσέφεραν τη δυνατότητα βασικής εκπαίδευσης σε γυναίκες που, λόγω κοινωνικών ή οικονομικών περιορισμών, δεν είχαν τη δυνατότητα να φοιτήσουν σε σχολείο κατά την παιδική τους ηλικία. Η ίδρυση του σχολείου αντιμετωπίστηκε ως πράξη κοινωνικής ευθύνης και δικαιοσύνης, καθώς αναδείκνυε την αξία της εκπαίδευσης ως δικαίωμα όλων των πολιτών, ανεξαρτήτως φύλου και κοινωνικής θέσης.

Ακολούθησε η ίδρυση της Γυναικείας Μαντολινάτας του Λυκείου, η οποία απαρτιζόταν από τριάντα μέλη και αποτέλεσε σημαντικό κεφάλαιο στην καλλιτεχνική του δράση. Τη διεύθυνση της μαντολινάτας ανέλαβε ο Δ. Δημητριάδης, μουσικός καταγόμενος από τη Σμύρνη, ο οποίος συνέβαλε καθοριστικά στην οργάνωση και την καλλιτεχνική ποιότητα του συνόλου.⁴⁸ Μετά τον θάνατο του Δ. Δημητριάδη, η λειτουργία της Γυναικείας Μαντολινάτας του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου δεν διακόπηκε, αλλά αντίθετα συνεχίστηκε με αμείωτο ενδιαφέρον και συνέπεια υπό τη διεύθυνση του καθηγητή Γ. Κονναρή. Η μαντολινάτα δεν περιοριζόταν απλώς σε πρόβες και εσωτερικές εμφανίσεις αλλά αποτελούσε σταθερό μουσικό σχήμα που κοσμούσε με την παρουσία του τις μουσικοφιλολογικές απογευματινές εκδηλώσεις που

⁴⁶ *Ελευθερία*, Λευκωσία 2/2/1930.

⁴⁷ *Εσπερινή*, Λευκωσία 18/2/1937.

⁴⁸ Τα 50 χρόνια του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, σ.16.

διοργάνωνε το Λύκειο σχεδόν κάθε Πέμπτη, ενώ εμφανιζόταν τακτικά σε συναυλίες, ενισχύοντας την εξωστρέφεια του Σωματείου και τη σύνδεσή του με την τοπική κοινωνία.⁴⁹

Εκτός από τη δημιουργία της Μαντολινάτας, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου προχώρησε και στην ίδρυση Ωδείου, επιδιώκοντας την περαιτέρω καλλιέργεια της μουσικής παιδείας. Για τις ανάγκες του Ωδείου, το Λύκειο ενοικίασε πιάνο, ενώ τη διδασκαλία ανέλαβε η δεσποινίς Μαρία Αγαθαγγέλου, διπλωματούχος του Ωδείου Βηρυττού. Η καθηγήτρια επισκεπτόταν το Λύκειο δύο φορές την εβδομάδα, παραδίδοντας μαθήματα μουσικής, με δίδακτρα προσिता, ώστε να καταστεί η μουσική εκπαίδευση προσβάσιμη στη νεολαία. Τη διδασκαλία μουσικών οργάνων ανέλαβε ο Δημήτριος Δημητριάδης, προσδίδοντας κύρος και υψηλό επίπεδο στη λειτουργία του Ωδείου⁵⁰.

Με την πάροδο του χρόνου, το Ωδείο αναγνωρίστηκε επίσημα από το Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδας, γεγονός που ενίσχυσε ακόμη περισσότερο την φήμη και την εγκυρότητά του. Σε επόμενο στάδιο, η λειτουργία του τελειοποιήθηκε υπό τη διεύθυνση του καλλιτεχνικού διευθυντή Γ. Αρβανιτάκη, ο οποίος διακρινόταν για την αφοσίωση και την αγάπη προς το έργο του. Ιδιαίτερης σημασίας υπήρξε η τακτική παρουσία του μεγάλου μουσικού και διευθυντή του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης, κ. Σόλωνα Μιχαηλίδη, ο οποίος επισκεπτόταν την Κύπρο για να επιθεωρήσει τη λειτουργία του Ωδείου. Κατά τις επισκέψεις του, εξέταζε την πρόοδο των μαθητών και, σύμφωνα με μαρτυρίες της εποχής, εξέφραζε τον ενθουσιασμό και την ικανοποίησή του για το υψηλό επίπεδο σπουδών και το έργο που επιτελούνταν.⁵¹

Συμπληρωματικά προς τις μουσικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου ανέπτυξε και πλούσια πνευματική δράση, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη φιλολογική καλλιέργεια των μελών του. Στο πλαίσιο αυτό, διοργανώνονταν σε τακτική βάση φιλολογικές συγκεντρώσεις, κατά τις οποίες γινόταν ανάγνωση διάφορων λογοτεχνικών έργων, με στόχο την καλλιέργεια του πνεύματος, την όξυνση της κριτικής σκέψης και την ηθική διαπαιδαγώγηση των χαρακτήρων.

Στις εκδηλώσεις αυτές, που λάμβαναν χώρα σε ζεστή και καλλιεργημένη ατμόσφαιρα, διαβάζονταν αποσπάσματα από αρχαίες τραγωδίες και επιλεγμένα έργα της ελληνικής και ευρωπαϊκής γραμματείας, προσφέροντας στα μέλη του Λυκείου μια ουσιαστική επαφή με τον λόγο και τις πανανθρώπινες αξίες που αυτός μεταδίδει⁵². Τα μέλη κατέφθαναν με προθυμία

⁴⁹ Τιμή στην Μαρία Π. Ιωάννου, ο.π., σ. 75.

⁵⁰ Τα 30 χρόνια του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου.

⁵¹ **Στο ίδιο.**

⁵² Τιμή στην Μαρία Π. Ιωάννου, ο.π., σ.76.

και χαρά, επιδεικνύοντας έντονο ενδιαφέρον για τις απαγγελίες και συμμετέχοντας ενεργά στον πνευματικό διάλογο που ακολουθούσε κάθε παρουσίαση. Από το βήμα του Λυκείου έγιναν περισσότερες από 500 διαλέξεις, από διάσημους ανθρώπους των γραμμάτων και της Τέχνης από την Κύπρο και την Ελλάδα: Αθηνά Ταρσούλη, Στρατής Μυριβήλης, Μανώλης Καλομοίρης, Αλίκη Νικολαΐδου, Κώστας Σπυριδάκης, Γιάγκος Ηλιάδης και άλλοι πολλοί⁵³. Στο πλαίσιο της ευρύτερης πνευματικής και καλλιτεχνικής του αποστολής, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου, λίγα χρόνια μετά την ίδρυσή του, προχώρησε σε μια ακόμη πρωτοποριακή κίνηση για την εποχή: την εισαγωγή του Παιδικού Θεάτρου στην Κύπρο, το έτος 1932.⁵⁴ Η θεατρική σκηνή του Λυκείου φιλοξένησε εκατοντάδες παιδιά, τα οποία συμμετείχαν σε παραστάσεις που χάρισαν συγκίνηση και χαρά σε μικρούς και μεγάλους. Κάποιες από τις παραστάσεις που ανέβασε το παιδικό θέατρο ήταν: Πρώτη παράσταση το Δεκέμβριο του 1933, ο κυρ Βασίλης, τον Μάρτιο του 1934, η λύρα του γέρο Νικόλα, Τ' όνειρο της Τιτίνας της Αντιγόνης Μεταξά, η τσιγγανοπούλα του Σ. Καζάζη, Η κοκκινοσκουφίτσα της Αντιγόνης Μεταξά τον Ιούλιο του 1934 και άλλες σαράντα παραστάσεις.⁵⁵

Οι θεατρικές παραστάσεις του Λυκείου διακρίνονταν για το υψηλό ηθικό και χριστιανικό τους περιεχόμενο, ενώ ο βασικός τους σκοπός δεν ήταν απλώς η ψυχαγωγία, αλλά η πνευματική, ηθική, καλλιτεχνική και ανθρωπιστική ωφέλεια των παιδιών. Η συμμετοχή σε αυτές τις παραστάσεις άφηνε ζωντανές και όμορφες αναμνήσεις στις παιδικές ψυχές, λειτουργώντας ως γόνιμο έδαφος για την καλλιέργεια αισθητικής, αυτοπεποίθησης και δημιουργικότητας. Με αυτόν τον τρόπο, το Παιδικό Θέατρο του Λυκείου συνέβαλε ουσιαστικά στην πολιτιστική πρόοδο της πόλης, ενισχύοντας το πνευματικό και καλλιτεχνικό της επίπεδο.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου δεν περιορίστηκε μόνο στην πολιτιστική και εκπαιδευτική του αποστολή, αλλά διακρίθηκε και για την ουσιαστική του συμβολή σε κρίσιμες ιστορικές περιόδους του ελληνισμού. Αν και την περίοδο του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα 1955-1959 επικρατούσε κάποια στασιμότητα ως προς την πρόοδο⁵⁶, τα μέλη του Σωματίου επέδειξαν υψηλό εθνικό φρόνημα και ανέλαβαν πρωτοβουλίες που αποδείκνυαν την προσήλωσή τους στα ιδανικά της ελευθερίας, της αλληλεγγύης και της προσφοράς προς την πατρίδα. Μέσα από τη συλλογική και αθόρυβη

⁵³ Τα 50 χρόνια, ο.π., σ.17.

⁵⁴ Τιμή στην Μαρία Π. Ιωάννου, ο.π., σ. 76.

⁵⁵ Τα 70 χρόνια, ο.π.,σ. 43-44.

⁵⁶ Γιάγκος, ο.π., σ.589.

δράση τους, οι γυναίκες του Λυκείου στάθηκαν αρωγοί σε εθνικούς αγώνες, αναλαμβάνοντας ρόλους που απαιτούσαν θάρρος, υπευθυνότητα και βαθιά πίστη στο καθήκον.

Συγκεκριμένα, οι γυναίκες του Λυκείου δεν έμειναν αμέτοχες, αλλά συμμετείχαν με διακριτικότητα και αυτοθυσία στην κοινή προσπάθεια για την απελευθέρωση της Κύπρου. Μέλη του Λυκείου προσέφεραν τον δικό τους πολύτιμο αγώνα, αξιοποιώντας τη θέση και την κοινωνική τους δικτύωση για να στηρίζουν τους αντάρτες και την υπόθεση της Ελευθερίας. Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, έκρυβαν στα σπίτια τους καταζητούμενους αγωνιστές, έψηναν ψωμιά και ετοίμαζαν τρόφιμα για τις ομάδες της αντίστασης, ενώ διακινούσαν προκηρύξεις, φυλλάδια και παράνομες εφημερίδες στους δρόμους⁵⁷. Πολλές από αυτές μετέφεραν πληροφορίες ή λειτουργούσαν ως σύνδεσμοι, αναλαμβάνοντας ρόλους ιδιαίτερα κρίσιμους, πάντα με αίσθημα καθήκοντος και αυταπάρνησης.

Ακόμα, τα μέλη του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου ανταποκρίθηκαν με συγκινητικό τρόπο στο εθνικό κάλεσμα όταν η Ελλάδα εισήλθε στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Σύμφωνα με μαρτυρίες της εποχής, οι γυναίκες του Λυκείου μετέτρεψαν τη μεγάλη αίθουσα του Σωματείου σε εργαστήριο πλεκτών, αφιερωμένες στην προετοιμασία και αποστολή πολεμικού υλικού πρώτης ανάγκης. Πιο συγκεκριμένα, έπλεκαν μάλλινα ενδύματα, κάλτσες και άλλα χρήσιμα ρούχα, τα οποία αποστέλλονταν στους Έλληνες στρατιώτες στο μέτωπο. Κάθε αποστολή συνοδευόταν από μικρά χαρτάκια με ευχές και λόγια εμπύχωσης, καρφίτσωμένα πάνω στα πλεκτά, προσφέροντας ψυχική ενίσχυση και ηθικό στήριγμα στους μαχητές⁵⁸.

Όσον αφορά τη γενικότερη αντιμετώπιση της βρετανικής διοίκησης προς το Λύκειο Ελληνίδων, σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, οι Άγγλοι δεν παρενέβησαν ούτε περιόρισαν άμεσα τις δραστηριότητες του Σωματείου. Τουλάχιστον, δεν υπάρχουν καταγεγραμμένες μαρτυρίες που να τεκμηριώνουν τέτοια εμπλοκή. Ωστόσο, σε γενικότερο επίπεδο, υπήρχε μια διάχυτη καχυποψία της αποικιακής διοίκησης απέναντι σε πολιτιστικά και εκπαιδευτικά σωματεία που προωθούσαν την ελληνική γλώσσα, την παράδοση και την εθνική ταυτότητα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, αν και το Λύκειο Ελληνίδων επικεντρωνόταν κυρίως σε πολιτιστικές και μορφωτικές δραστηριότητες, η δράση του δεν ήταν απολύτως απαλλαγμένη από τη διακριτική παρακολούθηση των αρχών, καθώς κάθε έκφραση εθνικού φρονήματος προκαλούσε εύλογες επιφυλάξεις στο αποικιακό καθεστώς.

⁵⁷ Συνέντευξη στην κ. Έλενα Στάθη, 6/4/2025, η συνέντευξη είναι καταθετημένη στο προσωπικό μου αρχείο.

⁵⁸ Συνέντευξη στην κ. Έλενα Στάθη, 6/ 4/ 2025, η συνέντευξη είναι καταθετημένη στο προσωπικό μου αρχείο.

3.1. Η Μαρία Π. Ιωάννου, η Πνευματική Δέσποινα της Αμμοχώστου

Η προσωπικότητα της Μαρίας Π. Ιωάννου κατέχει εξέχουσα θέση στην ιστορία του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, καθώς υπήρξε η εμπνεύστρια και ιδρύτρια του σωματείου καθώς διετέλεσε πρόεδρος του για σαράντα συνεχόμενα χρόνια. Αφιέρωσε τη ζωή της, το καλλιεργημένο πνεύμα της και όλη τη ζωντάνια της ψυχής της στο ιεραποστολικό της έργο, το οποίο αποτέλεσε ένα ξεχωριστό σταθμό ελληνικού πολιτισμού στην Κύπρο.⁵⁹

Ο χαρακτηρισμός προς το πρόσωπό της « Ιέρεια των Γραμμάτων και της Τέχνης⁶⁰», δεν αποτελεί απλά έναν τιμητικό τίτλο, αλλά αποδίδει με σαφήνεια τη βαθιά αφοσίωση στο έργο της. Ως ιδρύτρια του Λυκείου Ελληνίδων, ενσάρκωσε το πρότυπο της μορφωμένης και

⁵⁹ Τιμή στην Μαρία Π. Ιωάννου, ο.π., σ.9.

⁶⁰ Στο ίδιο.

καλλιεργημένης γυναίκας και άνοιξε τον δρόμο για δεκάδες γυναίκες ώστε να βγουν έξω από το νοικοκυριό τους και ενταχθούν δυναμικά στην κοινωνία και στον πολιτισμό.

Η Μαρία Π. Ιωάννου γεννήθηκε το 1895 και πέθανε το 1970 στην Αμμόχωστο, αφήνοντας πίσω της μια ανεκτίμητη πνευματική κληρονομιά⁶¹. Καταγόταν από το γένος Μιχαηλίδη και η ζωή της ευγενούς δεσποινίδας, υπήρξε μια συνεχής προσπάθεια για την προαγωγή των Γραμμάτων και των Τεχνών και γενικότερα για την υπηρεσία κάθε ανθρωπιστικής ανάγκης.⁶² Το 1915 αποφοίτησε από το Παγκύπριο Διδασκαλείο, φοίτησε στη σχολή Καλογραιών Άγιος Ιωσήφ στη Λευκωσία όπου αργότερα δίδαξε ελληνικά, ενώ κατά τα έτη 1916- 1929 δίδαξε στο Ανώτερο Παρθενγωγείο Αμμοχώστου, όπου ανέπτυξε φιланθρωπική και καλλιτεχνική δράση⁶³.

Μετά από δεκατρία χρόνια διδασκαλίας στο Ανώτερο Παρθενγωγείο της Αμμοχώστου, όπου διακρίθηκε και τιμήθηκε για την προσφορά της, και μετά από τον γάμο της με τον με τον Παναγιώτη Ιωάννου, αποφάσισε την ίδρυση του Λυκείου Ελληνίδων, όπως η Καλλιρόη Παρέν την οποία είχε ως πρότυπό της, κατορθώνοντας την ανύψωση του πνευματικού και ηθικού επιπέδου της Κυπριακής νεολαίας.⁶⁴

Η πορεία της Μαρίας Π. Ιωάννου δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως μοναχική καθώς στο πλευρό της στάθηκε ο σύζυγος της Παναγιώτης Ιωάννου ο οποίος διαδραμάτισε με τη σειρά του σπουδαίο ρόλο στην ανάπτυξη της πόλης της Αμμοχώστου, με τη στήριξη που πρόσφερε στη γυναίκα του. Αν και γεννήθηκε στον Ασκά της Πιτσιλιάς, δραστηριοποιήθηκε στην Αμμόχωστο, ιδρύοντας εμπορικό οίκο και εξελίχθηκε μετέπειτα σε μεγαλέμπορο. Ο κ. Ιωάννου ξεχώριζε εξαιτίας των μεγάλων φιλανθρωπικών του έργων, αλλά και ο ίδιος διαπνεόταν από τον ζήλο των γραμμάτων, κτίζοντας σχολείο στη γενέτειρα του, δίνοντας υποτροφίες σε άπορους μαθητές της Αμμοχώστου, ενώ μεγάλο του καμάρι ήταν το καλλιμάρμαρο του Λυκείου, όπου εκεί θαύμαζε κάθε επιτυχία της γυναίκας του.⁶⁵

Όσον αφορά τη δράση της Μαρίας Π. Ιωάννου ως ιδρύτρια και ψυχή του σωματείου της που με τόση αγάπη, υπομονή και επιμονή κατόρθωσε να ιδρύσει, δεν περιορίστηκε μόνο στην ίδρυση του, αλλά αφιερώθηκε ολόψυχα στην εύρυθμη λειτουργία και καθοδήγησή του. Είχε την απόλυτη ευθύνη των δραστηριοτήτων του, τον συντονισμό των εκδηλώσεων του και τη διατήρηση του ιδεολογικού του χαρακτήρα. Σύμφωνα με μαρτυρίες, η πρόεδρος και ιδρύτρια

⁶¹ Σχίζα, ό.π., σ.26.

⁶² Αγγελίδου, ό.π., σ.132.

⁶³ Σχίζα, ό.π., σ.26.

⁶⁴ Τιμή στην Μαρία Π. Ιωάννου, ό.π., σ.9.

⁶⁵ Αγγελίδου, ό.π., σ.133.

του βρισκόταν καθημερινά στο σωματείο, συμμετείχε ενεργά στις πρόβες, στα μαθήματα, προετοίμαζε τις εκθέσεις λαϊκής τέχνης, μεριμνούσε για τις ενδυμασίες των μαθητριών και ήταν πάντα παρούσα σε όλες τις φιλανθρωπικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Μάλιστα, παρευρισκόταν ως επίτιμη καλεσμένη και στις εκδηλώσεις άλλων σωματείων ενώ πολλές φορές προσέγγιζε μαθήτριες, τις καλούσε στο Λύκειο και τις ενέπλεκε σε διάφορες δραστηριότητες.

Ακόμη, χάρη στην πνευματική ευαισθησία που τη διακατείχε, ενέπνευσε πολλές γυναίκες να ακολουθήσουν τον δρόμο της, αναγνωρίζοντας την ως σπουδαία διδασκάλισσα. Από τις πρώτες της ενέργειες μετά την ίδρυση του σωματείου υπήρξε η δημιουργία βιβλιοθήκης, την οποία φρόντιζε να εμπλουτίζει συστηματικά. Παράλληλα, ίδρυσε γυναικεία μαντολινάτα και ωδείο, δίνοντας έμφαση στη μουσική παιδεία, ενώ συχνά διοργάνωνε μουσικοφιλολογικά τσάγια με σκοπό τη δημιουργία καλλιτεχνικής και πνευματικής ατμόσφαιρας.

Τις Κυριακές μετά τον εκκλησιασμό, συγκέντρωνε νεαρά κορίτσια, κυρίως εργαζόμενα σε πλουσιόσπιτα και τους μάθαινε να γράφουν και να διαβάζουν, καθώς πολλά από αυτά δεν είχαν ποτέ την ευκαιρία να φοιτήσουν σε σχολείο και αγνοούσαν τον τρόπο να γράψουν το όνομα τους⁶⁶. Παράλληλα, η δράση της περιλάμβανε διαλέξεις με προσκεκλημένους σπουδαίους ομιλητές από το εξωτερικό, καθώς και φιλολογικές συγκεντρώσεις, όπου γινόταν ανάγνωση βιβλίων και λογοτεχνικών κειμένων.

Η Μαρία Π. Ιωάννου με την αγάπη της για τις τέχνες και τη νεολαία, φρόντισε να αναδείξει τη σημασία της θεατρικής παιδείας, εντάσσοντας στο Λύκειο δραστηριότητες σχετικές με το παιδικό θέατρο. Πάντοτε υπό την καθοδήγησή της, διοργανώνονταν θεατρικές παραστάσεις με τη συμμετοχή μικρών παιδιών, βασισμένες σε έργα εμπνευσμένα από την ελληνική παράδοση και την ιστορία του έθνους. Αξιοσημείωτη είναι η εθνική δράση του Λυκείου, όπως την οραματίστηκε η ίδια η ιδρύτρια. Μέσα από τη συμμετοχή του στις παρελάσεις, εκδηλώσεις και αφιερώματα στους εθνικούς αγώνες, το Λύκειο ενίσχυε την εθνική συνείδηση της Αμμοχώστου καθώς ένας από τους σκοπούς του ήταν η διατήρηση της ελληνικότητας και πνευματικής συνοχής του κυπριακού λαού, ειδικότερα σε περιόδους ιστορικών προκλήσεων.

Αξιοσημείωτη επίσης, ήταν η ευαισθησία της Μαρίας Π. Ιωάννου προς τα φτωχά παιδιά, καθώς και η πλούσια φιλανθρωπική της δράση. Για όσα παιδιά δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα να κάνουν διακοπές, η ίδια αναλάμβανε τη διοργάνωση εκδρομών σε σχολεία και εξοχές, όπως στην Αγία Νάπα, στο Μπογάζι και στην Καντάρα, όπου διατηρούσε εξοχική

⁶⁶ Συνέντευξη στην κ. Μάρω Χαραλαμπίδου, 26/3/2025, η συνέντευξη είναι κατατεθειμένη στο προσωπικό μου αρχείο.

κατοικία. Με προσωπική φροντίδα, προσπαθούσε να προσφέρει στιγμές χαράς σε παιδιά που στερούνταν εμπειρίες αναψυχής. Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, ένας από τους λόγους που έτρεφε τόσο μεγάλη αγάπη για τα παιδιά ενδέχεται να σχετίζεται με το γεγονός ότι η ίδια δεν απέκτησε δικά της παιδιά, γεγονός που ενίσχυε ακόμη περισσότερο την επιθυμία της για προσφορά στη νέα γενιά.

Σαράντα χρόνια μετά την ίδρυση του Λυκείου Αμμοχώστου, στις 10 Φεβρουαρίου 1970, η Μαρία Π. Ιωάννου πραγματοποίησε το τελευταίο της ταξίδι, ύστερα από μάχη με την επάρατη νόσο. Η είδηση του θανάτου της προκάλεσε βαθιά συγκίνηση και αίσθημα απώλειας όχι μόνο στα μέλη του Λυκείου, αλλά και σε ολόκληρη την κοινωνία της Αμμοχώστου, που αναγνώριζε στο πρόσωπό της μια σπουδαία πνευματική φυσιογνωμία, σύμβολο προσφοράς και πολιτισμού.

Ως ελάχιστο φόρο τιμής, το διοικητικό συμβούλιο του Λυκείου Ελληνίδων αποφάσισε η κηδεία να τελεστεί με δαπάνες του σωματείου, ενώ σύσσωμο το Συμβούλιο μετέβη στη Λευκωσία για να συνοδεύσει τη σορό της στην Αμμόχωστο. Η σορός της εκτέθηκε στο οίκημα του Λυκείου προκειμένου τα μέλη και οι πολίτες να της αποδώσουν τον τελευταίο ασπασμό.⁶⁷ Τον αποχαιρετισμό εκ μέρους του Λυκείου εκφώνησε η γραμματέας του Διοικητικού Συμβουλίου, κ. Κλαίρη Αγγελίδου, αναγνωρίζοντας τη βαριά παρακαταθήκη που άφησε πίσω της η ιδρύτρια και καθηγήτρια του Λυκείου.⁶⁸ Χαρακτηριστικό είναι το ποίημα που απήγγειλε η Κλαίρη Αγγελίδου με το θάνατο της Μαρίας Π. Ιωάννου «Έχεις ξοδέψει μια ζωή για το καλό. Στη στράτα οι ανεμώνες καρτερούν και μελιχρό το μέλι στις κερήθρες. Σύνεση, αγάπη, λευτεριά και προκοπή. Είναι καλή η συγκομιδή των Τευκρινών την πόλη».⁶⁹

Εν κατακλείδι, η Μαρία Π. Ιωάννου υπήρξε αναμφισβήτητα μια εξέχουσα φυσιογνωμία για την ιστορία του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου και ευρύτερα για την πολιτιστική ζωή της πόλης. Με ήθος και αφοσίωση στις αξίες της παιδείας, της παράδοσης και της γυναικείας προσφοράς, ενέπνευσε γενιές γυναικών και θεμελίωσε έναν θεσμό που κατάφερε να αποτελέσει σημείο αναφοράς για την τοπική κοινωνία. Η δράση της χαρακτηρίζεται πολύπλευρη, αποτυπώνοντας στην πράξη το όραμά της για μια κοινωνία ζωντανή και ηθικά ενδυναμωμένη. Η παρακαταθήκη της παραμένει ζωντανή, αποτελώντας πηγή έμπνευσης και σημείο αναστοχασμού για την αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της γυναικείας δημιουργικότητας.

⁶⁷ Τα 50 χρόνια, ο.π., σ.15.

⁶⁸ Τα 50 χρόνια, ο.π., σ.15.

⁶⁹ Στο ίδιο.

Κεφάλαιο 4. Το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου μετά την Ανεξαρτησία του νησιού. (1960 – 1974)

Είναι ευρύτερα γνωστό το γεγονός ότι κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας στην Κύπρο, τα εκπαιδευτικά και μορφωτικά ιδρύματα αντιμετώπιζαν περιορισμούς στην ελευθερία έκφρασης και δράσης, ιδιαίτερα όταν προωθούσαν την ελληνική εθνική συνείδηση ή τη γλωσσική και πολιτιστική ταυτότητα του κυπριακού λαού. Η Βρετανική διοίκηση παρακολουθούσε στενά κάθε δραστηριότητα που θα μπορούσε να θεωρηθεί εθνικά επικίνδυνη ή να υποκινήσει πνεύμα ανεξαρτησίας. Ωστόσο, σε ό,τι αφορά το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου, δεν εντοπίζονται συγκεκριμένες πληροφορίες ή μαρτυρίες που να καταδεικνύουν ότι υπήρξαν απευθείας περιορισμοί ή παρεμβάσεις στο έργο του. Παρά τη γενικότερη καχυποψία του αποικιακού καθεστώτος απέναντι σε ελληνικά πολιτιστικά σωματεία, φαίνεται ότι το Λύκειο κατάφερε να συνεχίσει διακριτικά το έργο του, επικεντρωμένο κυρίως στην παιδεία, την καλλιέργεια και την ενδυνάμωση των γυναικών.

Τόσο στη διάρκεια της Αγγλοκρατίας όσο και της Μεταπολίτευσης, το Λύκειο λειτουργούσε ως αυτόνομο μορφωτικό και πολιτιστικό σωματείο, με εποπτεία από εκλεγμένο Διοικητικό Συμβούλιο και βάσει του Καταστατικού του. Δεν υπαγόταν σε κάποιο κρατικό ή

εκκλησιαστικό όργανο, ενώ συνδεόταν οργανωτικά με την Ομοσπονδία Λυκείων Ελληνίδων, με επίκεντρο το Λύκειο Ελληνίδων Αθηνών. Στην Αμμόχωστο, καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε η πνευματική ηγέτιδα Μαρία Π. Ιωάννου, η οποία με αυστηρότητα και προσήλωση φρόντισε για την ακλόνητη τήρηση των αρχών και αξιών του Λυκείου, διαμορφώνοντας σε μεγάλο βαθμό τον χαρακτήρα και την ταυτότητά του⁷⁰.

Αν πρέπει να επισημανθεί μία ουσιαστική αλλαγή στη λειτουργία του Λυκείου μετά την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, αυτή αφορά τη συχνότερη και πιο ελεύθερη οργάνωση εθνικών εορτών και επετειακών εκδηλώσεων. Κατά την Αγγλοκρατία, τέτοιες δραστηριότητες συχνά περιορίζονταν ή επιτηρούνταν, οδηγώντας το Σωματείο σε πιο προσεκτική στάση. Με την ανεξαρτησία, όμως, το Λύκειο απέκτησε τη δυνατότητα να εκφράζεται ανοιχτά, προβάλλοντας ιστορικά σύμβολα και συμβάλλοντας ενεργά στην ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας και της πολιτιστικής μνήμης.

Η Κυπριακή Ανεξαρτησία επέφερε σημαντικές αλλαγές στη δομή της κυπριακής κοινωνίας, και το Λύκειο Ελληνίδων ανταποκρίθηκε προσαρμόζοντας τη δράση του στις ανάγκες του νεοσύστατου κράτους. Στόχος του ουσιαστικά δεν ήταν μόνο η πολιτιστική διατήρηση, αλλά και η ουσιαστική συμβολή στη μόρφωση, την κοινωνική συμμετοχή και την ενδυνάμωση της γυναίκας.

Τα έτη που ακολούθησαν το 1960, σηματοδότησαν μια ανθηρή περίοδο εξωστρέφειας για το Λύκειο. Η συγκρότηση της Κυπριακής Δημοκρατίας άνοιξε τον δρόμο για νέες πρωτοβουλίες και συνεργασίες. Κατά την περίοδο 1960–1974, το Σωματείο διεύρυνε τη δραστηριότητά του, προσέλκυσε μέλη από ευρύτερα κοινωνικά στρώματα και διατήρησε πρωταγωνιστικό ρόλο στην πολιτιστική ζωή της Κύπρου.

Το Λύκειο κλήθηκε να επαναπροσδιορίσει τον ρόλο του μέσα σε ένα νέο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο. Η μετάβαση από την αποικιοκρατία στην ανεξαρτησία δημιούργησε τις προϋποθέσεις για τη διεύρυνση της συμμετοχής των γυναικών στα κοινά και την ενίσχυση της πολιτιστικής ζωής. Το Σωματείο ανταποκρίθηκε στις προκλήσεις της εποχής, αναπτύσσοντας νέες δράσεις με κοινωνικό και εθνικό περιεχόμενο, συνεχίζοντας να αποτελεί φορέα πνευματικής δημιουργίας και πολιτιστικής συνέχειας.

⁷⁰ Συνέντευξη στην κ. Μάρω Χαραλαμπίδου, 26/3/2025, η συνέντευξη είναι κατατεθειμένη στο προσωπικό μου αρχείο.

Κατά τις αρχές της δεκαετίας του 1960, όπως επιβεβαιώνει ο Τύπος, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου υπήρξε ιδιαίτερα ενεργό και δραστήριο. Οι πρωτοβουλίες του κάλυπταν ένα ευρύ φάσμα δράσης σε πολιτιστικό, κοινωνικό και εκπαιδευτικό επίπεδο, ενώ η συνεργασία με άλλα σωματεία και οργανώσεις ενίσχυσε τη συλλογικότητα και το κύρος του. Η σταθερή παρουσία του σε όλους τους τομείς της κοινωνίας, εδραίωσε τον ρόλο του ως μία από τις πιο ηχηρές φωνές της εποχής.

4.1 Πολιτιστική Δράση του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου

Από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας, η πολιτιστική δράση του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου αποτέλεσε έναν από τους βασικότερους άξονες της ταυτότητάς του. Μέσα από πλήθος εκδηλώσεων και δραστηριοτήτων, το Λύκειο καλλιέργησε τη δημιουργικότητα και τη συλλογική μνήμη, αναδεικνύοντας την τέχνη και την παράδοση ως μέσα γυναικείας έκφρασης και κοινωνικής συμμετοχής. Οι τομείς του χορού, του θεάτρου, της μουσικής, των φιλολογικών εκδηλώσεων και των εικαστικών πρωτοβουλιών δεν αποτέλεσαν μόνο πεδία πολιτιστικής προσφοράς, αλλά και γέφυρες επικοινωνίας με την τοπική κοινωνία και το ευρύτερο εθνικό σύνολο. Η ποικιλομορφία και η συνέχεια των πολιτιστικών δράσεων του Λυκείου φανερώνουν τη σταθερή του προσήλωση στην πνευματική καλλιέργεια και την προβολή της κυπριακής και ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στο επίκεντρο των πρωτοβουλιών του Λυκείου, βρίσκεται η πεποίθηση πως ο πολιτισμός αποτελεί σημαντικό σημείο της κοινωνικής και ηθικής προόδου. Μέσα από ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων και συνεργασιών, το Σωματείο ανέδειξε τη σημασία της καλλιτεχνικής έκφρασης ως μέσου εκπαίδευσης, εθνικής αφύπνισης και κοινωνικής συνοχής. Ο πολιτισμός, για το Λύκειο, δεν ήταν κάποια συμβολική επίδειξη, αλλά πράξη καθημερινής συμμετοχής, μόρφωσης και ενίσχυσης της συλλογικής ταυτότητας.

Το Λύκειο στελεχωμένο από γυναίκες με όραμα και μόρφωση και χρησιμοποιώντας όλα τα διαθέσιμα μέσα του, κατόρθωσε να συνδέσει την παράδοση με τη δημιουργικότητα. Οι πολιτιστικές του δράσεις δεν περιορίστηκαν σε μια απλή αναπαραγωγή του παρελθόντος, αλλά

αποτελέσαν μια ζωντανή και δυναμική προσπάθεια μετασχηματισμού του πολιτισμού, σε ένα εργαλείο αυτογνωσίας και προόδου.

Τα παραδείγματα των δράσεων που ακολουθούν στις επί μέρους θεματικές ενότητες, όπως οι μουσικές και χορευτικές παραστάσεις, οι θεατρικές παραστάσεις, οι λογοτεχνικές βραδιές και οι συνεργασίες με άλλους πολιτιστικούς φορείς, αποτυπώνουν όχι μόνο το εύρος αλλά και το βάθος της πολιτιστικής προσφοράς του Σωματείου. Το Λύκειο Ελληνίδων δεν περιορίστηκε σε μια περιφερειακή παρουσία, αλλά με τη σταθερή του δράση αναδείχθηκε ως εστία πολιτισμού που άφησε ανεξίτηλο αποτύπωμα στην κοινωνία της Αμμοχώστου και γενικότερα όλου του νησιού.

4.2 Χορευτική δραστηριότητα

Κατά τις δεκαετίες δράσης του, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου ανέδειξε με συνέπεια τον παραδοσιακό χορό ως βασικό πυλώνα της πολιτισμικής του ταυτότητας. Οι ελληνικοί και κυπριακοί χοροί αποτέλεσαν μέσο διατήρησης της εθνικής μνήμης και καλλιέργειας της συλλογικής συνείδησης, ιδιαίτερα για τις νεότερες γενιές. Μέσα από σχολαστική εκμάθηση, παραστάσεις και συμμετοχές σε σημαντικές τοπικές αλλά και παγκύπριες εκδηλώσεις, το Λύκειο συνέβαλε αποφασιστικά στην αναβίωση και την προβολή της λαϊκής παράδοσης. Η χρήση αυθεντικών ενδυμασιών, η μουσική αρτιότητα και η παιδαγωγική φροντίδα καθιστούσαν κάθε παρουσία του Λυκείου στον χώρο του χορού μοναδική εμπειρία πολιτιστικής έκφρασης.

Σημαντική θέση στο πλαίσιο της χορευτικής του δράσης, κατείχαν οι παιδικοί παραδοσιακοί χοροί. Από πολύ μικρή ηλικία, τα παιδιά διδάσκονταν κυπριακούς και ελληνικούς χορούς, όχι μόνο ως μορφή ψυχαγωγίας, αλλά κυρίως ως μια προσπάθεια ενίσχυσης της εθνικής ταυτότητας. Οι παιδικοί χοροί παρουσιάζονταν σε τοπικές εκδηλώσεις, εθνικές επετείους και σχολικές γιορτές, λειτουργώντας ως γέφυρα του παρελθόντος με το παρόν και καλλιεργώντας την υπερηφάνεια για τις παραδόσεις του τόπου. Οι δασκάλες του Λυκείου με συνέπεια φρόντιζαν ώστε τα παιδιά να εκπαιδεύονται με σεβασμό στους κανόνες των παραδοσιακών χορών, με ιδιαίτερη έμφαση στην αυθεντικότητα της ενδυμασίας. Ακολουθούν ενδεικτικά κάποιες χορευτικές εκδηλώσεις που σημείωσαν μεγάλη επιτυχία.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, αποτελεί ο παιδικός χορός που διοργανώθηκε στο κοσμικό κέντρο Αρλεκέν, ο οποίος σημείωσε μεγάλη επιτυχία, τόσο από πλευράς προσέλευσης όσο και από πλευράς εντυπώσεων. Τα παιδιά εμφανίστηκαν ενδεδυμένα με χάρη και καλαισθησία, ενώ η ιδρύτρια του Λυκείου, Μαρία Π. Ιωάννου, συνεχάρη θερμά τις μητέρες για την προσεγμένη

εμφάνιση των παιδιών, επισημαίνοντας τον σεβασμό στην αισθητική και την ευγένεια του ήθους που χαρακτήριζε τις δράσεις του Σωματείου.⁷¹

Στο πλαίσιο της μέριμνας για την ψυχαγωγία και την πολιτιστική καλλιέργεια των παιδιών, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμο πραγματοποιεί παιδικό χορό στο Βαρώσι. Κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης, ελήφθη κάθε απαραίτητη πρόνοια, ούτως ώστε τα παιδιά να βρεθούν σε ένα περιβάλλον ευχάριστο, ασφαλές και κατάλληλα διαμορφωμένο για την περίσταση. Η εκδήλωση απέκτησε επιπλέον κοινωνική διάσταση, καθώς πραγματοποιήθηκαν εισφορές υπέρ της παιδικής εξοχής και για τον εμπλουτισμό της βιβλιοθήκης του Λυκείου, αναδεικνύοντας την προσήλωση του Σωματείου τόσο στην παιδική προστασία όσο και στην πνευματική καλλιέργεια.⁷²

Επί τη ευκαιρία των Αποκριών, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου διοργάνωνε αποκριάτικους χορούς, με σκοπό να προσφέρει ψυχαγωγία σε άπορα παιδιά, δημιουργώντας μια ζεστή και εορταστική ατμόσφαιρα χαράς. Στις εορταστικές αυτές εκδηλώσεις συμμετείχαν δεκάδες παιδιά, τα οποία προσέρχονταν φορώντας αποκριάτικες στολές, γεμίζοντας τον χώρο με χαρά και παιδική ζωντάνια. Οι εκδηλώσεις αυτές ξεχώριζαν όχι μόνο για τη μεγάλη συμμετοχή και την επιμέλεια στη διοργάνωση, αλλά και για τον χαρακτήρα της προσφοράς, καθώς προσφέρονταν δώρα σε όλα τα παιδιά, αναδεικνύοντας το ήθος του Σωματείου και τη σταθερή του φροντίδα προς τη νέα γενιά.⁷³

Ο χορός όπως φαίνεται από την έντονη του παρουσία στις δραστηριότητες του Λυκείου, αποτέλεσε ένα από τα πιο δυναμικά στοιχεία της πολιτιστικής του δράσης. Μέσω του χορού, το Λύκειο όχι μόνο διέδωσε την ελληνική λαϊκή παράδοση, αλλά ανέπτυξε και ουσιαστική εξωστρέφεια. Ενδεικτικά, ομάδα 31 χορευτών από το καλλιτεχνικό συγκρότημα του Λυκείου πραγματοποίησε παράσταση στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, παρουσιάζοντας ένα πλούσιο και ποικιλόμορφο πρόγραμμα με χορούς από τη Μακεδονία, τη Θράκη, την Κύπρο και τα ελληνικά νησιά.⁷⁴ Η δράση αυτή ανέδειξε το Λύκειο ως φορέα πολιτιστικής διπλωματίας και επιβεβαίωσε τη σημασία του χορού ως μέσου έκφρασης εθνικής ταυτότητας και πολιτιστικής επικοινωνίας.

⁷¹ *Ελευθερία*, Λευκωσία 3/3/1960.

⁷² *Ελευθερία*, Λευκωσία 21/2/1960.

⁷³ *Το Έθνος*, Λευκωσία 22/2/1960.

⁷⁴ *Ελευθερία*, Λευκωσία 19/9/1967.

4.3 Πνευματικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις

Το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου πρωτοστατούσε στη διοργάνωση πνευματικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, οι οποίες ενίσχυαν τη μόρφωση και την πολιτιστική παιδεία του κοινού. Διαλέξεις, θεατρικές παραστάσεις, μουσικές βραδιές, λογοτεχνικές βραδιές, εκθέσεις ζωγραφικής και προβολές ελληνικών ταινιών συνθέταν ένα πλούσιο και ποιοτικό πρόγραμμα. Οι εκδηλώσεις αυτές προσέλκυαν πλήθος κόσμου, αναδείκνυαν την πνευματική ταυτότητα του Λυκείου και το καθιστούσαν πυρήνα πολιτιστικής δημιουργίας στην Αμμόχωστο.

Από το Σεπτέμβριο του 1968, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου προσέφερε δωρεάν μαθήματα απαγγελίας⁷⁵, μια πρωτοβουλία που εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της πνευματικής του δράσης. Μέσα από τα μαθήματα αυτά, καλλιεργούνταν η ορθοφωνία, η εκφραστικότητα και η αισθητική προσέγγιση του λόγου, παρέχοντας στα μέλη και κυρίως στη νεολαία τα απαραίτητα εργαλεία για τη συμμετοχή σε πολιτιστικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις. Η προσφορά τους χωρίς οικονομική επιβάρυνση επιβεβαιώνει το μορφωτικό και κοινωνικό έργο του Λυκείου, το οποίο επεδίωκε να καταστήσει την τέχνη και τη φιλολογία διαθέσιμες στα άτομα κάθε κοινωνικής τάξης.

Η καλλιτεχνική και εικαστική δημιουργία έβρισκε ουσιαστικό χώρο έκφρασης στις αίθουσες του Λυκείου Ελληνίδων, το οποίο συχνά άνοιγε τις πόρτες του για τη φιλοξενία δεκάδων εκθέσεων ζωγραφικής. Με πρωτοβουλία του Σωματείου, οι αίθουσες μετατρέπονταν σε πολιτιστικά σημεία αναφοράς, όπου έργα διαφόρων καλλιτεχνών εκτίθεντο στο κοινό. Μία αξιόλογη έκθεση ζωγραφικής που φιλοξενήθηκε στο Λύκειο, ήταν αυτή των καταξιωμένων καλλιτεχνών κ. Γεώργιου Θαλασσινού και κ. Κούλας Θαλασσινού.⁷⁶ Η παρουσίαση αυτή ενίσχυσε τη συνεχή πολιτιστική δραστηριότητα του Σωματείου, συμβάλλοντας στην καλλιτεχνική παιδεία.

Στο πλαίσιο της πνευματικής και καλλιτεχνικής του δραστηριότητας, διοργάνωνε διάφορες άλλες εκθέσεις με επίκεντρο τον ελληνικό πολιτισμό και τις αξίες του. Σε έκθεση που αναφέρει

⁷⁵ Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 3/9/1968.

⁷⁶ Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 15/6/1967.

ο τύπος παρουσιάστηκαν αποσπάσματα από αρχαίο ελληνικό δράμα, πραγματοποιήθηκαν διαλέξεις και ομιλίες με θέμα την Ελλάδα και τη συμβολή της στον παγκόσμιο πολιτισμό. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε η προβολή ελληνικών ταινιών, επιλεγμένων από ομάδες του Λυκείου, οι οποίες ενίσχυσαν τη σύνδεση με την ελληνική τέχνη και κινηματογραφική δημιουργία.⁷⁷ Η εκδήλωση εντάσσεται στη μακρόχρονη προσπάθεια του Λυκείου για τη διατήρηση, την προβολή και την ενίσχυση της ελληνικής ταυτότητας, αποτελώντας μία ακόμη απόδειξη της πνευματικής του συνεισφοράς στην τοπική κοινωνία.

Σε άλλη εφημερίδα, υπήρχε φωτογραφία με τρεις ωραίες κοπέλες ντυμένες με κρητικές φορεσιές, μια εικόνα που ανέδειξε την ιστορική σύνδεση του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου με την ελληνική παράδοση. Αξίζει να σημειωθεί, ότι το Λύκειο διέθετε ιματιοθήκη με πλούσια συλλογή από εθνικές ενδυμασίες, τις οποίες χρησιμοποιούσαν τα μέλη του σε χορούς, δεξιώσεις, τουριστικές εμφανίσεις και άλλες εκδηλώσεις.⁷⁸ Οι ενδυμασίες αυτές, πιστά αντίγραφα παραδοσιακών στολών από διάφορες περιοχές της Ελλάδας, δεν λειτουργούσαν μόνο ως διακοσμητικά στοιχεία, αλλά ως φορείς πολιτισμικής μνήμης και εθνικής ταυτότητας, ενισχύοντας την αποστολή του Σωματείου στη διατήρηση και διάδοση της ελληνικής κληρονομιάς.

Ακόμα, στο πλαίσιο των πνευματικών δραστηριοτήτων του, πραγματοποιήθηκε διάλεξη από την κ. Αθηνά Ταρσούλη, μια πολυσύνθετη και εξέχουσα πνευματική μορφή της Ελλάδας. Η κ. Ταρσούλη υπήρξε διηγηματογράφος, λαογράφος, ποιήτρια και ζωγράφος, συμβάλλοντας σημαντικά στη διαμόρφωση της ελληνικής λογοτεχνικής και καλλιτεχνικής παράδοσης. Το θέμα της διάλεξης ήταν: «Τρεις μεγάλες Ελληνίδες ζωγράφοι».⁷⁹ Μέσα από τη διαχρονική ματιά και το βαθύ της πνεύμα, η κ. Ταρσούλη ανέλυσε τη συμβολή τριών σπουδαίων Ελληνίδων στον χώρο της τέχνης, προβάλλοντας όχι μόνο το καλλιτεχνικό τους έργο αλλά και τον κοινωνικό αντίκτυπο της δράσης τους. Το ακροατήριο παρακολούθησε με μεγάλο ενδιαφέρον, τιμώντας την παρουσία μιας τόσο σημαντικής προσωπικότητας στον χώρο του Λυκείου.

Διάλεξη πραγματοποιήθηκε επίσης, στο Λύκειο Ελληνίδων από τον διευθυντή της Β' Αστικής Σχολής Βαρωσίων, κ. Λοΐζο Δ. Λοΐζιδη. Το θέμα της ομιλίας ήταν «Η κοινωνική ζωή του παιδιού και η διαμόρφωση του χαρακτήρα του». Η διάλεξη είχε έντονο παιδαγωγικό και

⁷⁷Το Έθνος, Λευκωσία 3/4/1960.

⁷⁸ Συνέντευξη στην κ. Μάρω Χαραλαμπίδου, 26/3/2025, η συνέντευξη είναι κατατεθειμένη στο προσωπικό μου αρχείο.

κοινωνιολογικό χαρακτήρα, αγγίζοντας βασικά θέματα που σχετίζονται με την ψυχοσύνθεση και την ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών μέσα στο σύγχρονο κοινωνικό περιβάλλον.⁸⁰ Η είσοδος για το κοινό ήταν ελεύθερη, γεγονός που ενίσχυσε τη συμμετοχή και την ευρύτερη διάδοση των ιδεών που εκφράστηκαν. Το Λύκειο Ελληνίδων, με τη διοργάνωση τέτοιων εκδηλώσεων, ενίσχυσε την πνευματική καλλιέργεια και την κοινωνική ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας.

⁸⁰ *Το Έθνος*, Λευκωσία 2/6/1960.

4.4 Εθνική και κοινωνική δράση

Η εθνική και κοινωνική δράση του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, υπήρξε διαχρονικός άξονας της αποστολής του. Με συνέπεια, το Λύκειο ανέλαβε πρωτοβουλίες που ενίσχυαν τη συλλογική μνήμη και τη συμμετοχή στα κοινά. Ενδεικτικά, συμμετείχε ενεργά σε εθνικές επετείους, διοργάνωνε φιλολογικά μνημόσυνα για σημαντικές προσωπικότητες του Ελληνισμού και τιμούσε με συμβολικές εκδηλώσεις τους αγωνιστές της ελευθερίας. Παράλληλα, το Σωματείο καλλιεργούσε την κοινωνική συνείδηση, ενισχύοντας δράσεις αλληλεγγύης, προάγοντας την ισότητα και συμβάλλοντας στην πνευματική και ηθική διαμόρφωση των μελών του και της τοπικής κοινωνίας. Μέσα από την αδιάκοπη παρουσία του σε κάθε σημαντική στιγμή της δημόσιας ζωής της πόλης, το Λύκειο ανέδειξε τον ρόλο της γυναίκας ως φορέα πολιτισμού, ήθους και ενεργού κοινωνικής ευθύνης.

Σε αυτό το πλαίσιο, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου για παράδειγμα, πραγματοποίησε επίσκεψη στο ιστορικό κρησφύγετο του ήρωα Κυριάκου Μάτση στο Δίκωμο, τιμώντας τη μνήμη και τη θυσία του αγωνιστή της ΕΟΚΑ. Κατά την επίσκεψη, τα μέλη του Λυκείου απέδωσαν φόρο τιμής στον ήρωα, καταθέτοντας στεφάνια στο σημείο του κρησφύγετου. Η πρόεδρος του Λυκείου, Μαρία Π. Ιωάννου, εκφώνησε συγκινητική ομιλία, στην οποία εξήρε το ήθος, την αυτοθυσία και την πίστη του Κυριάκου Μάτση στα ιδανικά της ελευθερίας και της πατρίδας. Η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε σε κλίμα σεβασμού και συγκίνησης, υπογραμμίζοντας τη διαχρονική σύνδεση του Λυκείου με τους εθνικούς αγώνες και την προσήλωσή του στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης⁸¹.

Ακόμα μια εθνική δράση του Λυκείου Ελληνίδων είναι όταν νεανίδες- μαθήτριες του Σωματείου, παρευρέθηκαν στο αεροδρόμιο για να υποδεχτούν μέλη του Λυκείου Ελληνίδων Αθηνών, τα οποία κατέφτασαν στην Κύπρο για να δώσουν παραστάσεις. Οι Κύπριες κορασίδες ήταν ντυμένες με ελληνική εθνική ενδυμασία και επιφύλαξαν στους επισκέπτες θερμή υποδοχή, δημιουργώντας μια ιδιαίτερα συγκινητική και εθνικά φορτισμένη ατμόσφαιρα.⁸² Η ενέργεια αυτή μεταξύ άλλων ενίσχυσε τους δεσμούς μεταξύ των δύο Σωματείων και υπογράμμισε τη σημασία της εθνικής ενότητας και της πολιτιστικής συνεργασίας.

Ακόμη, με αφορμή την επέτειο θανάτου του μεγάλου Κύπριου ποιητή Δημητρίου Λιπέρτη, τέλεσε φιλολογικό μνημόσυνο στη μνήμη του. Κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης, μέλη απήγγειλαν ποιήματα του ποιητή, τιμώντας το έργο και τη συμβολή του στην κυπριακή

⁸¹ *Ο Φιλελεύθερος*, Λευκωσία 21/6/1960.

⁸² *Ο Φιλελεύθερος*, Λευκωσία 28/6/1960.

λογοτεχνία και την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου.⁸³ Η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε σε κλίμα συγκίνησης και σεβασμού, αναδεικνύοντας τη διαχρονική επίδραση του λόγου του Λιπέρτη στις νεότερες γενιές.

Κατά τις εθνικές επετείους το Λύκειο συμμετείχε ενεργά σε εορτασμούς και εκδηλώσεις τιμής και μνήμης, επιβεβαιώνοντας τον πατριωτικό του χαρακτήρα. Σύμφωνα με εφημερίδα, τον Μάρτιο του 1960, ανέπτυξε πλούσια εορταστική δραστηριότητα με αφορμή τις εθνικές επετείους της 25ης Μαρτίου και της 1ης Απριλίου, τιμώντας τους εθνικούς αγώνες του ελληνισμού. Ο ενδοσωματειακός εορτασμός για την 25η Μαρτίου προγραμματίστηκε να πραγματοποιηθεί την ίδια ημέρα στους χώρους του Λυκείου, με ομιλήτρια την κα Χρύσω Χατζηαθανασίου⁸⁴. Την επόμενη ημέρα, μέλη του Λυκείου συμμετείχαν ενεργά στις εορταστικές εκδηλώσεις και στις οργανωμένες τελετές της πόλης, ενισχύοντας με την παρουσία τους τον πατριωτικό χαρακτήρα της ημέρας.⁸⁵ Παράλληλα, στις 31 Μαρτίου και ώρα 7:30 μ.μ., πραγματοποιήθηκε στον χώρο του Λυκείου εορτή αφιερωμένη στην επέτειο της 1ης Απριλίου. Κεντρικός ομιλητής ήταν ο Γενικός Επιθεωρητής Μέσης Παιδείας, κ. Χρίστος Παπαχρυσόστομος, ο οποίος μίλησε με συγκίνηση και περηφάνια για τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ, απαγγέλλοντας μάλιστα ποιήματα που είχε ο ίδιος γράψει κατά τη διάρκεια της κράτησής του.⁸⁶

Το Σωματείο σταθερά προσηλωμένο στην εθνική του αποστολή, συμμετείχε σε όλες τις παρελάσεις που διοργανώνονταν στην πόλη, με αφορμή τις εθνικές επετείους. Η παρουσία του Λυκείου σε τέτοιες εκδηλώσεις δεν ήταν απλώς συμβολική, αλλά ουσιαστική, καθώς ενίσχυε το πατριωτικό φρόνημα της τοπικής κοινωνίας και ανεδείκνυε τον δυναμισμό των γυναικείων πολιτιστικών φορέων. Οι συμμετέχουσες, ντυμένες με παραδοσιακές ενδυμασίες προσέδιδαν κύρος στις παρελάσεις, ενώ με την πειθαρχία και την περηφάνια τους καθιέρωσαν το Λύκειο ως αναπόσπαστο και τιμητικό μέρος των εορτασμών. Μάλιστα, πολλές φορές τα λάβαρα όλων των σωματείων και των παρελάσεων είχαν ως σημείο αφετηρίας το Λύκειο Ελληνίδων, το οποίο λειτουργούσε ως οργανωτική εστία τέτοιου είδους εκδηλώσεων.⁸⁷ Η επιλογή του Σωματείου του Λυκείου Ελληνίδων ως σημείο εκκίνησης δεν ήταν τυχαία καθώς αποτελούσε αναγνώριση της ενεργού συμμετοχής του στους αγώνες του ελληνισμού. Το Λύκειο, με τη διακόσμηση του χώρου του, τις στολές των μελών του και την επιβλητική παρουσία του, ενίσχυε τον εορταστικό χαρακτήρα των εθνικών παρελάσεων.

⁸³ *Η Ελευθερία*, Λευκωσία 13/7/1960.

⁸⁴ *Η Ελευθερία*, Λευκωσία 24/3/1960.

⁸⁵ *Το Έθνος*, Λευκωσία 27/3/1960.

⁸⁶ *Ο Φιλελεύθερος*, Λευκωσία 30/3/1960.

⁸⁷ *Η τελευταία ώρα*, Λευκωσία 25/10/1969.

Στο πλαίσιο της κοινωνικής του δράσης, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου, σε συνεργασία με άλλα ιδρύματα και φορείς, ανέπτυξε πρωτοβουλίες με σκοπό τη διεθνή προβολή του κυπριακού ζητήματος. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση γυναικών σωματείων και συναφών οργανισμών του εξωτερικού, αναφορικά με τις εξελίξεις στην Κύπρο και, κυρίως, με την τουρκική επιβολή στο νησί. Η δράση αυτή υλοποιήθηκε μέσω συντονισμένων αποστολών επιστολών, οι οποίες συνοδεύονταν από διαφωτιστικό υλικό που παρείχαν το Τμήμα Δημοσιεύσεων της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης και το Κυβερνητικό Τυπογραφείο. Οι απαντήσεις που ελάμβανε το Λύκειο μέσω της αλληλογραφίας αυτής, κατέδειξαν την ευρεία απήχηση των πρωτοβουλιών του και τη στήριξη της διεθνούς κοινής γνώμης προς τα δίκαια του κυπριακού ελληνισμού.⁸⁸

Στο ίδιο πνεύμα το Λύκειο Ελληνίδων ανέλαβε την πρωτοβουλία να προβεί σε μια σειρά στοχευμένων ενεργειών προκειμένου να ενισχυθεί η ευαισθητοποίηση της διεθνούς κοινής γνώμης αναφορικά με το Κυπριακό ζήτημα. Στις 27 Ιανουαρίου 1964, η Πρόεδρος του Λυκείου, Μαρία Π. Ιωάννου, απέστειλε τηλεγραφήματα προς τη βασίλισσα των Ελλήνων Φρειδερίκη, καθώς και προς την Ελληνική Πρεσβεία στην Ουάσινγκτον.⁸⁹ Στο περιεχόμενο των τηλεγραφημάτων, τονίζεται η αγωνία και η ελπίδα των Ελληνίδων της Κύπρου για τη στήριξη της βασίλισσας και την παρέμβασή της προς την αμερικανική κυβέρνηση, προκειμένου να διασφαλιστεί μια δίκαιη και βιώσιμη λύση στο Κυπριακό. Η κίνηση αυτή αναδεικνύει όχι μόνο την πολιτική ευαισθητοποίηση των μελών του Λυκείου αλλά και τον δυναμικό τους ρόλο στη διαμόρφωση διεθνούς υποστήριξης υπέρ των εθνικών συμφερόντων της Κύπρου.

Σύμφωνα με μαρτυρία, το έτος 1971, με αφορμή τους εορτασμούς για τα 150 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου ανέλαβε μια ιδιαίτερης πολιτιστικής και συμβολικής σημασίας πρωτοβουλία, προκηρύσσοντας διαγωνισμό κεντήματος. Ο διαγωνισμός αυτός απευθυνόταν σε γυναίκες από ολόκληρη την Κύπρο, προβάλλοντας αφενός τη λαϊκή τέχνη ως έκφραση εθνικής ταυτότητας και αφετέρου αναδεικνύοντας τη συμβολή των γυναικών στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα έργα που κατατέθηκαν εκτέθηκαν στην αίθουσα του Λυκείου, όπου το κοινό είχε την ευκαιρία να θαυμάσει την καλλιτεχνική ποιότητα και την ιστορική έμπνευση των δημιουργιών. Στις

⁸⁸ Η Ελευθερία, Λευκωσία 11/4/ 1964.

⁸⁹ Η Μάχη, Λευκωσία 28/1/1964.

πρώτες νικήτριες του διαγωνισμού απονεμήθηκαν αργυρά κύπελλα, τιμητικές διακρίσεις που αναγνώριζαν την αισθητική αρτιότητα και την εθνική συμβολική των έργων τους.⁹⁰

⁹⁰ Συνέντευξη στην κ. Μάρω Χαραλαμπίδου, 26/3/2025, η συνέντευξη είναι κατατεθειμένη στο προσωπικό μου αρχείο.

4.5 Συνεργασίες και Δικτύωση

Η συνεργασία και η δικτύωση αποτέλεσαν βασικές συνιστώσες της πορείας του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, ενισχύοντας τη διαχρονική του παρουσία τόσο στην κυπριακή όσο και στην ευρύτερη ελληνική πολιτιστική σκηνή. Το Σωματείο, αναγνωρίζοντας τη σημασία της ανταλλαγής εμπειριών και της συλλογικής δράσης, ανέπτυξε επαφές με άλλα Λύκεια Ελληνίδων στην Ελλάδα και στην Κύπρο, αλλά και με ευρύτερους μορφωτικούς και κοινωνικούς φορείς. Οι αποστολές του στην Ελλάδα, η συμμετοχή σε κοινές εκδηλώσεις, η ανταλλαγή αντιπροσωπειών και η κοινή διοργάνωση δράσεων, ενίσχυσαν το αίσθημα ενότητας και συνέχειας του ελληνισμού και ανέδειξαν τη συμβολή του Λυκείου στην πολιτιστική διπλωματία και τη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της εξωστρεφούς δράσης και της επιτυχημένης δικτύωσης του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου αποτέλεσε η φιλοξενία 35μελούς ομάδας του Λυκείου από το Βασιλικό Εθνικό Ίδρυμα στην Ελλάδα. Η αποστολή φιλοξενήθηκε για δέκα ημέρες στην Εθνική Εστία «Βασιλεύς Παύλος» και είχε την ευκαιρία να περάσει τις ημέρες του Πάσχα σε ένα περιβάλλον βαθιάς πολιτιστικής και ιστορικής σημασίας. Οι νεαρές κοπέλες ξεναγήθηκαν σε περιοχές της Πελοποννήσου και της Κρήτης, συμμετείχαν σε ημερήσιες εκδρομές και γνώρισαν από κοντά τα ήθη και τα έθιμα του ελληνικού Πάσχα. Η κορύφωση της εμπειρίας ήρθε με τον συνεορτασμό του Πάσχα στους στρατώνες, μαζί με μέλη των Ενόπλων Δυνάμεων και αξιωματικούς⁹¹, γεγονός που άφησε ισχυρό αποτύπωμα στις Κύπριες κοπέλες. Ήταν μια εμπειρία πρωτόγνωρη, συγκινητική και βαθιά διαμορφωτική, που ενίσχυσε τη σύνδεση με τον ελλαδικό χώρο και ανέδειξε τη σημασία της πολιτιστικής ανταλλαγής και της εθνικής ενότητας.

Ξεχωριστή θέση στην καλλιτεχνική παρουσία του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου στο εξωτερικό κατέχει η δράση του διευθυντή της Ελληνικής Μουσικής Ακαδημίας και του Ωδείου του Σωματείου, κ. Γιώργου Αρβανιτάκη. Ο Αρβανιτάκης προσκλήθηκε από τον Υπουργό Παιδείας της Ελλάδας να συμμετάσχει σε σειρά σημαντικών μουσικών εκδηλώσεων, εκπροσωπώντας το Λύκειο με υψηλό επίπεδο δεξιοτεχνίας και καλλιτεχνικής έκφρασης. Έδωσε ρεσιτάλ πιάνου στη Στέγη των Καλών Τεχνών και Γραμμάτων, καθώς και στον Φιλαρμονικό Σύλλογο Πατρών, ενώ εμφανίστηκε στον Παρνασσό στο πλαίσιο εκδήλωσης του Ελληνογαλλικού Συνδέσμου. Ιδιαίτερη μνεία αξίζει η συμμετοχή του ως σολίστα στις συναυλίες της Συμφωνικής Ορχήστρας του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας και του Δήμου

⁹¹ Πατρίς, Λευκωσία 7/4/1968.

Αθηναίων.⁹² Μέσα από αυτές τις διακρίσεις, αναδείχθηκε όχι μόνο η καλλιτεχνική αξία του ίδιου, αλλά και το κύρος του Λυκείου σε πανελλήνιο επίπεδο.

Επίσης, σε άλλες ενότητες του παρόντος έργου καταγράφονται επισκέψεις στην Κύπρο και κοινές δράσεις με Σωματεία από την Ελλάδα και το εξωτερικό, οι οποίες υπογραμμίζουν την εξωστρεφή πορεία και το κύρος που είχε αποκτήσει το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου. Ενδεικτικά, η επίσκεψη του Λυκείου Ελληνίδων Αθηνών αποτέλεσε μία από τις σημαντικότερες στιγμές πολιτιστικής ανταλλαγής, με τη συμμετοχή νεανίδων του Λυκείου σε επίσημες υποδοχές και εκδηλώσεις. Παρόμοιες πρωτοβουλίες αποτέλεσαν πράξεις τιμής, ενίσχυσαν τον εθνικό και πολιτιστικό δεσμό μεταξύ των ελληνικών Σωματείων και ανέδειξαν τον ρόλο του Λυκείου ως γέφυρα ενότητας και συνεργασίας εντός και εκτός Κύπρου.

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό παράδειγμα της δικτύωσης του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου αποτελεί η συνεργασία του με τον Γαλλικό Σύνδεσμο. Στο πλαίσιο αυτής της συνεργασίας, η αίθουσα του Λυκείου φιλοξένησε μια ξεχωριστή μουσική εκδήλωση, στην οποία συμμετείχε το διεθνούς φήμης γυναικείο κουαρτέτο εγχόρδων "Μισέλ Μαργκούν"⁹³. Η συναυλία αυτή, που προσέλκυσε το ενδιαφέρον τόσο του μουσικόφιλου κοινού όσο και προσωπικοτήτων της πνευματικής ζωής της πόλης, αποτέλεσε ένδειξη του κύρους που είχε αποκτήσει το Λύκειο στον χώρο της πολιτιστικής δημιουργίας, καθώς και της ικανότητάς του να συνδέεται με καταξιωμένα καλλιτεχνικά σχήματα του εξωτερικού. Μέσα από τέτοιες δράσεις, ενισχύθηκε ο διαπολιτισμικός διάλογος και διευρύνθηκε ο πολιτιστικός ορίζοντας της τοπικής κοινωνίας.

⁹² *Ο Αγών*, Λευκωσία 24/11/1967.

⁹³ *Ελευθερία*, Λευκωσία 27/3/1968.

4.6 Αρχαίο Δράμα

Στο πλαίσιο της φιλολογικής και πολιτιστικής του αποστολής, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου ανέλαβε και την προώθηση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη διδασκαλία της αρχαίας τραγωδίας. Υπό την καθοδήγηση και διδασκαλία της Μαρίας Π. Ιωάννου, μιας παιδαγωγού με βαθιά πνευματική καλλιέργεια και αφοσίωση στην ελληνική παιδεία, τα μέλη του Λυκείου είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν τα αθάνατα έργα των τραγικών ποιητών, να τα μελετήσουν και να τα ερμηνεύσουν όχι μόνο ως λογοτεχνικά δημιουργήματα, αλλά και ως φορείς διαχρονικών αξιών.

Η διδασκαλία των τραγωδιών δεν περιοριζόταν στην αποστήθιση ή την απλή ανάγνωση, αλλά συνδεόταν με συζητήσεις και φιλολογικές αναλύσεις, καλλιεργώντας τη κριτική σκέψη, την ηθική διάπλαση και την πολιτιστική αυτογνωσία των συμμετεχουσών. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, το Λύκειο λειτουργούσε ως ένα άτυπο εκπαιδευτικό εργαστήριο ελληνισμού, προσφέροντας στις γυναίκες της Αμμοχώστου πρόσβαση σε έναν πλούτο γνώσης και εσωτερικής καλλιέργειας που μέχρι τότε ήταν προνόμιο κυρίως των ανδρών.

Το 1963, ύστερα από πολύμηνη προετοιμασία, παρουσιάστηκε στο κοινό με ιδιαίτερη επιτυχία η «Αντιγόνη» του Σοφοκλή, μια παράσταση που μεταλαμπάδεψε στις νεότερες γενιές τις ηθικές αξίες της αρχαίας τραγωδίας, όπως η υπακοή στο καθήκον, η αντοχή στην αδικία και η πίστη στις πανανθρώπινες αρχές. Πέντε χρόνια αργότερα, τον Αύγουστο του 1968, το Λύκειο ανέβασε μια ακόμα υψηλού επιπέδου παραγωγή: την τραγωδία «Οιδίπους επί Κολωνώ»⁹⁴, επιβεβαιώνοντας τον πρωταγωνιστικό του ρόλο στην καλλιέργεια και διάδοση του αρχαίου ελληνικού δράματος στην τοπική κοινωνία.

Με το τέλος της παράστασης του «Οιδίποδα επί Κολωνώ», το καλοκαίρι του 1968, το κοινό ξέσπασε σε παρατεταμένα και συγκινητικά χειροκροτήματα, αναγνωρίζοντας την ποιότητα και το βάθος της δουλειάς που είχε προηγηθεί. Κατόπιν έντονων παροτρύνσεων του κοινού, κλήθηκε στη σκηνή η Μαρία Π. Ιωάννου, η ψυχή και εμπνεύστρια του έργου. Τα λόγια της υπήρξαν συγκινητικά και γεμάτα ευγνωμοσύνη, αποτυπώνοντας όχι μόνο τη βαθιά της αγάπη για την αρχαία τραγωδία, αλλά και τον ζήλο με τον οποίο υπηρέτησε το παιδευτικό της όραμα. Η ομιλία της αποτέλεσε ύμνο στην ελληνική γραμματεία και ένδειξη της αφοσίωσής της στην καλλιέργεια των νέων μέσα από την τέχνη του θεάτρου. Ακολουθούν αποσπάσματα από τον λόγο της: « Με ρώτησαν γιατί θέλω να διδάσκω αρχαίες τραγωδίες και απάντησα, γιατί η αρχαία τραγωδία είναι πάντα έργο αγέραστον και αιώνιον. [...] Όλες οι τραγωδίες των μεγάλων

⁹⁴ Επιστολή της Μαρίας Ιωάννου προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ', 17/7/1968.

αρχαίων Ελλήνων τραγικών [...] περικλείουν μέσα τους τις μεγάλες κι ανώτερες ηθικές αξίες με πανανθρώπινο πνέυμα. Δίδαξα ως τώρα στην πόλι μας την « Αντιγόνη» , την « Ιφιγένεια εν ταύροις» , την « Ιφιγένεια εν Αυλίδι», την Εκάβη[...]. Έχω την πεποίθηση ότι δεν μπορεί να υπάρξει ανώτερο δίδαγμα από τα διδάγματα των τραγωδιών για την τελειοποίησι του ανθρώπου, οποιασδήποτε φυλής και χρώματος. Ήτο συγκινητικό να βλέπη κανείς τα παιδιά αυτά κατάκοπα από την εργασία τους ν' αφιερώνουν τη λίγη ώρα της ανεσεώς τους για ν' ακούσουν τα υψηλά και υπέροχα νοήματα του Σοφοκλή».⁹⁵

Τα λόγια της Μαρίας Π. Ιωάννου αποτυπώνουν τη βαθιά της πίστη στην αιωνιότητα της αρχαίας τραγωδίας και στη δύναμή της να καλλιεργεί ψυχές, ανεξαρτήτως εποχής, φυλής ή κοινωνικού υπόβαθρου. Η διδασκαλία τραγωδιών δεν ήταν απλώς θεατρικές παραστάσεις, αλλά εργαλεία ανθρωπιστικής αγωγής και πνευματικής καλλιέργειας. Μέσα από τη διδασκαλία της, μετέδωσε στα νέα κορίτσια της Αμμοχώστου αξίες υψηλού ήθους, διαμορφώνοντας γενιές σκεπτόμενων και ευαισθητοποιημένων γυναικών, που δεν περιορίστηκαν στον ρόλο του θεατή, αλλά έγιναν συν δημιουργοί πολιτισμού.

Το έργο αυτό ανύψωσε το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου σε έναν φάρο ανθρωπισμού και ελληνικού πνεύματος, αποδεικνύοντας ότι το θέατρο μπορεί να γίνει όχημα ηθικής καλλιέργειας και πολιτιστικής ταυτότητας. Ο ενθουσιασμός των μαθητριών, που, όπως η ίδια περιγράφει, έφταναν «κατάκοπα από την εργασία» για να ακούσουν τα «υπέροχα νοήματα του Σοφοκλή», είναι η πιο αυθεντική μαρτυρία της παιδευτικής επιτυχίας και του αντίκτυπου που είχε το όραμα της Μαρίας Π. Ιωάννου στην τοπική κοινωνία.

Η τελευταία μεγάλη επιτυχία του Λυκείου Ελληνίδων πριν από τον θάνατό της Μαρίας Π. Ιωάννου ήταν η παρουσίαση της αρχαίας τραγωδίας «Τραχίνιες» του Σοφοκλή, η οποία ανέβηκε το καλοκαίρι του 1969. Η παράσταση σημείωσε τεράστια καλλιτεχνική και πνευματική επιτυχία, συγκινώντας κοινό και κριτικούς στο ιστορικό θέατρο της αρχαίας Σαλαμίνας, έναν χώρο με έντονη συμβολική σημασία για την ελληνική παράδοση και τα κυπριακά γράμματα.

4.7 Παιδικό θέατρο

Το Παιδικό Θέατρο αποτέλεσε έναν από τους πιο δημιουργικούς και συγκινητικούς τομείς δράσης του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου. Υπό την καθοδήγηση της Μαρίας Π. Ιωάννου,

⁹⁵ Τιμή στην Μαρία Π. Ιωάννου, ο.π., σ.119.

το Λύκειο κατάφερε να εμφυσήσει στα παιδιά την αγάπη για την τέχνη και το θέατρο, προσφέροντάς τους την ευκαιρία να εκφραστούν δημιουργικά, να καλλιεργήσουν την ευαισθησία και το ήθος τους. Οι θεατρικές παραστάσεις που διοργάνωνε είχαν συχνά θρησκευτικό, παιδαγωγικό ή ηθικό περιεχόμενο και σημείωναν ιδιαίτερη επιτυχία, τόσο καλλιτεχνικά όσο και ως προς την ανταπόκριση του κοινού. Μέσα από το παιδικό θέατρο, τα παιδιά της Αμμοχώστου διδάσκονταν την αξία της συνεργασίας, της πειθαρχίας και της δημιουργικής συμμετοχής στα κοινά.

Το Παιδικό Θέατρο πέραν από την έντονη παρουσία του στην τοπική κοινωνία, επέκτεινε τη δράση του και σε άλλες πόλεις της Κύπρου, μεταφέροντας το πολιτιστικό του μήνυμα και το υψηλό ήθος των παραστάσεων του σε ένα ευρύτερο κοινό.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η παρουσίαση παράστασης στη Λευκωσία, στην αίθουσα του Παγκύπριου Γυμνασίου.⁹⁶ Η συγκεκριμένη εμφάνιση εντυπωσίασε για το καλλιτεχνικό της επίπεδο και την παιδαγωγική της αξία, ενώ μέρος των εσόδων από την εκδήλωση διατέθηκε για την ενίσχυση άπορων μαθητών του Παγκύπριου Γυμνασίου.

Επίσης, στην αίθουσα του Λυκείου σημειώθηκε εξαιρετική επιτυχία με την παρουσίαση παιδικού θεάτρου, το οποίο εντυπωσίασε μικρούς και μεγάλους. Η ψυχή της παράστασης, Μαρία Π. Ιωάννου, χαρακτηρίστηκε ως πρωτοπόρος στη διδασκαλία του παιδικού θεάτρου στην Αμμόχωστο, αποδεικνύοντας για ακόμη μια φορά τη βαθιά της αφοσίωση στην παιδαγωγική και καλλιτεχνική αγωγή των παιδιών. Το θέμα της παράστασης αφορούσε το πρώτο θαύμα του μικρού Ιησού και συγκίνησε το κοινό με την απλότητα και το βαθύ θρησκευτικό του μήνυμα.⁹⁷ Τα παιδιά που συμμετείχαν απέδωσαν τους ρόλους τους με ιδιαίτερη επιτυχία και η ηθοποιία τους χαρακτηρίστηκε εξαιρετική. Το κοινό καταχειροκρότησε με ενθουσιασμό την προσπάθεια των μικρών ηθοποιών. Εξαιρετικές εντυπώσεις άφησαν και οι μικρές μπαλαρίνες, οι οποίες, υπό την καθοδήγηση της δασκάλας Στέλλας Θεοφάνους, εκτέλεσαν τον απαιτητικό πλαστικό χορό με άνεση και δεξιοτεχνία, ενισχύοντας τη συνολική αισθητική της παράστασης. Λόγω της μεγάλης επιτυχίας και της θερμής αποδοχής, το έργο επαναλήφθηκε για δεύτερη φορά. Θερμότατα συγχαρητήρια αποδόθηκαν στη Μαρία Π. Ιωάννου για τη συμβολή της και την ανεκτίμητη προσφορά της στα παιδιά του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, τα οποία, μέσα από τέτοιες πρωτοβουλίες, καλλιεργούνταν πνευματικά, καλλιτεχνικά και ηθικά.

⁹⁶ *Η Ελευθερία*, Λευκωσία 4/5/1962.

⁹⁷ *Η Μάχη*, Λευκωσία 16/6/1967.

4.8 Κοινωνική ευαισθησία – Φιλανθρωπία

Ο φιλανθρωπικός χαρακτήρας του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου υπήρξε αναπόσπαστο κομμάτι της δράσης του, αντανακλώντας τις βαθιές κοινωνικές του ευαισθησίες και την προσήλωσή του στην ενίσχυση των πιο ευάλωτων ομάδων της τοπικής κοινωνίας. Στο πλαίσιο αυτό, το Λύκειο διοργάνωνε τακτικά εκδηλώσεις με σκοπό τη συγκέντρωση χρημάτων για την

υποστήριξη άπορων παιδιών, αποδεικνύοντας ότι η πολιτιστική του δραστηριότητα δεν εξαντλούνταν στην τέχνη, αλλά επεκτεινόταν και στη στήριξη της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης. Μέσα από θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες, διαλέξεις και γιορτές, το Σωματείο αξιοποιούσε την πολιτιστική του επιρροή για να ενισχύσει το έργο της παιδικής πρόνοιας, προσφέροντας οικονομική και ηθική στήριξη σε παιδιά που είχαν ανάγκη. Με αυτό τον τρόπο, το Λύκειο διαδραμάτιζε ενεργό ρόλο στην κοινωνική πρόνοια της εποχής του, ενισχύοντας έμπρακτα τις αξίες της προσφοράς, της αγάπης και της κοινωνικής ευθύνης.

Ταυτόχρονα, το Λύκειο διακρινόταν για την έντονη κοινωνική του ευαισθησία, η οποία αποτυπωνόταν έντονα σε κάθε πτυχή της δράσης του. Δεν περιοριζόταν μόνο στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά ανταποκρινόταν ενεργά στις κοινωνικές ανάγκες της εποχής. Μέσα από πρωτοβουλίες όπως η στήριξη απόρων μαθητών και η συνεργασία με άλλους κοινωνικούς φορείς, το Λύκειο ανέπτυξε ένα ισχυρό δίκτυο αλληλεγγύης και προσφοράς. Οι δράσεις του απέδειξαν ότι ο πολιτισμός και η κοινωνική ευθύνη μπορούν να συμπορεύονται, καλλιεργώντας την ενσυναίσθηση και το αίσθημα συλλογικότητας στα μέλη του και στην τοπική κοινωνία.

Ως παράδειγμα στο πλαίσιο αυτό, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου συνεργάστηκε με τον Φιλόπρωχο Σύλλογο της πόλης για τη διοργάνωση εορτής αφιερωμένης στη Γιορτή της Μητέρας. Η εκδήλωση περιλάμβανε καλλιτεχνικό πρόγραμμα, απαγγελίες ποιημάτων και δραματοποιήσεις που εξυμνούσαν τη μητέρα και ανέδειξαν τον καθοριστικό ρόλο της στη διατήρηση των ηθικών και πολιτιστικών αξιών.⁹⁸ Η συνεργασία αυτή δεν αποσκοπούσε μόνο στην τιμητική αναγνώριση της μητέρας αλλά και στην ενίσχυση του δεσμού ανάμεσα στους κοινωνικούς φορείς της πόλης, προβάλλοντας την ενότητα, την αλληλεγγύη και τον σεβασμό προς τη γυναίκα-μητέρα.

Στο ίδιο πνεύμα προσφοράς εντάσσεται και η μεγάλη μουσική συναυλία που διοργάνωσε το Λύκειο, στην οποία έλαβαν μέρος εξέχουσες προσωπικότητες του καλλιτεχνικού χώρου, ενώ τραγούδησε η μικτή χορωδία του Πνευματικού Ομίλου Λάρνακας. Η εκδήλωση αγκαλιάστηκε θερμά από το κοινό και οι εισπράξεις, που ανήλθαν στις 372 λίρες, διατέθηκαν εξ ολοκλήρου για τη στήριξη της Στέγης Ιωάννη του Ελεήμονος.⁹⁹ Το γεγονός αυτό φανερώνει για ακόμη μία φορά τον τρόπο με τον οποίο το Λύκειο αξιοποιούσε κάθε πολιτιστική του δραστηριότητα ως μέσο κοινωνικής ευαισθητοποίησης και ουσιαστικής παρέμβασης στις ανάγκες του τόπου.

⁹⁸ *Η Ελευθερία*, Λευκωσία 11/5/1962.

⁹⁹ *Ο Φιλελεύθερος*, Λευκωσία 17/2/1968.

4.9 Μουσική– Χορωδία - Συναυλίες- Ωδείο

Ο μουσικός τομέας αποτέλεσε μία από τις σημαντικότερες εκφάνσεις της δράσης του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, με στόχο την καλλιέργεια της μουσικής παιδείας και την πνευματική ανύψωση της κοινωνίας. Το Λύκειο διοργάνωνε συχνά συναυλίες υψηλού επιπέδου, προσκαλώντας καταξιωμένους καλλιτέχνες και μουσικά σύνολα, τόσο από την Κύπρο όσο και από το εξωτερικό. Παράλληλα, η λειτουργία του Ωδείου του Λυκείου υπήρξε καθοριστικής σημασίας, καθώς παρείχε μουσική εκπαίδευση σε παιδιά και νέους με υπευθυνότητα και συνέπεια, αναδεικνύοντας ταλέντα και συμβάλλοντας στην καλλιέργεια του ήθους μέσω της

τέχνης. Οι μουσικές αυτές δραστηριότητες, είτε ως εκπαιδευτικά προγράμματα είτε ως καλλιτεχνικά γεγονότα, αποδείκνυαν την ευρύτερη αποστολή του Σωματείου ως θεματοφύλακα της τέχνης και της ποιότητας στην πολιτιστική ζωή της Αμμοχώστου.

Μια από τις πιο ξεχωριστές εκδηλώσεις ήταν η μεγάλη συναυλία που πραγματοποίησε η Ορχήστρα του Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου (ΡΙΚ) στους χώρους του Λυκείου. Το πρόγραμμα περιλάμβανε ερμηνείες σπουδαίων έργων της παγκόσμιας κλασικής μουσικής, όπως συνθέσεις των Μότσαρτ, Μπετόβεν και Χάυντν.¹⁰⁰ Η παρουσία της Ορχήστρας του ΡΙΚ στο Λύκειο ανέδειξε την καλλιτεχνική εμβέλεια του Σωματείου και την προσήλωσή του στην ποιοτική μουσική παιδεία.

Η αίθουσα του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου αποτέλεσε σκηνή παρουσίασης και ξένων μουσικών συνόλων, ενισχύοντας τη διαπολιτισμική ανταλλαγή και προάγοντας τον πολιτιστικό διάλογο. Ξεχωριστή στιγμή αποτέλεσε η εμφάνιση της μικτής χορωδίας της Δεκέλειας, η οποία παρουσίασε το έργο της υπό τη διεύθυνση του Τζον Μπλένκινσιοπ. Η συναυλία αυτή εντυπωσίασε το κοινό με την αρτιότητα και την εκφραστική της δύναμη, επιβεβαιώνοντας τον ρόλο του Λυκείου ως κέντρου φιλοξενίας υψηλής ποιότητας καλλιτεχνικών γεγονότων.¹⁰¹

Στο πλαίσιο της διατήρησης και ανάδειξης της λαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς, το Λύκειο Ελληνίδων συμμετείχε με επιτυχία στον Α΄ Παγκύπριο Διαγωνισμό Κυπριακών Λαϊκών Χορών, Μουσικής και Τραγουδιού. Η παρουσία του Λυκείου στον διαγωνισμό αυτόν υπήρξε άκρως αντιπροσωπευτική του έργου που επιτελούσε για τη διαφύλαξη της παραδοσιακής τέχνης και την ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας.¹⁰² Με μεράκι και συνέπεια, τα μέλη του παρουσίασαν χορούς, τραγούδια και μουσικά ακούσματα, τιμώντας την τοπική παράδοση και προβάλλοντάς την σε παγκύπρια κλίμακα.

Μεγάλη επιτυχία σημείωσε το ρεσιτάλ βιολιού που πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα του Λυκείου από διακεκριμένη καλλιτέχνίδα από τη Ρωσία, η οποία κατείχε τη θέση του πρώτου βιολιού στο Κονσερβατουάρ Τσαϊκόφσκι. Η συναυλία προσέλκυσε πυκνό μουσικόφιλο κοινό, που παρακολούθησε με θαυμασμό την υψηλού επιπέδου ερμηνεία της σολίστ.¹⁰³ Ανάμεσα στο ακροατήριο παρευρέθηκαν ο Έπαρχος, ο Δήμαρχος Αμμοχώστου καθώς και άλλα σημαντικά

¹⁰⁰ *Η Χαραυγή*, Λευκωσία 1/6/1967.

¹⁰¹ *Η Μάχη*, Λευκωσία 2/6/1967.

¹⁰² *Η Ελευθερία*, Λευκωσία 2/6/1967.

¹⁰³ *Η Χαραυγή*, Λευκωσία 2/6/1967.

πρόσωπα της τοπικής κοινωνίας, γεγονός που υπογράμμισε το κύρος της εκδήλωσης και την πολιτιστική ακτινοβολία του Σωματείου.

Ένα ακόμη γεγονός που αναδεικνύει την αναγνώριση του έργου του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου στον χώρο της μουσικής παιδείας, αποτελεί η επίσκεψη του Γενικού Διευθυντή της Κρατικής Ορχήστρας και του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης, κ. Σόλωνα Μιχαηλίδη, για τη διεξαγωγή εξετάσεων στους μαθητές του Ωδείου του Λυκείου.¹⁰⁴ Η παρουσία μιας τόσο σημαντικής φυσιογνωμίας της ελληνικής μουσικής σκηνής επιβεβαίωσε το υψηλό επίπεδο της μουσικής εκπαίδευσης που παρεχόταν στο Ωδείο του Σωματείου και αποτέλεσε τιμή και επιβράβευση για την προσπάθεια μαθητών και διδασκόντων. Η επίσκεψη συνοδεύτηκε από θετικά σχόλια και θερμές εκφράσεις ενθουσιασμού από τον κ. Μιχαηλίδη για την πρόοδο και το επίπεδο των σπουδαστών.

Το Σωματείο επιπρόσθετα, διοργάνωσε συναυλία με σκοπό την ενίσχυση του Ωδείου του. Στην εκδήλωση συμμετείχαν μέλη του διδακτικού προσωπικού του Ωδείου, συμβάλλοντας με την τέχνη τους στην επίτευξη του φιλανθρωπικού σκοπού. Συγκεκριμένα, έλαβαν μέρος η κ. Μαίρη Σμετοπούλου, η οποία ερμήνευσε τραγούδια, ο κ. Γιώργος Αρβανιτάκης επίσης στο τραγούδι και η κ. Άρα Βορογκανιάν στο πιάνο.¹⁰⁵ Η συναυλία σημείωσε μεγάλη επιτυχία και αποτέλεσε ένα ακόμη δείγμα της υψηλής ποιότητας και του πολιτιστικού χαρακτήρα των δράσεων του Λυκείου Ελληνίδων. Το πρόγραμμα υπήρξε πλούσιο και εκλεκτό, η εκτέλεση άψογη από πεπειραμένους και ευσυνείδητους καλλιτέχνες, ενώ η ατμόσφαιρα που επικράτησε ήταν έντονα καλλιτεχνική. Ο Τύπος της εποχής επεσήμανε τον πνευματικό χαρακτήρα όχι μόνο των συναυλιών αλλά και όλων των συγκεντρώσεων που διενεργούσε το Λύκειο.

Γνωστά ονόματα που άφησαν το στίγμα τους στο Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου είναι οι Ελλάδος Σπανδωνίδου, Κρινιώ Καλομοίρη, Ναυσικά Γαλανού, Νίτσα Αναγιάννη και Ασπασία Γάβρη στο τραγούδι, καθώς και ο Βύρων Κολάσης στο βιολί. Οι καταξιωμένοι αυτοί καλλιτέχνες συμμετείχαν σε συναυλίες προηγούμενων χρόνων, οι οποίες άφησαν ανεξίτηλο αποτύπωμα στη μνήμη του κοινού και αναβάθμισαν το πολιτιστικό κύρος του Σωματείου.¹⁰⁶ Μέσα από τέτοιες συνεργασίες, το Λύκειο ανέδειξε σταθερά τον ρόλο του ως θεματοφύλακας ποιοτικής καλλιτεχνικής έκφρασης και πυρήνας πολιτιστικής δημιουργίας στην Κύπρο.

¹⁰⁴ *Η τελευταία ώρα*, Λευκωσία 6/6/1967.

¹⁰⁵ *Το Έθνος*, Λευκωσία 6/3/1960.

¹⁰⁶ Λύκειο Ελληνίδων, ο.π., τα 30 χρόνια.

Κεφάλαιο 5: Η 30^η επέτειος του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου και η ίδρυση του Καλλιμάρμαρου Μεγάρου

Το έτος 1962, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου τίμησε την 30ή επέτειο από την ίδρυσή του με μια λαμπρή και συμβολική εκδήλωση, η οποία αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία του Σωματείου και της πόλης. Στους εορτασμούς παρευρέθηκε ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄, ο οποίος τίμησε την εκδήλωση με την παρουσία του και έθεσε τον θεμέλιο λίθο του νέου κτηρίου του Λυκείου. Ακόμα στον εορτασμό παρέστησαν ο Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων κ. Γλαύκος Κληρίδης, ο πρόεδρος της Ε.Κ.Σ Δρ. Κ. Σπυριδάκης, ο πρεσβευτής της Ελλάδας κ. Δεληβάνης, αξιωματούχοι της Ελληνικής πρεσβείας, ο Διοικητής της ΕΛΔΥΚ Στρατηγός Παντελίδης, ο Πρύτανης και μέλη της Συγκλήτου Πανεπιστημίου Αθηνών, ο διευθυντής του τμήματος Πνευματικής και

Πολιτιστικής Ανάπτυξης κ. Χρ. Παπαχρυσοστόμου, ο Δήμαρχος Αμμοχώστου κ.α.¹⁰⁷

Η γιορτή πραγματοποιήθηκε στις 15 Απριλίου 1962, στο κινηματοθέατρο «Ηραΐον» στο Βαρώσι και περιλάμβανε ποικίλες πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως ομιλίες, απαγγελίες και μουσικά δρώμενα, τα οποία ανέδειξαν με παραστατικό τρόπο το πνευματικό, πολιτιστικό και κοινωνικό έργο του Σωματείου. Ιδιαίτερα συγκινητική υπήρξε η μακροσκελής ομιλία της Προέδρου του Λυκείου Ελληνίδων, η οποία προέβη σε μια εκτενή αναδρομή στα πρώτα χρόνια από την ίδρυση του Λυκείου, φωτίζοντας σημαντικές στιγμές και πρωτοβουλίες της πορείας του.

Η Πρόεδρος εξέφρασε ευχαριστίες προς τα πρώτα μέλη που στήριξαν το όραμα της ίδρυσης, ενώ στάθηκε με έμφαση στη συνολική προσφορά του Σωματείου στην κοινωνική, θρησκευτική, πνευματική και εθνική ζωή της Αμμοχώστου, τονίζοντας την ανάγκη συνέχισης του έργου με το ίδιο πάθος και αφοσίωση.

Ωστόσο, η ουσιαστικότερη αλλαγή της περιόδου, ήταν η ανέγερση του ιδιόκτητου κτιρίου του Λυκείου, το οποίο εγκαινιάστηκε το 1967, αποτελώντας ορόσημο στην ιστορία του Σωματείου. Ο νέος αυτός χώρος προσέφερε σύγχρονες υποδομές για τη φιλοξενία εκδηλώσεων, μαθημάτων, προβών και φιλανθρωπικών δράσεων, ενισχύοντας τη θεσμική και πολιτιστική ταυτότητα του Λυκείου. Το καλλιμάρμαρο όπως ονομάστηκε, βρισκόταν απέναντι από το Ελληνικό Γυμνάσιο Αμμοχώστου, στη λεωφόρο Δημοκρατίας του Βαρωσίου.¹⁰⁸ Το νέο επιβλητικό κτήριο περιλάμβανε υπόγειο, ισόγειο, πρώτο και δεύτερο όροφο. Το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου έπαυσε να είναι μόνο το πνευματικό γυναικείο σωματείο, ήταν το κέντρο της πόλης, μετά το 1964 όταν απέκτησε το καλλιμάρμαρο κτίριο του που η μεγάλη Μαρία Π. Ιωάννου δώρισε στην πόλη.¹⁰⁹

Τα εγκαίνια του Μεγάρου του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου τελέστηκαν στις 14 Μαΐου 1967 από τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ'. Πλήθος κόσμου συγκεντρώθηκε στο καλλιμάρμαρο οίκημα, όπου επικρατούσε πανηγυρική ατμόσφαιρα, ενώ ο ενθουσιασμός των παρευρισκόμενων ήταν ιδιαίτερα έντονος και έκδηλος. Η χορωδία του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου έψαλε τον Ύμνο του Σωματείου υπό την εμπνευσμένη διεύθυνση του κ. Αρβανιτάκη. Στη συνέχεια, τον λόγο έλαβε η Πρόεδρος του Λυκείου, η οποία εμφανώς συγκινημένη, απηύθυνε θερμό χαιρετισμό προς το πολυπληθές

¹⁰⁷ *Η Ελευθερία*, 17/4/1962.

¹⁰⁸ Συνέντευξη στην κ. Μάρω Χαραλαμπίδου, 26/3/2025, η συνέντευξη είναι καταθετημένη στο προσωπικό μου αρχείο.

¹⁰⁹ Τα 50 χρόνια, ο.π., σ.21.

κοινό και εξέφρασε την ειλικρινή της ευγνωμοσύνη προς τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας για την τιμητική του παρουσία και τη διαχρονική στήριξη προς το έργο του Σωματείου. Η ιδρύτρια δεν παρέλειψε να αναφερθεί στον αείμνηστο σύζυγό της, ο οποίος πέθανε το 1950 ως «τη συμπαθέστατη μορφή του φιλόμουσου και φωτισμένου εκείνου ανθρώπου που επάλλετο από αγάπη προς τη μουσική, την ποίηση και γενικά για κάθε καλό και ωραίο», αναγνωρίζοντας την πολύτιμη βοήθεια του, ώστε να κρατηθεί το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου.¹¹⁰

Κατόπιν, τον λόγο έλαβε η κα Μαρίτσα Πετρίδη, η οποία προχώρησε στην ανάγνωση του ψηφίσματος που είχε καταρτιστεί ειδικά για την περίπτωση, αποτυπώνοντας το ήθος, την αποστολή και τις αξίες του Λυκείου. Ακόμα ανακοινώθηκαν οι αποφάσεις του διοικητικού συμβουλίου, σύμφωνα με τις οποίες η Μαρία Π. Ιωάννου και ο σύζυγος της Παναγιώτης Ιωάννου θα ανακηρυχθούν ως οι μεγάλοι ευεργέτες και τα ονόματά τους θα αναγραφούν στην πλάκα που τοποθετηθεί στην πρόσοψη του Καλλιμάρμαρου.¹¹¹

Ακολούθησαν χαιρετισμοί από τον Δήμαρχο Αμμοχώστου κ. Ανδρέα Πούγιουρο, τον έπαρχο κ. Δ. Παραλίκη, την κ. Αλεξάνδρα Ν. Ιακωβίδου εκ μέρους της Πνευματικής Αδελφότητας, της προέδρου του Εθνικού συμβουλίου Ελληνίδων Κύπρου κ. Μαρούλας Μίτλεττον, τον πρόεδρο του Επιστημονικού Συλλόγου Αμμοχώστου Δρ. Κ. Χατζηιωάννου, των τριών Γυμνασίων Αμμοχώστου και τέλος της προέδρου του Φιλόπτωχου Συλλόγου Αμμοχώστου κ. Χρυσάνθης Πιερίδου. Στην τελετή παρευρέθηκαν επίσης, υψηλά στελέχη της Εθνικής Φρουράς, ο Υπουργός Παιδείας Δρ. κ. Σπυριδάκης, ο Υπουργός Οικονομικών κ. Ρ. Σολομίδης, βουλευτές Αμμοχώστου και μέλη της σχολικής εφορίας Αμμοχώστου.¹¹² Κατά την ομιλία του Δημάρχου Αμμοχώστου, Ανδρέα Πούγιουρου, ο ίδιος ανακοίνωσε με συγκίνηση ότι το Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης έλαβε ομόφωνη απόφαση να αναγνωρίσει επισήμως τις εξαιρετικές υπηρεσίες της Μαρίας Π. Ιωάννου προς την κοινωνία και τον πολιτισμό της Αμμοχώστου. Ως ένδειξη ευγνωμοσύνης για την καθοριστική της συμβολή στην παιδεία, την ανάδειξη της γυναικείας παρουσίας και την πνευματική πρόοδο του τόπου, αποφασίστηκε να της απονεμηθεί το Χρυσό Μετάλλιο της Πόλης. Η εν λόγω διάκριση απονεμήθηκε για πρώτη φορά στην ιστορία της Αμμοχώστου, γεγονός που προσδίδει ακόμη μεγαλύτερη βαρύτητα στην τιμή και καταδεικνύει τη βαθιά εκτίμηση της τοπικής κοινωνίας στο πρόσωπο και το έργο της.¹¹³

¹¹⁰ Απόσπασμα από την ομιλία της Μαρίας Π. Ιωάννου στα εγκαίνια του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, 14 Μαΐου 1967, Αρχείο Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου.

¹¹¹ *Η Ελευθερία*, 16/5/1967.

¹¹² *Οι Νέοι Καιροί*, 15/5/1967.

¹¹³ Τα 50 χρόνια, ο.π., σ.11.

Άξιο αναφοράς, είναι ο λόγος που απηύθυνε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' κατά την τελετή των εγκαινίων, ο οποίος έδωσε τις ευλογίες του στα μέλη αλλά και στην πρόεδρο του Λυκείου. Συγκεκριμένα, επαίνεσε το έργο τους και ευχήθηκε « γόνιμον, πλούσιαν και καρποφόρον δράσιν» και κατέταξε την Μαρία Π. Ιωάννου και τον σύζυγο της, ανάμεσα στους μεγάλους ευεργέτες της πόλης αλλά και ολόκληρου του νησιού, καθώς το Λύκειο «εταυτίσθη προς πάσαν πνευματικήν, καλλιτεχνικήν, ανθρωπιστικήν και εθνική δραστηριότητα, με αφοσίωσιν εις τα ανώτερα ιδανικά τα οποία υπήρξαν οι βάσεις εκ των οποίων εκτίσθη».¹¹⁴

Το 1972, ο υπόγειος χώρος του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, ο οποίος μέχρι τότε λειτουργούσε ως αίθουσα μπαλέτου, μετατράπηκε σε Γκαλερί, σηματοδοτώντας μια νέα εποχή για την καλλιτεχνική δραστηριότητα του Σωματείου. Η μετατροπή αυτή αποτέλεσε στόχευε την ενίσχυση της εικαστικής παιδείας και την πολιτιστική εξωστρέφεια της πόλης. Στον νέο αυτό χώρο φιλοξενήθηκαν δεκάδες εκθέσεις, τόσο Κυπρίων όσο και ξένων καλλιτεχνών, καθώς και εκθέσεις χειροτεχνίας, που ανέδειξαν την παραδοσιακή τέχνη και τη δημιουργικότητα. Ενδεικτικά, στην Γκαλερί του Λυκείου παρουσίασαν το έργο τους διακεκριμένοι καλλιτέχνες, όπως ο Άντυ Χατζηαδάμου, ο Άντυ Παρτζίλη, η Ιουλία Τουμαζή, ο Ξάνθος Χατζησωτηρίου και ο Φώτος Χατζησωτηρίου.¹¹⁵ Η λειτουργία της Γκαλερί ενίσχυσε την πολιτιστική ταυτότητα του Λυκείου, εδραιώνοντάς το ως σημαντικό πυλώνα της πολιτιστικής ζωής της Αμμοχώστου.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1967 το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου σύμφωνα με εφημερίδα της εποχής, στις 29 Δεκεμβρίου του εν λόγω έτους η Ακαδημία Αθηνών βράβευσε το σωματείο για την τεράστια προσφορά του στη παιδεία του νησιού. Το βραβείο αυτό παρέλαβε η τότε λυκειάρχης κα. Κλαίρη Αγγελίδου, η οποία μετέβηκε στην Αθήνα για τον λόγο αυτό.¹¹⁶ Η εφημερίδα «Σημερινή» έγραψε: «Δίκαιη η βράβευση προς το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου από την Ακαδημία Αθηνών, γιατί το σωματείο αυτό υπήρξε φυτώριο γραμμάτων και τεχνών σε μια πόλη, που τότε, πριν τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο είχε περιορισμένη πνευματική και καλλιτεχνική και κίνηση».

¹¹⁴ *Η Ελευθερία*, Λευκωσία 16/5/1967.

¹¹⁵ Σχίζα, ο.π., σ. 26-27.

¹¹⁶ *Κήρυκας*, Λευκωσία 25/12/1987.

5.1. Σημαντικές προσωπικότητες που πέρασαν από το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου

Μετά τη μεγάλη απώλεια που υπέστη το Λύκειο με τον θάνατο της μεγάλης του ιδρύτριας και εμπνεύστριας Μαρίας Π. Ιωάννου, από το 1971 έως το 1987, τα ηνία ανέλαβε η Μαρίτσα Πετρίδου, η οποία εργάστηκε με αφοσίωση και συνέπεια για την πρόοδο του Σωματείου. Η προεδρία της Μαρίτσας ωστόσο, συγκλονίστηκε από την εισβολή του Αττίλα, την προσφυγοποίηση και τον διασκορπισμό των μελών του Λυκείου στην Κύπρο, την Ευρώπη, Αμερική και Αυστραλία.¹¹⁷

Η Μαρίτσα Πετρίδου υπήρξε μια εμβληματική μορφή της Αμμοχώστου, γνωστή για το ήθος, την προσφορά και την αφοσίωσή της στον εθνικό αγώνα. Γεννημένη στη Σμύρνη, καταγόταν από οικογένεια με ρίζες στην Ιωνία, φέρνοντας μαζί της την πνευματική και πολιτιστική κληρονομιά της Μικράς Ασίας. Σπούδασε Οδοντιατρική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών την περίοδο 1926–1929, όπου και άριστευσε στις σπουδές της.¹¹⁸

Το 1937, μετά τον γάμο της με τον επίσης οδοντίατρο Κώστα Πετρίδη, εγκαταστάθηκαν στην Αμμόχωστο, όπου και άρχισαν από κοινού την επαγγελματική και κοινωνική τους δράση.

¹¹⁷ Τα 70 χρόνια, ο.π.,σ.20.

¹¹⁸ **Στο ίδιο**, σ.47.

Κατά τη διάρκεια του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ (1955–1959), το ζεύγος Πετρίδη πρόσφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες στον Αγώνα, θέτοντας τον εαυτό του στην υπηρεσία των ιδανικών της Ελευθερίας. Οι αγωνιστές θεωρούσαν τη Μαρίτσα Πετρίδου "μάννα" τους, καθώς το σπίτι της ήταν πάντα ανοιχτό για όσους καταδιώκονταν ή είχαν ανάγκη προστασίας.¹¹⁹

Το οδοντιατρείο τους, όπως αναφέρεται σε προφορικές μαρτυρίες, λειτουργούσε ως ασφαλές καταφύγιο, αφού λόγω της φύσης του χώρου ήταν δύσκολο να ελεγχθεί από τις βρετανικές δυνάμεις.¹²⁰ Εκεί φέρεται να φιλοξενήθηκαν καταζητούμενοι αγωνιστές, όπως ο Ξάνθος Σαμάρας και ο Γρηγόρης Αυξεντίου, στους οποίους το ζευγάρι πρόσφερε φροντίδα, κάλυψη και ελπίδα.¹²¹

Παράλληλα, κατά τη διάρκεια της πολυσχιδούς δράσης του, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου πλαισιώθηκε από σημαντικές δασκάλες και παιδαγωγούς, οι οποίες συνέβαλαν καθοριστικά στην πνευματική και καλλιτεχνική καλλιέργεια της τοπικής κοινωνίας. Στο Κυριακάτικο Σχολείο του Λυκείου, όπου διδάσκονταν γραφή, ανάγνωση και αριθμητική σε φτωχά κορίτσια, δίδαξαν μεταξύ άλλων οι Σοφία Ιακώβου, Φωτεινή Παπαδοπούλου, Αναστασία και Πολυξένη Μιχαηλίδου, Μαρία Ασπρόφτα και Μαρία Κυριακίδου.¹²² Στον τομέα της μουσικής ξεχωρίζουν οι Μαρία Αγαθαγγέλου Δημητρίου καθηγήτρια η οποία δίδασκε μαντολίνο, η Μαίρη Σμετοπούλου, διδασκάλισσα πιάνου και όπερας, ο Σώτος Βασιλειάδης και ο Γιώργος Αρβανιτάκης που δίδαξαν πιάνο και βιολί.¹²³ Παράλληλα, διδασκάλες όπως η Ναταλία Μιχαηλίδου – Αρβανιτάκη και η Λούλα Μιχαηλίδου ασχολήθηκαν με την απαγγελία.¹²⁴ Η δράση αυτών των εκπαιδευτικών ενίσχυσε ουσιαστικά την αποστολή του Λυκείου ως πολιτιστικό και παιδευτικό κέντρο.

Στο πέραςμα των χρόνων, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου συνεργάστηκε και φιλοξένησε και άλλους καλλιτέχνες και προσωπικότητες που άφησαν ανεξίτηλο το στίγμα τους στην πορεία του. Γνωστά ονόματα του μουσικού κόσμου τίμησαν με την παρουσία και το έργο τους το Σωματείο, ενισχύοντας τη φήμη του. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται οι ερμηνεύτριες

¹¹⁹ **Στο ίδιο.**

¹²⁰ Συνέντευξη στην κ. Μάρω Χαραλαμπίδου, 26/3/2025, η συνέντευξη είναι κατατεθειμένη στο προσωπικό μου αρχείο.

¹²¹ Τα 70 χρόνια, ο.π., σ.47.

¹²² Αρχείο Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, Κατάλογος Εκπαιδευτικού Προσωπικού Κυριακάτικου Σχολείου, δεκαετία 1960.

¹²³ *Η Αλήθεια*, Λευκωσία, 25/3/ 1965.

¹²⁴ Ομιλία Μαρίας Π. Ιωάννου στην επέτειο του Λυκείου, 1969.

Ελλάδος Σπανδωνίδου, Κρινιώ Καλομοίρη, Ναυσικά Γαλανού, Νίτσα Αναγιάννη και Ασπασία Γάβρη, καθώς και ο διακεκριμένος βιολονίστας Βύρων Κολάσης. Οι καλλιτέχνες αυτοί συμμετείχαν σε συναυλίες που διοργανώθηκαν σε διαφορετικές περιόδους της δράσης του Λυκείου, προσδίδοντας κύρος και ποιότητα στις εκδηλώσεις του. Η συμβολή τους αποτέλεσε σημαντικό κεφάλαιο στην καλλιτεχνική φυσιογνωμία του Λυκείου.

5.2. Μια σύντομη αναφορά για την τύχη του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου μετά την Τουρκική εισβολή.

Το Λύκειο Ελληνίδων διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο κατά τη διάρκεια της Τουρκικής εισβολής, πριν από την κατάληψη της Αμμοχώστου. Το Μέγαρο του Λυκείου είχε μετατραπεί σε κέντρο συλλογής ρούχων και τροφίμων για τους πρόσφυγες της Κερύνειας καθώς τα μέλη του Λυκείου, σε συνεργασία με άλλα σωματεία της Αμμοχώστου, εργάζονταν ακούραστα όλη την ημέρα, συλλέγοντας τα απαραίτητα και μαγειρεύοντας στο υπόγειο του Σωματείου, προκειμένου να στηρίζουν τους πληγέντες¹²⁵. Για ακόμη μία φορά, το Λύκειο απέδειξε τον βαθύ ανθρωπιστικό του προσανατολισμό, υπηρετώντας με αγάπη, αλληλεγγύη και γενναιοδωρία.

Μετά τον οδυνηρό ξεριζωμό από την αγαπημένη πόλη της Αμμοχώστου, το Λύκειο Ελληνίδων κλήθηκε να ανασυγκροτηθεί μέσα από τις στάχτες της απώλειας. Παρά τις δύσκολες συνθήκες της προσφυγιάς, το Σωματείο δεν λύγισε αλλά αντίθετα μετατράπηκε σε πηγή δύναμης συνοχής και ελπίδας για τα μέλη του. Πιστό στις αξίες της μόρφωσης, της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και της γυναικείας ενδυνάμωσης, το Λύκειο προσαρμόστηκε στις νέες συνθήκες και διατήρησε ζωντανή τη μνήμη της κατεχόμενης Αμμοχώστου. Μέσα από πολιτιστικές εκδηλώσεις, δράσεις για τη διατήρηση της παράδοσης και πρωτοβουλίες ενίσχυσης του γυναικείου ρόλου στην κοινωνία, το Λύκειο συνέχισε να προσφέρει στην

¹²⁵ Τα 50 χρόνια, ο.π., σ.22-25.

κυπριακή κοινωνία, παραμένοντας πιστό στην αποστολή του και αποτελώντας σύμβολο αντίστασης και δημιουργικότητας.

Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία, μετά την εισβολή οι περισσότεροι Βαρωσιώτες εγκαταστάθηκαν κυρίως στη Λεμεσό, αλλά και σε άλλες περιοχές της Κύπρου.¹²⁶ Κάποια από τα μέλη του Λυκείου, όταν κατόρθωσαν να συναντηθούν, κατέβαλαν προσπάθειες για τον εντοπισμό και άλλων μελών, με στόχο την επαναδραστηριοποίηση του Σωματείου. Παρά τις μεγάλες δυσκολίες και το συναισθηματικό βάρος που συνόδευε την προσπάθεια, με την πάροδο του χρόνου αρκετά μέλη κατάφεραν να ανασυνταχθούν και να συνεχίσουν τη δράση τους.

Κατά τη διάρκεια της τραγικής περιόδου της προσφυγιάς που ακολούθησε την τουρκική εισβολή, τα μέλη του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου ανέλαβαν ενεργό και καθοριστικό ρόλο στην ανακούφιση των προσφύγων. Με απaráμιλλη αυταπάρνηση και αίσθημα καθήκοντος, συνέβαλαν προσφέροντας καθημερινά πολύτιμες υπηρεσίες.

Τα μέλη του Λυκείου συμμετείχαν δυναμικά στην εγκατάσταση των προσωρινών καταυλισμών, στήνοντας αντίσκηνα για να εξασφαλίσουν στέγη στους άστεγους πρόσφυγες. Με αφοσίωση φρόντιζαν ώστε να υπάρχει καθημερινά επαρκές φαγητό, μαγειρεύοντας ή διανέμοντας έτοιμα γεύματα σε όσους είχαν ανάγκη. Παράλληλα, αναλάμβαναν τη διανομή ρούχων, τα οποία έφταναν από την Ελλάδα χάρη στην πολύτιμη υποστήριξη των Λυκείων Ελληνίδων άλλων πόλεων, αποδεικνύοντας στην πράξη τη δύναμη της αλληλεγγύης¹²⁷. Πέρα από τη συμβολή τους στους καταυλισμούς, αρκετά μέλη του Λυκείου εργάστηκαν εθελοντικά στον Ερυθρό Σταυρό, προσφέροντας βοήθεια σε ιατρικές μονάδες, φροντίζοντας τραυματίες και στηρίζοντας ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού.

Το έργο αυτό των μελών του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου αποτελεί ζωντανή απόδειξη του ανθρωπιστικού τους πνεύματος και της αφοσίωσής τους στην υπηρεσία της κοινωνίας, ακόμη και στις πιο δύσκολες στιγμές της σύγχρονης κυπριακής ιστορίας.

Παράλληλα, σε μια προσπάθεια τους να αναδείξουν διεθνώς το δράμα της κατεχόμενης Αμμοχώστου και να υπερασπιστούν τα δικαιώματα των εκτοπισμένων, τα μέλη του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου ανέλαβαν δυναμικές πρωτοβουλίες. Απέστειλαν τηλεγραφήματα προς τον Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, το Κογκρέσο των Ηνωμένων

¹²⁶ Συνέντευξη στην κ. Έλενα Στάθη, 6/4/2025, η συνέντευξη είναι κατατεθειμένη στο προσωπικό μου αρχείο.

¹²⁷ Συνέντευξη στην κ. Έλενα Στάθη, 6/4/2025, η συνέντευξη είναι κατατεθειμένη στο προσωπικό μου αρχείο.

Πολιτειών, τα κοινοβούλια της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Γερμανίας, καθώς και σε Αμερικανούς βουλευτές, ζητώντας τη διεθνή υποστήριξη και την αποκατάσταση των δικαίων της Κύπρου.¹²⁸

Ακόμα, το Λύκειο έλαβε ενεργό μέρος σε όλες τις μεγάλες κινητοποιήσεις της εποχής. Μέλη του συμμετείχαν δυναμικά στην ιστορική «Πορεία για την Αμμόχωστο», σε μαζικά συλλαλητήρια, συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας και εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης τόσο στην Κύπρο όσο και στο εξωτερικό.¹²⁹ Με αίσθημα εθνικής ευθύνης και απαράμιλλη αποφασιστικότητα, οι γυναίκες του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου σήκωσαν τη φωνή τους ενάντια στην αδικία, προβάλλοντας το αίτημα για επιστροφή στις πατρογονικές τους εστίες και υπερασπιζόμενες το δικαίωμα της πατρίδας τους στην ελευθερία.

Αργότερα, μεριμνώντας να συνεχίσουν το έργο που είχε διακοπεί ξαφνικά και βίαια στην Αμμόχωστο, τα μέλη του Λυκείου προχώρησαν στην αναδιοργάνωση των δραστηριοτήτων τους. Διοργάνωναν πολιτιστικές εκδηλώσεις, διαλέξεις, εκθέσεις ζωγραφικής και ρεσιτάλ, δίνοντας νέο νόημα στη συλλογική τους δράση. Το 1979, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου κατάφερε να επαναλειτουργήσει την παιδική εξοχή στην Αγία Νάπα, προσφέροντας έναν χώρο φιλοξενίας και ξεγνοιασιάς για παιδιά πεσόντων, εγκλωβισμένων και αγνοουμένων. Κάθε καλοκαίρι, δεκάδες παιδιά έβρισκαν εκεί στιγμές χαράς και στήριξης, μακριά από τα τραύματα του πολέμου και της προσφυγιάς.

Παράλληλα, το Λύκειο εργάστηκε συστηματικά για την αναβίωση της μουσικής παιδείας. Το 1975 επαναλειτούργησε το Ωδείο του στη Λεμεσό, ενώ το 1979 άνοιξε ξανά τις πύλες του και στη Λάρνακα και αργότερα στο Παραλίμνι, διατηρώντας αδιάλειπτη την παράδοση της μουσικής εκπαίδευσης και καλλιέργειας.

Σταδιακά, το Λύκειο επέκτεινε τη δράση του με τη διοργάνωση διαφόρων εκδηλώσεων: φιλολογικά τσάγια, εκθέσεις ζωγραφικής, διαλέξεις, συναυλίες και άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες που έδιναν βήμα στην καλλιτεχνική δημιουργία και ενίσχυαν τη συλλογικότητα και την πολιτιστική μνήμη. Μέσα από αυτές τις πρωτοβουλίες, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου όχι μόνο διατήρησε τον ρόλο του ως πυλώνας πολιτισμού, αλλά αναδείχθηκε σε ζωντανό σύμβολο αναγέννησης, αξιοπρέπειας και ελπίδας για τις επόμενες γενιές.

¹²⁸ Τα 50 χρόνια, ο.π., σ.25.

¹²⁹ Στο ίδιο.

Σήμερα, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου εξακολουθεί να ζει και να δημιουργεί, χάρη στην αγάπη και την αφοσίωση των γυναικών που το κρατούν ζωντανό με καρδιά, μνήμη και πίστη. Αν και ξεριζωμένο από τη φυσική του εστία, δεν έπαψε ποτέ να αποτελεί φάρο πολιτισμού και πνευματικής καλλιέργειας. Το Λύκειο συνεχίζει αδιάκοπα την αποστολή του, μεταφέροντας τον παλμό της χαμένης πόλης σε κάθε γωνιά της ελεύθερης Κύπρου.

Συμπεράσματα

Η μελέτη της ιστορίας του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου ανέδειξε την πολύπλευρη και βαθιά ριζωμένη προσφορά του στην τοπική κοινωνία, τόσο στον πολιτιστικό όσο και στον κοινωνικό και εθνικό τομέα. Από την ίδρυσή του έως και τη βίαιη διακοπή της λειτουργίας του το 1974, το Λύκειο κατόρθωσε να εδραιώσει τη θέση του ως θεσμός για τη γυναίκα, την παιδεία και την πολιτιστική παράδοση στην πόλη της Αμμοχώστου.

Η ιστορική πορεία του αποτυπώνει με τον πιο παραστατικό τρόπο τη δύναμη της συλλογικής προσπάθειας, την αντοχή απέναντι στις δυσκολίες και την αδιάκοπη επιδίωξη της γυναικείας προόδου. Η δημιουργία του σε μια εποχή περιοριστικών κοινωνικών αντιλήψεων για τη θέση της γυναίκας υπήρξε μια ριζοσπαστική και προοδευτική πράξη. Οι γυναίκες της Αμμοχώστου, μέσα από τη συμμετοχή τους στο Σωματείο, βρήκαν για πρώτη φορά έναν χώρο όπου μπορούσαν να μορφωθούν, να καλλιεργήσουν τα ταλέντα τους και να αποκτήσουν κοινωνική αναγνώριση.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, κατά τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου αντιμετωπίστηκε με επιφυλακτικότητα, ακόμη και δυσπιστία, από το μεγαλύτερο μέρος της ανδρικής κοινωνίας. Η ανάδειξη του ρόλου της γυναίκας στη δημόσια σφαίρα, η πρόσβασή της στη μόρφωση και η ενεργός της συμμετοχή σε πολιτιστικές και κοινωνικές δραστηριότητες έρχονταν σε αντίθεση με τις παραδοσιακές αντιλήψεις της εποχής. Ωστόσο, η σοβαρότητα, η συνέπεια και η κοινωνική προσφορά των μελών του Λυκείου κέρδισαν γρήγορα τον σεβασμό της τοπικής κοινωνίας. Το Σωματείο όχι μόνο έγινε αποδεκτό, αλλά αγκαλιάστηκε και αναγνωρίστηκε ως ένας θεσμός αξίας, προσφοράς και κύρους, που λειτουργούσε προς όφελος των ανδρών, των γυναικών και των παιδιών. Αυτή η σταδιακή

αναγνώριση καταδεικνύει πως η κοινωνική αλλαγή μπορεί να επιτευχθεί ακόμη και μέσα σε παραδοσιακά πλαίσια, όταν βασίζεται στην προσφορά, στον σεβασμό και στην κοινή ωφέλεια.

Η ιστορική διαδρομή του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου καταδεικνύει με ακρίβεια την επιμονή, την προσήλωση και τη δύναμη που επέδειξαν οι γυναίκες-μέλη του Σωματίου προκειμένου να υλοποιήσουν τους στόχους τους, παρά τις αντίξοες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες της εποχής. Αντιμετωπίζοντας σοβαρούς περιορισμούς, οι ίδιες επέλεξαν τον δρόμο της δημιουργικής δράσης, της συλλογικής προσπάθειας και της σταδιακής διεκδίκησης κοινωνικού ρόλου. Η πορεία τους χαρακτηρίζεται από συνέπεια και οργανωτική αποτελεσματικότητα, γεγονός που επέτρεψε την εδραίωση του Λυκείου ως θεσμού με διακριτή παρουσία στο πολιτιστικό και κοινωνικό γίγνεσθαι της Αμμοχώστου. Η επίτευξη του έργου τους δεν αποτέλεσε προϊόν συγκυριακής εύνοιας, αλλά αποτέλεσμα μακρόπνοης δράσης, συνειδητής προσπάθειας και βαθιάς αίσθησης κοινωνικής ευθύνης.

Το Λύκειο λοιπόν, αναδείχθηκε ως ένα σχολείο ζωής, προσφέροντας εφόδια αυτοπεποίθησης, κριτικής σκέψης και κοινωνικής υπευθυνότητας σε γενιές γυναικών που έμελλε να αποτελέσουν ενεργούς πολίτες μιας κοινωνίας που σταδιακά άλλαζε. Η συμβολή του στη γυναικεία ενδυνάμωση δεν περιορίστηκε μόνο στην εκπαίδευση. Μέσα από τις ποικίλες του δράσεις, έδωσε στις γυναίκες την ευκαιρία να εκφραστούν δημιουργικά, να διεκδικήσουν θέση στον δημόσιο χώρο και να οικοδομήσουν δεσμούς συλλογικότητας και αλληλεγγύης.

Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η διάσταση της παιδείας, με τη λειτουργία του Κυριακάτικου Σχολείου, μέσω του οποίου μορφώθηκαν εκατοντάδες κορίτσια από όλα τα κοινωνικά στρώματα που διαφορετικά θα παρέμεναν αποκλεισμένα από τη διαδικασία της μόρφωσης.

Παράλληλα, η πολιτιστική του δράση αναδείχθηκε καθοριστική για τη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέσα από θεατρικές παραστάσεις, μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις, μαθήματα αρχαίας ελληνικής γραμματείας και τη λειτουργία ωδείου, το Λύκειο πρόβαλε την αξία της παράδοσης όχι ως παθητικό κατάλοιπο του παρελθόντος, αλλά ως ζωντανή και ενεργή δύναμη που μπορεί να εμπνέει και να διαμορφώνει το παρόν. Ταυτόχρονα, συνέβαλε στη δημιουργία πνευματικών αξιών, εμπνέοντας την τοπική κοινωνία και ενισχύοντας το πολιτισμικό της κεφάλαιο.

Η φιλανθρωπική του διάσταση υπήρξε εξίσου ουσιαστική. Με έμφαση στην υποστήριξη άπορων παιδιών, στη διοργάνωση εκδηλώσεων για την ενίσχυση κοινωνικών δομών και στην καλλιέργεια πνεύματος αλληλεγγύης, το Λύκειο λειτούργησε ως δίκτυο κοινωνικής συνοχής,

υποκαθιστώντας συχνά την κρατική μέριμνα και αποδεικνύοντας ότι οι γυναικείες οργανώσεις μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στην κοινωνία.

Επιπλέον, μέσα από τις συνεργασίες του με άλλους πολιτιστικούς φορείς, συλλόγους και εκπαιδευτικά ιδρύματα, επέκτεινε την επιρροή του πέρα από τα στενά όρια της μικρής πόλης της Αμμοχώστου, συμβάλλοντας και στη γενικότερη εξέλιξη της κυπριακής κοινωνίας. Η κοινωνική του ορατότητα και η αδιάλειπτη δράση του κατέστησαν το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου παράδειγμα προς μίμηση και φάρο πολιτισμού και ηθικών αξιών.

Η περίοδος της Αγγλοκρατίας υπήρξε για την Κύπρο μια εποχή περιορισμών και ελέγχων. Ωστόσο, σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου δεν υπέστη άμεσες παρεμβάσεις από τη βρετανική διοίκηση. Παρά τη γενικευμένη καχυποψία των αποικιοκρατών απέναντι σε σωματεία που προωθούσαν την ελληνική γλώσσα και παράδοση, το Λύκειο κατάφερε να συνεχίσει διακριτικά αλλά σταθερά το έργο του, υπηρετώντας με συνέπεια τον πολιτισμό και την εθνική ταυτότητα και διατηρώντας ζωντανή την ελληνικότητα της Κύπρου σε μια κρίσιμη ιστορική φάση.

Με την ανεξαρτησία της Κύπρου το 1960, το Λύκειο εισήλθε σε μια νέα εποχή. Ανταποκρινόμενο στις καινούργιες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, ενίσχυσε ακόμη περισσότερο τον εκπαιδευτικό και πολιτιστικό του ρόλο. Η έμφαση στη διατήρηση της παράδοσης, τη μόρφωση των γυναικών και την ενίσχυση της κοινωνικής συμμετοχής, έθεσε τα θεμέλια για την ανάδειξη μιας νέας γενιάς μορφωμένων και δυναμικών γυναικών, έτοιμων να συμβάλουν ενεργά στην πρόοδο της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Παρά τη σημαντική συμβολή του στη γυναικεία ενδυνάμωση, είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί ότι το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου δεν αποτέλεσε φεμινιστικό σωματείο υπό τη σύγχρονη έννοια του όρου. Δεν στόχευε στη ριζική ανατροπή των κοινωνικών ρόλων ούτε επιδίωκε ανοιχτή σύγκρουση με το καθιερωμένο κοινωνικό πλαίσιο της εποχής. Αντίθετα, κινήθηκε με σύνεση και αξιοποίησε δημιουργικά τις δυνατότητες που παρείχε το κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, προβάλλοντας την αξία της γυναικείας συμμετοχής στη δημόσια ζωή μέσω της παιδείας, της παράδοσης, του πολιτισμού και της φιλανθρωπίας. Το έργο του Λυκείου συνιστά μια ήπια αλλά ουσιαστική μορφή κοινωνικού μετασχηματισμού, η οποία ενίσχυσε σταδιακά τη θέση της γυναίκας, όχι με όρους αντιπαράθεσης, αλλά με όρους παιδείας, αυτογνωσίας και συλλογικής δράσης.

Η τραγική καμπή του 1974, με την τουρκική εισβολή και την κατάληψη της Αμμοχώστου, επέφερε βαθιές πληγές στον κυπριακό λαό και ανέκοψε βίαια την πορεία του Λυκείου. Ωστόσο, η δύναμη και η πίστη των μελών του αποδείχθηκαν ανεξάντλητες. Παρά τον ξεριζωμό, οι γυναίκες του Λυκείου κατόρθωσαν να συναντηθούν ξανά, να εντοπίσουν παλιές συναγωνίστριες και να επαναδραστηριοποιηθούν, αρχικά στη Λεμεσό και σταδιακά σε όλες τις μεγάλες πόλεις της Κύπρου. Η προσπάθεια αυτή πραγματοποιήθηκε κάτω από δύσκολες συνθήκες, με μεγάλο συναισθηματικό αλλά και πρακτικό κόστος. Ωστόσο, μέσα από τον αγώνα αυτόν, το Λύκειο απέδειξε για ακόμη μια φορά ότι αποτελεί ζωντανό κύτταρο της κυπριακής κοινωνίας.

Ιδιαίτερα συγκινητική υπήρξε η στάση του Λυκείου κατά τη διάρκεια της εισβολής. Για ακόμη μια φορά, στάθηκε στο ύψος των περιστάσεων, όταν το Μέγαρο του Σωματείου στην Αμμόχωστο μετατράπηκε σε κέντρο συλλογής ρουχισμού και τροφίμων για τους πρόσφυγες της Κερύνειας. Τα μέλη του εργάστηκαν ακούραστα, μαγειρεύοντας και προσφέροντας βοήθεια, αποδεικνύοντας ότι το Λύκειο δεν ήταν μόνο χώρος πολιτισμού, αλλά και εστία ανθρωπιάς και αλληλεγγύης.

Σήμερα, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου αποτελεί σύμβολο δύναμης, πίστης και αντοχής. Με το πέρασμα των δεκαετιών κατάφερε να διατηρήσει ζωντανό το πνεύμα του, εμπνέοντας νέες γενιές να συνεχίσουν το έργο της παιδείας, του πολιτισμού και της κοινωνικής δράσης. Σε μια εποχή παγκοσμιοποίησης και συνεχών αλλαγών, το Λύκειο υπενθυμίζει την αξία της παράδοσης, της συλλογικότητας και της ενεργού συμμετοχής, ιδίως για τις γυναίκες που συνεχίζουν να αγωνίζονται για ισότητα, αναγνώριση και αυτοπραγμάτωση.

Η συμβολή του Λυκείου στη χειραφέτηση της γυναίκας είναι πολύπλευρη και διαχρονική. Μέσα από την προσφορά γνώσης, την καλλιέργεια της τέχνης και τη στήριξη της κοινωνικής δράσης, έδωσε φωνή στις γυναίκες σε μια εποχή όπου η σιωπή θεωρούνταν ο κανόνας. Διαμόρφωσε μια νέα αντίληψη για τη γυναικεία ταυτότητα: όχι πλέον περιορισμένη στον ιδιωτικό χώρο, αλλά ενεργό και δημιουργικό μέρος της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής.

Η δυναμική του Λυκείου των Ελληνίδων αποτυπώνεται και μέσα από τη λειτουργία πολυάριθμων παραρτημάτων, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κύπρο. Μέχρι και σήμερα λειτουργούν τέσσερα παραρτήματα στη Λευκωσία, στη Λάρνακα, στην Ελεύθερη Επαρχία Αμμοχώστου, ενώ το ιστορικό παράρτημα της Αμμοχώστου εξακολουθεί να δραστηριοποιείται με έδρα τη Λεμεσό. Στις δραστηριότητες του Λυκείου συμμετέχουν ενεργά παλιά και νεότερα μέλη, ενώ πραγματοποιούνται τακτικές συνεδριάσεις κάθε μήνα, με στόχο

τον συντονισμό των δράσεων και τη διατήρηση της συνοχής του σωματείου. Τα κυπριακά παραρτήματα συνεχίζουν με συνέπεια το έργο του Λυκείου, προάγοντας την παράδοση, την παιδεία και τον πολιτισμό, και διατηρώντας ζωντανό το όραμα των γυναικών που το ίδρυσαν και το υπηρέτησαν.

Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί ο τρόπος με τον οποίο τα παλαιά μέλη του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου ανακαλούν και περιγράφουν τη δράση και την ιστορία του Σωματείου. Μέσα από τις αφηγήσεις τους αναδύεται μια βαθιά αγάπη, περηφάνια και συγκίνηση, που φανερώνει όχι μόνο τη δύναμη των δεσμών που δημιουργήθηκαν μέσα από τη συλλογική δράση, αλλά και τη διαχρονική σημασία που διατηρεί το Λύκειο στη συνείδησή τους. Οι προσωπικές τους μνήμες δεν αποτελούν απλώς τεκμήρια του παρελθόντος, αλλά ζωντανές αποδείξεις της επίδρασης που είχε το Λύκειο στη ζωή τους, στην ταυτότητά τους ως γυναίκες και στην κοινωνία της Αμμοχώστου ευρύτερα. Το Λύκειο δεν ήταν για εκείνες απλώς ένας σύλλογος· ήταν μια δεύτερη οικογένεια, ένα καταφύγιο δημιουργίας και συλλογικότητας, ένα σημείο αναφοράς που εξακολουθεί να τις συνδέει με τις αξίες και τα οράματα που υπηρέτησαν.

Συνοψίζοντας, το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου δεν υπήρξε απλώς ένας πολιτιστικός σύλλογος. Υπήρξε φορέας κοινωνικής αναγέννησης, θεματοφύλακας αξιών και πρωτοπόρος στον αγώνα για την ενδυνάμωση της γυναίκας. Στο πρόσωπο των γυναικών που το υπηρέτησαν, αναγνωρίζουμε την ίδια την Κύπρο: μια εικόνα αγώνα, πίστης, δημιουργικότητας και ελπίδας για ένα καλύτερο αύριο.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς πηγές:

- Καταστατικόν του εν Βαρώσις Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου, Τύποις Ν. Π. Οικονόμου, 1930.
- Πρώτο τετράδιο Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου 1923–1930, Ομοσπονδία Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου.
- Τα 30 χρόνια του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου.
- Τα 50 χρόνια του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου.
- Τα 60 χρόνια του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου.
- Τα 70 χρόνια του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου.
- Τύπος.
- Προφορικές συνεντεύξεις.

Προφορικές συνεντεύξεις

- Στάθη Έλενα , Γραμματέας Διοικητικού Συμβουλίου Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου.
- Φαρκωνή Δέσπω, Πρόεδρος παραρτήματος Λυκείου Ελληνίδων Ελεύθερης Επαρχίας Αμμοχώστου.
- Χαραλαμπίδου Μάρω , Πρόεδρος παραρτήματος Λυκείου Ελληνίδων Λάρνακας.

Εφημερίδες:

- *Έθνος*

- *Ελευθερία*
- *Εσπερινή*
- *Κήρυκας*
- *Κυπριακός Τύπος*
- *Μάχη*
- *Νέοι Κόσμοι*
- *Πολίτης*
- *Πρωινή*
- *Σημερινή*
- *Φιλελεύθερος*

Δευτερογενείς πηγές:

- Αγγελίδου Κλαίρη, Συνομιλία με την αδελφή μου Αμμόχωστο – Βίοι παράλληλοι, Λευκωσία 2001.
- Αγγελίδου Ν. Κλαίρη, Κωδικός: Αταλάντη, Μια γυναίκα στην Αντίσταση, Αθήνα 2011.
- Γιαγκος Π. Κλεόπας, Αμμόχωστος η ατελείωτη ιστορία, Αρμίδα, Λευκωσία 2015.
- Γιαγκος Κλεόπας, Αμμόχωστος Άνθρωποι και Ιστορίες, Αρμίδα, Λευκωσία 2018.
- Κύρρης Π. Κώστας, Ιστορία της Μέσης Εκπαιδύσεως Αμμοχώστου 1191–1955, ιδίως δε του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου, Λευκωσία 2005.
- Λαζαρίδης Γ. Σταύρος, Ενθύμιον Αμμοχώστου, Λευκωσία 1999.
- Λεβέντης Δημήτρης, Η διαδρομή των γυμνασίων της Αμμοχώστου Από το 1955 – 1974, Σύλλογος Απόφοιτων και Φίλων Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου, Λευκωσία 2013.
- Λεβέντης Δημήτρης, Ιστορίες της Αμμοχώστου, Αθήνα 2015.
- Μαραθεύτης Ι. Μιχαλάκης, Το κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα. Σταθμοί και θέματα, Λευκωσία 1992.

- Μαρίνα Σχίζα, Η Αμμόχωστος της εικαστικής δημιουργίας, Σύλλογος Αποφοίτων και Φίλων Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου, Λευκωσία 2008.
- Νικολάου Θεοδόσης, Η πνευματική φυσιογνωμία της Αμμοχώστου, Λευκωσία 1983.
- Περσιάνης Κ. Παναγιώτης, Ιστορία της Εκπαίδευσης των κοριτσιών στην Κύπρο. Μελέτη της πορείας κοινωνικού και εκπαιδευτικού εκσυγχρονισμού της Κύπρου, Λευκωσία 1998.
- Πούγιουρος Χ. Ανδρέας, Όταν οι μνήμες ζωντανεύουν. Οι αναμνήσεις ενός Δημάρχου, εκδόσεις Επιφανείου, Λευκωσία 2004.
- «Πνευματική Κύπρος» (έκδ.), Τιμή στην Μαρία Π. Ιωάννου. Η πνευματική Δέσποινα της Αμμοχώστου (μικρή επιλογή από τους Λούλλα και Κύπρο Χρυσάνθη), Λευκωσία 1997.
- Χατζηπαναγή Χρυσόθεμις, Σύμμεκτα Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου, Τόμος Α', Σύλλογος Αποφοίτων και φίλων Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου, Λευκωσία 2022.
- Χατζηπαναγή Χρυσόθεμις, Σύμμεκτα Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου, Τόμος Β', Σύλλογος Αποφοίτων και φίλων Ελληνικών γυμνασίων Αμμοχώστου, Λευκωσία 2022.
- Χατζηπαναγή Χρυσόθεμις, Σύμμεκτα Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου, Τόμος Γ', Σύλλογος Αποφοίτων και φίλων Ελληνικών γυμνασίων Αμμοχώστου, Λευκωσία 2022.

Ιστοσελίδες:

- Δήμος Αμμοχώστου, <http://www.famagusta.org.cy/Gr/page/364>
- Ιστοσελίδα Επαρχιακής Διοίκησης Αμμοχώστου, http://www.moi.gov.cy/moi/da/dadmin.nsf/associations_gr/associations_gr?OpenDocument&Start=1&Count=1000&Expand=2
- Ιστοσελίδα Λυκείου των Ελληνίδων, <https://lykeionellinidon.com/istoria/>

- Ιστοσελίδα Europeana,

<https://www.europeana.eu/en/search?page=1&view=grid&query=%CE%9B%CF%8D%CE%BA%CE%B5%CE%B9%CE%BF%20%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%AF%CE%B4%CF%89%CE%BD%20%CE%91%CE%BC%CE%BC%CE%BF%CF%87%CF%8E%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%85>